

Standpunkt

*En todimensjonal analyse av forholdet
mellom klasse og politiske holdninger*

Hedda Haakestad

Masteroppgave i sosiologi
Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi

UNIVERSITETET I OSLO

Mai 2012

© Hedda Haakestad

2012

Standpunkt. En todimensjonal analyse av forholdet mellom klasse og politiske holdninger

<http://www.duo.uio.no/>

Trykk: Copycat Sentrum, Oslo

Forord

Når denne oppgaven endelig leveres markerer det slutten på en lang, lærerik og krevende prosess. Mange skal ha takk for hjelp og støtte på veien.

Aller først en stor takk til veileder Magne Flemmen, som helt til siste slutt har vært tilgjengelig og behjelpelig med stort og smått. Jeg føler jeg går ut av denne prosessen med mye verdifull sosiologisk bagasje, og det har Magne en stor del av æren for. Det har ikke bestandig vært like enkelt å være underlagt Flemmens alltid kritiske og problematiserende blikk, men det er ingen tvil om at det har bidratt til å heve kvaliteten på oppgaven betraktelig.

Kollegaer i ungdomsforskningsgruppa på NOVA skal også ha en stor takk for kommentarer og støtte underveis, og for å ha lagt til rette for at jeg har kunnet kombinere jobb og oppgaveskriving. Mira Sletten skal ha en spesiell takk for hjelp med teknikaliteter helt i sluttspurten. Takk også til Stein Erik Clausen for å ha gjennomgått metoden. Forskningsassistentene skal ha takk for hyggelig kontorfellesskap.

Min kjære far fortjener en medalje for uvurderlig korrekturhjelp, og tusen takksigelser for oppmuntrende heiarop fra sidelinjen helt på tampen. Mamma og Kyrre har også en del av æren for at dette endelig er i havn.

En stor takk til Håkon Mella, Mari Isdahl og Cecilie Semec som stadig har måttet låne øret til historier om masterlivets opp- og nedturer. Dere har holdt meg gående når det har røynt på. En siste takk til Marius – for fin distraksjon underveis, og for å ha lært meg trikset for hvordan spise en elefant: Litt og litt!

Hedda Haakestad

Oslo 15. mai 2012

”The differensiation between sociology (as the study of social structure) and political science (as the study of political power) which has grown up over the years and become institutionally sanctified should be repudiated”

Anthony Giddens (1982:59)

Innholdsfortegnelse

Forord.....	3
Innholdsfortegnelse	5
Tabelloversikt.....	8
Figuroversikt	9
Sammendrag.....	1
1 INNLEDNING	2
1.1 Det store bakteppet.....	2
1.2 Oppgavens formål og struktur	3
2 KLASSEBEGREPETS STORHET OG FALL.....	5
2.1 Innledning.....	5
2.2 To konkurrerende fortolkningsrammer	5
2.3 Klasse og politikk som begrepsmessig neksus.....	7
2.3.1 Den politiske dimensjonen i klassebegrepet fra sosiologiens klassikere	7
2.4 Fra revolusjon til “politikk som demokratisk uttrykk for klassekamp”	10
2.4.1 Stein Rokkans skillelinjemodell.....	11
2.5 Klassepolitikkens sammenbrudd.....	13
2.5.1 Individualisering.....	14
2.5.2 Dealignment-tesen: Svekket forhold mellom klasse og politikk	15
2.5.3 ”Death of class”: Identitet og stratifikasjon etter klasse-samfunnet.....	16
2.5.4 Ny politikk: Fra klassekamp til verdikamp	17
2.5.5 Nye skillelinjer?	21
Avslutning	23
3 “REALIGNMENT” & FORNYING AV KLASSEANALYSEN	25
3.1 Innledning.....	25
3.2 Klasseanalysen fra John Goldthorpe	27
3.2.1 klassestrukturen og serviceklassen.....	27

3.2.2	Absolutt og relativ mobilitet	28
3.3	Klasseanalysen fra Pierre Bourdieu	32
3.3.1	Det sosiale rommet: kapital, felt og habitus	33
3.3.2	Det politiske rommet	36
3.4	Goldthorpe vs. Bourdieu: Forskjeller og kritikk	39
3.4.1	Kritikken mot Goldthorpe: et (for) lite klassebegrep	41
3.4.2	Redegjørelse for valg av Bourdieus klasseanalytiske rammeverk	44
4	DATA OG METODE	47
4.1	Valgundersøkelsen	47
4.2	Klasseoperasjonalisering	48
4.2.1	Det opprinnelige ORDC-skjemaet	48
4.2.2	Det tilpassede ORDC-skjemaet	49
4.2.3	Yrke og klasse-klassifikasjon i sosiologien og hos Bourdieu	50
4.3	Analysedesign	54
4.4	Multipel korrespondanseanalyse	55
4.5	Multipel lineær regresjonsanalyse	57
4.5.1	Avhengige variable	58
4.5.2	Uavhengige variable	58
4.5.3	Regresjonsanalyse og MCA – på epistemologisk kollisjonskurs?	60
5	DET POLITISKE HOLDNINGSROMMET	62
5.1	Innledning	62
5.2	Variabelutvalg	63
5.3	Holdningsrommets dimensjonalitet	67
5.3.1	Posisjoner og relasjoner i det politiske holdningsrommet	71
5.3.2	Å fortolke dimensjonene	75
5.4	Valgforskningsprogrammets holdningsindekser	80
5.4.1	Partipreferanser: konstellasjon og avstand og mellom partier	85

5.5	Oppsummering og konklusjon	88
6	KLASSE OG POLITISKE HOLDNINGER.....	91
6.1	Klasse og det politiske holdningsrommet	93
6.2	Krysstabellanalyse av klasse og holdninger.....	96
6.3	Innledning til regresjonsanalysen: forklaring av avhengige variable.....	98
6.4	Klasse og den tradisjonell høyre-venstre-aksen	103
6.4.1	Oppsummering av analyseresultater for høyre-venstre-dimensjonen.....	105
6.5	Klasse og liberal-konservativ-aksen.....	108
6.5.1	Oppsummering av analyseresultater for liberal-konservativ-dimensjonen.....	110
6.6	Oppsummering og drøfting av analyseresultater	110
6.6.1	Fortolkning av klasseforskjeller langs høyre-venstre aksene	111
6.6.2	Fortolkning av klasseforskjeller langs liberal-konservativ-aksen.....	113
7	AVSLUTNING	116
7.1	Innledning.....	116
7.2	Marxismens fall.....	116
7.3	Rokkans fall.....	118
7.4	Klasse og politikk mellom økonomi og kultur.....	119
	Litteraturliste	122
	Appendiks I	130
	Syntax ORDC-koding	130
	Appendiks II.....	140
	Spørsmål som inngår i Valgundersøkelsen 2005 holdningsindekser.....	142
	Appendiks III.....	144

Tabelloversikt

Tabell 4.1: ORDC-skjema tilpasset versjon. Frekvenser, prosentandeler og eksempler på yrker	50
Tabell 4.2: Sosiodemografiske profiler etter klasse	53
Tabell 5.1. Spørsmålsformulering, frekvenser og missing.....	64
Tabell 5.2: Forklart varians	69
Tabell 5.3: Diskriminasjonsmål	70
Tabell 5.4 Frekvenser selv-plassering høyre-venstre skalaen	79
Tabell 5.5 Diskriminasjonsmål for supplementære variable.....	84
Tabell 6.1: Prosentvis oppslutning om de høyreorienterte svaralternativene på økonomivariablene	97
Tabell 6.2: Prosentvis oppslutning om de verdikonservative svaralternativene på verdivariablene	98
Tabell 6.3. Regresjonsanalyse med høyre-venstre dimensjonen som avhengig variabel	102
Tabell 6.4: Regresjonsanalyse med liberal-konservativ-dimensjonen som avhengig variabel	107

Figuroversikt

Figur 5.1: Scree-plott av egenverdier etter dimensjoner.....	68
Figur 5.2. Individplott over det politiske holdningsrommet. N = 2012	71
Figur 5.3 Kategoriplott over det politiske holdningsrommet	74
Figur 5.4.: Diskriminasjonsmål oppgitt som vektorer.....	75
Figur 5.5: Selv-plassering høyre-venstre	77
Figur 5.6 Supplementærplott over valgforskningsprogrammets offentlig privat-indeks.....	80
Figur 5.7: Supplementærplott over valgforskningsprogrammets religiøs-sekulærindeks.	82
Figur 5.8: Supplementærplott over valgforskningsprogrammets innvandring- solidaritetsindeks.....	82
Figur 5.9: Supplementærplott over valgforskningsprogrammets vekst-vern indeks	83
Figur 5.10: Forholdet mellom strukturpartier og verdipartier.....	85
Figur 5.11: Supplementærplott partipreferanse.....	87
Figur 6.1: Klasse, inntekt, utdanning og sektor i det politiske holdningsrommet.....	93
Figur 6.2: Klassenes posisjoner i det politiske holdningsrommet.....	95
Figur 6.3: Frekvensfordeling for den tradisjonelle høyre-venstre akse. Minusverdier markerer høyreorientering.....	99
Figur 6.4: Frekvensfordeling for liberal-konservativ akse. Minusverdier markerer verdikonserverorientering.	100

Sammendrag

Temaet for masteroppgaven er forholdet mellom klasse og politiske holdninger i det norske samfunnet. Med utgangspunkt i en diskusjon av historiske og samtidige teorier om forholdet mellom klasse og politikk, gjennomfører jeg en empirisk studie basert på data fra Valgundersøkelsen fra 2005. Med utgangspunkt i Pierre Bourdieus klasseteori og teorien om sosialt rom, felt og kapital, undersøker jeg følgende tre forskningsspørsmål:

- 1) Finnes det forskjeller i politiske holdninger knyttet til kapitalmengde i Norge?
- 2) Finnes det forskjeller i politiske holdninger knyttet til kapitalsammensetning i Norge?
- 3) Hvis ja, i hvilken grad er disse relatert til holdningsforskjeller knyttet til andre mål på sosial ulikhet – som inntekt, utdanning, sektortilknytning, kjønn og alder?

De empiriske analysene er gjort ved hjelp av multippel korresponadanseanalyse, supplert med multippel regresjonsanalyse og analyse av krysstabeller.

Oppgaven er delt i seks kapitler. Innledningsvis presenterer undersøkelsens formål og design, diskuterer en av sosiologiens store fortellinger – fortellingen om klassebegrepets storhet og fall. Jeg gjør dette i tre deler. For det første drøfter jeg klasse spørsmålets generelle stilling i sosiologisk faghistorie. For det andre viser jeg hvordan klasse og politikk tradisjonelt har vært begrepsmessig knyttet til hverandre både hos klassikere som Marx og Weber og som forklaringsfaktor i studier av valg og politikk. For det tredje drøfter jeg hvordan nedgangen i tradisjonell klassestemmegivning fra 1960 til i dag har gitt støtet til nye teorier og posisjoner under tesen om at forholdet mellom klasse og politikk er svekket.

Neste kapittel starter med å skissere noen overordnede utfordringer klasseanalysen står ovenfor i kjølevannet av de sosiale og politiske endringene beskrevet ovenfor. Først diskuterer jeg utfordringer knyttet til differensieringen av yrkesstrukturen. Deretter problematiserer jeg hvordan den voksende middelklassen skal forstås politisk. Som et siste problem tar jeg for meg teoretiske implikasjoner av forholdet mellom sosial posisjon på den ene side og klassebevissthet og politisk posisjonstagen på den andre. Blant de sosiologene som i størst grad har preget den nåtidige debatten om klasse og politikk er Erik O. Wright. John M. Goldthorpe og Pierre Bourdieu. Før jeg formulerer de forskningsspørsmålene som undersøkes, gjennomgår jeg posisjonene til de to sistnevnte og diskusjonen om deres bidrag til forståelsen av relasjonen mellom klasse og politikk.

I motsetning til det som har vært det dominerende standpunkt i sosiologi og statsvitenskap siden 1960-tallet, viser mine funn at klasse gir substansielle bidrag til å forklare ulike samfunnsklasser politiske holdninger – når klasse forstås med utgangspunkt i Bourdieus klassebegrep.

1 INNLEDNING

Innenfor arbeidsdelingen som råder i academia i dag, er studiet av klasse og studiet av politikk skilt fra hverandre i ulike disipliner. Sosiologien undersøker ulikhet og livssjanser i dets mange avskygninger: Konsekvenser av sosial bakgrunn for oppnåelser på arbeids- og utdanningsmarkedet, og klassebaserte forskjeller i væremåte, konsum og livsstil. Studier av politisk struktur og politiske prosesser er i hovedsak statsviternes område. Prosjektet i denne oppgaven er å forsøke å forene noen av innsiktene fra klasseforskningen og politologien.

1.1 Det store bakteppet

Forholdet mellom klasse, konflikt og sosial endring var i sentrum for de klassiske sosiologene Marx og Weber. I tradisjonen etter dem har også spørsmålet om hvorvidt samfunnssklassene utvikler distinkte politiske holdninger stått sentralt. At politikken speilet konflikter i samfunnet, var også den rådende oppfatningen innen den tradisjonelle politiske sosiologien. Politikk ble forstått som ”et demokratisk uttrykk for klassekamp”, som det heter i en klassisk formulering. Den tette koblingen mellom sosial og politisk posisjon ble forstått som grunnlagt i økonomisk egeninteresse. Kamp over materielle ressurser var politikkenes selvfølgelige omdreiningspunkt. At arbeiderklassen orienterte seg sosialistisk, og middelklassen borgerlig, ble dermed forstått som et uttrykk for en slags naturlig politisk orden.

I tiårene etter krigen blir bildet mer sammensatt. Både klassestrukturen og det politiske landskapet blir mer komplisert. Avindustrialisering, vekst i høyere utdanning og utbygging av offentlig sektor endrer yrkesstrukturen fundamentalt, og bidrar til at middelklassen øker kraftig i størrelse. Framveksten av nye sosiale bevegelser, og etableringen av nye partier på høyre- og venstreside forandrer det politiske terrenget – og saksfelt som miljø og innvandring får økt politisk betydning. Konsekvensen av disse prosessene, er en endring i tradisjonelle koblinger mellom klasse og politikk.

Oppbruddet fra vante mønster i forholdet mellom sosial og politisk struktur stiller samfunnsforskningen ovenfor store utfordringer. De gamle modellene har til dels mistet forklaringskraft, og den analytiske verktøykassen trenger en oppgradering. Noen hevder

klassemiljøet som sådan er i oppløsning. Andre retter oppmerksomheten mot ”nye” former for sosial ulikhet – som kjønn, etnisitet og utdanning. Innenfor statsvitenskapen blir den rådende oppfatningen at det skjer en verdiendringsprosess i vestlige samfunn, der klassebasert kamp over fordeling av ressurser fortrenses av konflikter over kulturelle og moralske verdier.

1.2 Oppgavens formål og struktur

I denne oppgaven forsøker jeg å angripe endringsprosessene beskrevet ovenfor fra en ny vinkel. Inspirert av blant annet Seymour Lipsets klassiske studier av autoritære strømninger i arbeiderklassen og Bourdieus klasseanalyse, legger jeg til grunn et todimensjonalt rammeverk når forholdet mellom klasse og politiske holdninger skal studeres. Lipset forsto politisk orientering som grunnleggende strukturert rundt to konflikt-dimensjoner: én økonomisk og én kulturell liberal-konservativ-akse. Innenfor rammene av Bourdieus sosiologi, blir klasse behandlet som en kombinasjon av volum og sammensetning av kapital.

Oppgaven innledes med en gjennomgang av det jeg har valgt å kalle ”klassebegrepets storhet og fall”. Først gjør jeg rede for hvordan sammenhengen mellom klasse og politikk blir behandlet hos sosiologiens klassikere, og klassekonfliktens stilling i skillelinjemodellen fra Rokkan. Deretter gjør jeg rede for de posisjonene som sorterer under vignetten ”dealignment” – påstanden om at forholdet mellom klasse og politikk er svekket. Her går jeg igjennom ulike bidrag fra sosiologien og statsvitenskapen, med vekt på ”death of class”-perspektivet og verdiendringsteorien fra Ronald Inglehart.

Denne mer historisk orienterte gjennomgangen blir etterfulgt av en diskusjon av hvilke utfordringer en nåtidig klasseanalyse må kunne håndtere for å kunne gi relevante analyser og beskrivelser av vår tid. Her går jeg igjennom klassebegrepet fra John M. Goldthorpe og Pierre Bourdieu, og nyere forskning på forholdet mellom klasse og politikk som står i tradisjonen fra de to. Jeg avslutter kapittelet med en kritisk drøfting av de to innfallsvinklene til klasseanalyse. Etter en redegjørelse for hvorfor jeg velger å benytte meg av rammeverket fra Bourdieu, formulerer jeg forskningsspørsmålene som ligger til grunn for oppgavens empiriske undersøkelser.

Disse spørsmålene er:

- 1) Finnes det forskjeller i politiske holdninger knyttet til kapitalmengde i Norge?
- 2) Finnes det forskjeller i politiske holdninger knyttet til kapitalsammensetning i Norge?
- 3) Hvis ja, i hvilken grad er disse relatert til holdningsforskjeller knyttet til andre mål på sosial ulikhet – som inntekt, utdanning, sektortilknytning, kjønn og alder?

Til hjelp med å besvare disse spørsmålene, gjør jeg bruk av åtte holdningsvariable fra valgundersøkelsen fra 2005, og en yrkesklassifisering som fanger inn hovedprinsippene i klasseteorien fra Bourdieu – volum og sammensetning av henholdsvis økonomisk og kulturell kapital. I data og metode kapittelet beskriver jeg klassevariabelen inngående, og presenterer de to statistiske analyseteknikkene jeg benytter i oppgaven: Multippel korrespondanseanalyse, og multippel lineær regresjonsanalyse.

Oppgaven består av to analysekapitler. I det første er formålet å etablere et politisk rom, eller et rom av politiske holdninger. På bakgrunn av et knippe holdningsvariable typiske for både ”ny” og ”gammel” politikk identifiserer jeg to politiske konfliktdimensjoner. Den første fanger inn ulike syn på økonomisk politikk, mens den neste separerer mellom liberale og konservative holdninger til verdspørsmål.

I det andre analysekapittelet skal de tre forskningsspørsmålene gjengitt ovenfor besvares. På bakgrunn av korrespondanseanalyse, gir jeg innledningsvis en oversikt over sammenhengen mellom klasse og de to konstruerte holdningsdimensjonene. Disse fungerer deretter i hver sin tur som avhengige variable i regresjonsanalysen. Resultatene er lovende med tanke på det appliserte rammeverkets analytiske potensial, og gir dermed en sterk indikasjon på at tenkingen rundt forholdet mellom klasse og politikk bør revideres heller enn å skrinlegges.

2 KLASSEBEGREPETS STORHET OG FALL

2.1 Innledning

Formålet med dette første kapittelet er å presentere en av sosiologiens store fortellinger - fortellingen om klassebegrepets storhet og fall. Strukturen på kapittelet er tredelt.

Innledningsvis ønsker jeg å gi et overordnet bilde av klassespørsmålets stilling i sosiologisk faghistorie. I kapittelets andre del er formålet å vise hvordan klasse og politikk tradisjonelt har utgjort en begrepsmessig neksus i den politiske sosiologien, der det ene ikke har kunne forstås uten det andre. Dette gjør jeg i to trinn. Først viser jeg hvordan det politiske utgjorde en sentral dimensjon ved klasseteoriene til Marx og Weber. Deretter viser jeg at klasse lenge hadde en tilsvarende sterk stilling som forklaringsfaktor i studier av valg og politikk. I kapittelets tredje og siste del tar jeg utgangspunkt i nedgangen i tradisjonell klassestemmegivning som har preget den vestlige verden fra 60-tallet til nå, og gir i forlengelse av dette en redegjørelse for de sentrale posisjonene under tesen om at forholdet mellom klasse og politikk er svekket.

2.2 To konkurrerende fortolkningsrammer

Jeg vil begynne med å gi en kort beskrivelse av kontroversen over klassespørsmålet i sosiologien. Som hjelp til dette skal jeg ta utgangspunkt i Anthony Giddens' typologi over sosiologiens to overordnede fortolkningsrammer. I følge Giddens (1995:32-50) kan sosiologiske beskrivelser av moderniteten og dens virkemåte grovt deles inn i to konkurrerende perspektiver: *teorien om industrisamfunnet*, og *teorien om det kapitalistiske samfunnet*. Som vi skal se, befinner spørsmålet om klasse seg i kjernen av konflikten mellom disse to perspektivene.

Giddens kobler teorien om industrisamfunnet til den sosiologiske tradisjonen fra Emile Durkheim, og nevner den tysk-britiske sosiologen Ralph Dahrendorf som viktig arvtager. Et sentralt utgangspunkt for dette perspektivet er at overgangen fra et tradisjonelt samfunn til et

samfunn med industriell produksjon og vareutveksling blir ansett å representere en grunnleggende progressiv bevegelse i historien. Føydalsamfunnets strengt regulerte system av under- og overordning erstattes av sosiale og rettslige institusjoner som ikke bare gir borgerne formell frihet, men også mulighet til å klatre i det sosiale hierarkiet gjennom utdanning og yrkesliv. Innenfor industrisamfunnsteorien spiller kapitalismen som system en underordnet rolle. Kapitalismen blir betraktet som en av flere mulige organisasjonsformer et industrielt samfunn kan ta, og avgrenses til den relativt korte historiske epoken der eierskaps- og kontrollfunksjonen i produksjonsbedriftene ennå ikke var utdifferensiert som separate funksjoner.

I *teorien om det kapitalistiske samfunnet* derimot, er det kapitalismen som er det moderne samfunnets konstituerende element. Perspektivet er solid forankret i tradisjonen fra Marx. Marx anså kapitalistiske samfunn å være fundert i to grunnleggende forutsetninger: kapital og lønnsarbeid (A. Giddens 1995:43). Kapital er et hvert aktivum som kan investeres og dermed skape nye verdier. Det frie lønnsarbeidet betegner på sin side en situasjon der arbeidere eier sin egen arbeidskraft, og dermed er avhengig av å omsette denne på et marked. Kombinasjonen av kapital og lønnsarbeidet skaper til sammen muligheter for store kapitaloppbygninger, fordi overskuddet av arbeidernes produksjon tilfaller eierne av produksjonsbedriften. Disse trekkene var i følge Marx til stede allerede i 1700-tallets Europa, og representerer de avgjørende mulighetsbetingelsene for fremveksten av industrialiseringen og de omfattende sosiale, demografiske og politiske endringer som fulgte av den.

I spenningsforholdet mellom de to fortolkningsrammene Giddens skisserer er spørsmålet om klasse helt avgjørende. For Marx er det kapitalistiske samfunnet i sitt vesen et klassesamfunn: Den industrielle organisasjonsformen forutsetter et allerede etablert klassesystem basert på forholdet mellom eiende og ikke eiende – mellom kapital og lønnsarbeid. Innenfor industrisamfunnsteorien anlegges et ganske annet perspektiv. Her blir etableringen av den moderne staten, streikeretten og utdanningssystemet ansett som avgjørende historiske drivkrefter bak det Giddens betegner ”uskadeliggjørelsen av klassekonfliktens tikkende bombe” (A. Giddens 1995:40). Sett gjennom denne linsen representerer klassemotsetningen ikke noe varig trekk knyttet til eiendoms- og produksjonsforhold, men et forbigående stadium i den industrielle modernitetens utvikling - som en barnesykdom for et samfunn i modning.

2.3 Klasse og politikk som begrepsmessig neksus

2.3.1 Den politiske dimensjonen i klassebegrepet fra sosiologiens klassikere

I følge Giddens står altså kontroversen over klassespørsmålet så sentralt i sosiologien at det markerer et vannskille i fagets teoretiske flora. "Class is *the* question of sociology" som han formulerer det i et tidligere verk (1973:19).

I tradisjonen fra Marx og Weber er klasse fundert i eiendoms- og markedsrelasjoner, da særlig relasjoner på arbeidsmarkedet. Det avgjørende i klassikernes beskrivelse av klassesamfunnet er imidlertid ikke at klasse definerer ulike samfunnsgruppers materielle livsbetingelser, men at disse forholdene knytter an til forhold utover seg selv - de preger en hel rekke sider ved samfunnslivet. Klasse har med andre ord hatt status ikke bare som et mål på sosial ulikhet, men som et samfunnsorganiserende prinsipp - det den britiske klasseforskeren Mike Savage betegner som en "master category" (2000:xii). Slik danner klasseteorien bakteppe for å forstå en rekke prosesser i samfunnet som sådan, som for eksempel gruppedannelse, sosial forandring og politisk konflikt.

At klasse strukturerte både livssjanser og politikk var spesielt fremtredende i Marx' arbeider, men er viktig også hos Weber (Edgell 1993:103). I det som følger gjør jeg rede for klassebegrepet og hvordan klasse og politikk er koblet sammen hos de to.

Klasse og politikk hos Karl Marx

Det som først og fremst kjennetegnet den industrielle kapitalismen, var i følge Marx at den forenklet klassemotsetningen ved å dele samfunnet inn i hovedsakelig to leire - det eiende borgerskapet og det eiendomsløse proletariatet (Marx 1992:15). På den ene siden sto klassenes interesser i direkte opposisjon til hverandre. Jo mer av produksjonsprosessens merverdi som tilfalt arbeiderne i form av lønn, jo mindre ble industriherrenes profitt. Samtidig var de to klassene eksistensielt avhengige av hverandre. Selv om lønnen var lav utgjorde den allikevel arbeidernes livslinje, mens eierklassen på sin side baserte hele sin virksomhet på tilgangen til billig arbeidskraft.

Dette avhengighetsforholdet er bakgrunnen for at Åsmund Birkeland (1992:26) betegner relasjon mellom arbeidere og kapitalister ikke bare som en motsetningsforhold, men som en

motsigelse. Forholdet mellom eierklassen og arbeiderne besto ikke først og fremst av forskjellen i de to klassenes tilgang på materielle ressurser, men at de var definert ”i og gjennom hverandre”.

Hos Marx er det altså to forhold som preger relasjonen mellom klassene: konflikt og avhengighet. Begge er avgjørende for å forstå den politiske dimensjonen i Marx’ klasseanalyse. Først gjør konflikt-momentet at politikk ikke blir noe ytre til klasserelasjonen, men tvert i mot ligger innebygget i antagonismen som preger forholdet mellom de eiende og de eiendomsløse. Avhengighets-momentet er på sin side sentralt fordi det danner grunnlaget for Marx syn på historien som drevet fram av klassekamp, altså den historiske materialismen. Giddens (1973:29) forklarer denne sammenhengen slik:

“It is this theorem [of dependence], heavily influenced by the Hegelian dialectic, which binds the theory of classes to the transformation of types of society. Classes, according to Marx, express the fundamental identity of society: when a class succeed in, for example, elevating itself from a position of subordination to one of domination, it consequently effects an overall reorganisation of the social structure”.

Det tredje og siste momentet som gjør det politiske til en fremtredende del av Marx’ klasse teori, er at politisk dominans er tett knyttet til økonomisk dominans. Dette handler på den ene siden om Marx’ forståelse av staten som et instrument for eierklassens interesser, på den andre siden om det mer generelle forholdet mellom basis og overbygning. Marx mente de kulturelle og ideologiske forholdene sprang ut av produksjonsmåten. Dette er grunnlaget for den kjente formuleringen om at ”den herskende klassens tanker i hver epoke blir de herskende tankene” (Marx 1992:62). I Det kommunistiske manifest understreker Marx og Engels i tillegg den mer institusjonelle siden ved koblingen mellom basis og overbygning, ved å hevde at politisk makt bare kan forstås som det organiserte uttrykket for en classes dominans av en annen (Marx & Engels 2009:29). Denne forbindelsen mellom økonomi og politikk gjør at den dikotome klassemodellen representerer en todeling av både eiendom og makt, slik at politisk undertrykking smeltes sammen med økonomisk utbytting (A. Giddens 1973:29).

Klasse og politikk hos Max Weber

I likhet med Marx, står eiendom helt sentralt i Webers klasseanalyse, eiendom og eiendomsløshet regnes som klassesituasjonenes grunnkategorier (Weber 2000:55). Men Weber operer allikevel med en mer flertydig forståelse av klasse enn det vi ser hos Marx. I tillegg til klasse, skiller Weber (2000:57-69) ut stand og parti som egne

stratifiseringsprinsipper, eller ”maktfordelingsfenomen” som han selv betegner det. Weber plasserer disse maktfordelingsfenomenene innenfor hver sitt område av samfunnet. Mens klasse er forankret i det økonomiske systemet, springer stendene ut av det sosiale system, mens partiene ”hører hjemme i maktens sfære” (2000:67).

”Klassesituasjon” betegner hos Weber en kombinasjon av ens stilling i forhold til eiendom og markedsrelasjoner. Individuer i samme klassesituasjon deler livssjanser, de har tilnærmet lik tilgang til knappe og verdsette goder (Breen 2005:32). ”Markedssituasjon” er klassesituasjonens sentrale element. Arbeidsmarkedet er her av særlig betydning, men andre markeder kan også være avgjørende, som for eksempel utdanningsmarkedet. Mens disse begrepene henviser til objektive posisjoner i samfunnsstrukturen, viser ”sosial klasse” til klynger av klassesituasjoner, og har husholdninger og ikke individer som enhet.

Standsbegrepet peker mot sosiale felleskap basert på andre kriterier enn de økonomiske. Weber knytter begrepet om stand til sosiale æresfelleskap – der den sosiale evalueringen av gitte egenskaper blir opphav til prestisjehierarkier. Mens grupper som objektivt sett deler klassesituasjon ikke nødvendigvis står i noe bevisst eller følelsesmessig tilknytningsforhold til hverandre, preges stendene av indre solidaritet, delte verdier og livsstiler. Begrepet om stand står ikke i nødvendigvis i opposisjon til klasse – stendene kan både følge og forsterke klassestrukturen, men også gå på tvers av den.

Et parti er til sist en sammenslutning dannet med det formål å forfølge interesser av et eller annet slag. På samme måte som maktsfæren ikke er begrenset til staten, er ikke begrepet om parti i Webers betydning bare en benevnelse på parlamentariske sammenslutninger, men innebefatter også slike. Webers syn på koblingen mellom klasse og parti, er at partiinteresser bare tidvis baserer seg på klasseforhold. Partiinteresser kan vel så gjerne springe ut av standsinteressene i et samfunn, og som vi så tidligere, kan disse overlappe hverandre. Også når det kommer til klassekampens rolle som samfunnsforandrende kraft, anlegger Weber et mer moderat syn enn det Marx og Engels legger for dagen i det Kommunistiske manifest. Klassekonflikten har ikke noe almen status som historiens motor i Webers arbeider, men han understreker at klasse under gitte historiske betingelser kan spille en viktig rolle i samfunnsomveltende prosesser. I perioder der det teknisk-økonomiske systemet er satt under press, kan motsetningsforhold mellom ulike klassesituasjoner særlig komme til uttrykk som politisk konflikt (Weber 2000:67).

2.4 Fra revolusjon til “politikk som demokratisk uttrykk for klassekamp”

Selv om det er viktige gradsforskjeller i hvor avgjørende klasseforholdene var for Marx og Webers analyse av de politiske forholdene i kapitalismen, er det allikevel riktig å si at klasse spilte en hovedrolle for å forstå både interessekonflikter og det politiske systemets konstitusjon hos begge. På samme måte som det politiske slik befant seg i hjertet av Marx og Webers begrep om klasse, sto klasse lenge tilsvarende sentralt i studier av politikk og valg.

Marx forsto arbeiderklassen som historiens subjekt. Kapitalismens innebygde logikk mot stadig større skjevfordeling av goder ville tvinge frem kollektiv revolt som skulle kulminere i det kapitalistiske systemets undergang. Men da den revolusjonære viljen i arbeiderklassen utover 1900-tallet viste seg svakere enn det Marx selv forutså, ble det nødvendig å revidere teorien på noen avgjørende punkt. Et grep både den italienske filosofen Gramsci og de tidlige medlemmene av Frankfurter-skolen Lukacs og Fromm tydde til, var å videreutvikle Marx eget begrep om *falsk bevissthet*, og applisere det på arbeidere som enten var politisk passive eller som sluttet seg til reformistene eller fascistenes rekke. Begrepet om falsk bevissthet peker mot en situasjon der individer eller grupper av individer miskenner sine egentlige økonomiske interesser, og utviklingen av begrepet ble en nødvendig manøver når det marxistiske kartet ikke lenger stemte med terrenget (se Eyerman 1981 for en nærmere diskusjon).

I den grad begrepet falsk bevissthet har vært i bruk i akademiske arbeider om klasse og politikk de siste tiårene, har det mest vært i form av latterliggjørende karakteristikk av marxismens tilkortkommenhet og angivelige utbredelse. Et mye sitert eksempel er Pahl's lederartikkel fra tidsskriftet *International Journal of Urban and Regional Research* fra (1989). Her lanserer Pahl begrepet om S-C-A modellen, der S står for struktur, C for bevissthet (consciousness), og A for handling (action). Modellens ulike elementer er koblet sammen i en kausal kjede, slik at klasseposisjon med nødvendighet forplanter seg i den undertrykte bevissthet, og til sist manifesterer seg som politisk aksjon og støtte til venstresidepolitikk. Falsk bevissthet introduseres så som teoretisk livbøye når empirien ikke følger det forventede mønsteret.

Pahls påstand er at S-C-A modellen har hatt en helt sentral posisjon i sosiologisk analyse generelt, men særlig har vært viktig i studier av politikk. Det er grunn til å stille spørsmålsteget ved en slik beskrivelse. Som nevnt var falsk bevissthet et begrep marxister utviklet første del av 1900-tallet, men lite tyder på at begrepet noen gang ble spesielt utbredt. I siste halvdel av forrige århundre var det heller den strukturfunksjonalistiske tradisjonen som dominerte. Her blir ikke politiske motsetningsforhold forstått som forstadier til en arbeiderstyrt revolusjon, men som ”et demokratisk uttrykk for klassekamp”, som det heter i en klassisk formulering (Anderson & Davidson 1943; Lipset 1968). I denne tradisjonen sto skillelinjemodellen til Stein Rokkan spesielt sterkt. I det som følger gir jeg en beskrivelse av klassekonfliktens posisjon i denne.

2.4.1 Stein Rokkans skillelinjemodell

Stein Rokkans skillelinjemodell representerer det mest innflytelsesrike rammeverket for å forstå den politisk konfliktstrukturen i Norge, og har hatt en svært sterk stilling også internasjonalt. Modellen ble først utarbeidet sammen med Henry Valen på begynnelsen av 60-tallet, deretter videreutviklet for en europeisk kontekst i samarbeid med den amerikanske sosiologen Seymour Lipset.

Rokkan så for seg at kløftdannelsene i de europeiske samfunnene var produkt av to fundamentale omveltningprosesser: Den nasjonale og den industrielle revolusjon (Rokkan 1987:298-341). Disse ble opphav til ”fire kritiske konfliktlinjer” med særlig betydning for politikk og samfunnsliv. De første to, utledet av den nasjonale revolusjon, var *konflikten mellom kirke og stat* og *konflikten mellom undertrykket og dominerende kultur*. Disse utgjorde idealtypiske konfliktlinjer som kunne komme til uttrykk på ulike måter avhengig av nasjonal historisk kontekst. I Norge fikk striden mellom nynorsk og bokmål og striden om alkoholpolitikken eksempelvis status som nasjonale varianter av den mer universelle konflikten mellom majoritets- og minoritetskultur.

Også den industrielle revolusjonen ga opphav til to konfliktlinjer. Den første av disse var *konflikten i varemarkedet mellom primær- og sekundærnæringen*, den neste *konflikten i arbeidsmarkedet mellom arbeid og kapital*. Disse kløftdannelsene utgjør sammen det som blir regnet som den klassiske klassekonflikten i Norge.

Sett under ett utgjorde de fire skillelinjene et stabilt konfliktmønster, der konflikten mellom arbeid og kapital etter hvert skulle utmerke seg som den mest betydningsfulle. Det er imidlertid verd å påpeke at klasse ikke hadde noen a priori privilegert status i Rokkans sosiologi, noe flere Rokkan-kjennere også har påpekt (se foreksempel B. Aardal 1994:226; Hagtvet 1987:9). Allikevel anså Rokkan at klassekonflikten hadde en ”universelt mer splittende virkning” enn de øvrige skillelinjene (Rokkan 1987:306). Rokkan knytter dette til at økonomiske interesser etter hvert ble et viktigere grunnlag for politisk mobilisering sammenliknet med kulturelle verdier. Om dette skriver Rokkan:

”Den nasjonale revolusjonen tvang stadig bredere sjikt av landets befolkning til å velge side i de konflikter som oppstod om *verdier* og *kulturell identiteter*. Også den industrielle revolusjon gav støtet til en rekke kulturelle motbevegelser, men var i det lange løp tilbøyelig til å gå på tvers av verdifellesskapene innen nasjonen og til å tvinge den stemmeberettigede del av befolkningen til å velge side ut i fra deres *økonomiske interesser*, deres utbytte av den økte velstand som fulgte av teknologi og større markeder” (Rokkan 1987:304 Opprinnelig kursivering).

Forankring i det politiske organisasjons- og partiapparatet sikret konfliktstrukturen historisk kontinuitet. Når Lipset og Rokkan så utover det politiske landskapet på slutten av 60-tallet, analyserte de det dit hen at partistrukturen var en avleiring av 1920-tallets konfliktbilde. Dette ble bakgrunn for den innflytelsesrike ”fastfrysingshypotesen” (Rokkan & Lipset 1967). Hypotesen innebærer at de politiske konfliktenes institusjonelle ankerfeste i det parlamentariske systemet bidrar til å reprodusere de skillelinjene de i utgangspunktet var et produkt av.

Og det var nettopp i forbindelse med politiske valg at klassekonfliktens særstilling tydeligst kom til uttrykk. I pionerverket *Det politiske mennesket* fra 1968 [oppr. *Political man* 1961] formulerer Seymour Lipset seg slik:

”Partistrukturen er mer enn noe annet en konflikt mellom klasser, og det mest slående enkeltfaktum når det gjelder partivalg, er at i praktisk talt ethvert økonomisk utviklet land stemmer de lavere inntektsgrupper på venstrepartier, mens de høyere inntektsgrupper hovedsakelig stemmer på høyrepartier” (Lipset 1968:211)

Årsaken til den sterke sammenhengen mellom klassetilhørighet og politisk ståsted var, i følge Lipset, ”ganske enkelt økonomisk egeninteresse” (Lipset 1968:213).

2.5 Klassepolitikken sammenbrudd

På bakgrunn av de posisjonene som er gjennomgått ovenfor kan vi utlede to sentrale punkt om hvordan forholdet mellom klasse og politikk ble forstått i klassisk sosiologisk teori og politologi. For det første ble situasjonen beskrevet som preget av stabilitet framfor endring – forankringen i det sivile og parlamentariske organisasjonsapparatet sikret klassekonflikten kontinuitet gjennom systemisk reproduksjon. For det andre ble koblingen mellom klasseposisjon, politiske overbevisninger og stemmegivning ansett å utgjøre et enhetlig system, der det ene fulgte så å si naturlig av det andre. Den økonomiske egeninteressen ble forstått som den viktigste basisen for politisk posisjonstaking og mobilisering – slik at det at arbeiderklassen orienterte seg sosialistisk og middelklassen og eliten borgerlig, ble et uttrykk for en slags naturlig politisk orden.

Til sammen utgjør disse oppfatningene det som gjerne blir betraktet som den tradisjonelle konsensusposisjonen i politisk sosiologi (Goldthorpe 1996:197). Utover på 1960- og 70-tallet inntreffer det så en rekke politiske og sosiodemografiske forskyvninger som skal rukke ved denne konsensusens grunnvoller.

Den kanskje viktigste av disse endringene er en oppløsning av vante mønstre i stemmegivning. I 1950-årene stemte nærmere 80 % av den norske arbeiderklassen sosialistisk, mens om lag halvparten av medlemmer fra andre klasser gjorde det samme. Dette gir en verdi på 34 på Alfords indeks, som er det tradisjonelle målet på klassestemmegivning (Rokkan 1987:190). I Norge har denne indeksen falt jevnt ved alle nasjonale valg siden 1960-tallet, og viste i 2005 sågar negativt resultat - hvilket betyr at sosialistiske partier hadde sterkere oppslutning i middelklassen enn blant arbeidere (Berglund 2007:158).

En neste avgjørende utvikling er at den sosiale topografien blir en helt annen enn i det tradisjonelle industrisamfunnet. Som vi tidligere har sett trodde Marx kapitalismen ville føre til en sosial og politisk polarisering mellom en liten og mektig eierklasse på den ene siden og et stadig voksende og mer homogent proletariat på den andre. I stedet skjer det motsatte: Den produksjonsmessige arbeidsdelingen blir mer differensiert, samtidig som eierskapsstrukturene i bedriftene blir mer fragmentert. Etter hvert fører også avindustrialisering, vekst i tjenestesektoren og høyere utdanning til en gradvis omforming av yrkesstrukturen, med en stor vekst i middelklassen som resultat (Elstad 2005). Resultatet blir en yrkesstruktur der flere menn jobber på kontor i stedet for i produksjon, og kvinner går fra å være omsorgsarbeidere i

hjemmet til å bli omsorgsarbeidere i det offentlige. Teknologisk utvikling og globalisering av markedene gjør samtidig kulturen mindre nasjonal.

2.5.1 Individualisering

Disse utviklingstrekkene blir av flere sosiologer evaluert som så grunnleggende at de representerer en nedbryting av hele den industrielle modernitetens orden – og følgelig markerer begynnelsen på en ny historiske epoke, eller i alle fall overgangen til en ny form for modernitet. De tre ”samtdiagnostikerne” Ulrich Beck, Anthony Giddens og Zygmunt Bauman er de fremste representantene for et slikt syn i sosiologien. Mens det moderne menneske ble definert av ytre instanser som klasse, familie og nasjon, er individet i den ”nye” eller ”flytende” moderniteten i stor grad frigjort fra strukturell tvang, og må selv stå ansvarlig for formingen av egen identitet og eget livsprosjekt – på godt og vondt (Aakvaag 2008: kap. 10).

En naturlig konsekvens av samtdiagnostikernes beskrivelse av det frisatte individet, er at sosiologiens analytiske verktøykasse kreves oppdatert. Til en slik utskiftningsprosess blir klassebegrepet en aktuell kandidat. I Becks karakteristikkk har klasse blitt en ”zombie-kategori” – et levende dødt begrep som sosiologer fortsetter å bruke, selv om det i stadig mindre grad er egnet til å beskrive nåtidens samfunnsforhold på en god og presis måte (Beck & Beck-Gernsheim 2002:206).

I følge Giddens (1991, 1994) blir oppløsningen av klassesamfunnet ledsaget av en radikal omforming av politikken. Modernitetens frigjøringspolitikk blir supplert av en politikk ”hinsides venstre og høyre” som i stedet for å søke å bedre de materielle og sosiale betingelsene til store befolkningsgrupper, har som siktemål å bedre vilkårene for individuell selvrealisering. Giddens kaller denne nye formen for politikk for ”life-politics”, og beskriver den på følgende måte:

”While emancipatory politics is a politics of life chances, life politics is a politics of lifestyle. Life politics ... is a politics of self-actualization in a reflexively ordered environment, where that reflexivity links self and body to systems of global scopes” (A. Giddens 1991:214; sitert i Savage 2000:102).

2.5.2 Dealignment-tesen: Svekket forhold mellom klasse og politikk

Sosiologiens karakteristikk av samtiden som preget av individualisering og et klassesamfunn på hell, har klare paralleller innen statsvitenskapen. På vaskeseddelen av boka om stortingsvalget 2009 skriver eksempelvis Bernt Aardal at ”subjektive standpunkt og grunnholdninger” i dag har erstattet sosiale bakgrunnsforhold i ”rollen som politiske koordinater” (B. Aardal 2011: vaskeseddel).

Slike beskrivelser er ikke særegne for Norge. I en oppdatert utgave av *Political Man* tjue år etter originalutgivelsen, dokumenterte eksempelvis Lipset nedadgående klassestemmegivning for hele den vestlige verden (1981). Utviklingen har gitt støtet til en bred faglig debatt internasjonalt, som rommer en myriade av ulike posisjoner. Grovt inndelt kan disse posisjonene sorteres under to vignetter: At forholdet mellom klasse og politikk er endret (påstanden om realignment), og at forholdet mellom klasse og politikk er svekket (påstanden om dealignment). Fordi den første av disse er tema for neste kapittel, skal jeg her konsentrere meg om den siste. Goldthorpe (1996:197-198) identifiserer fire utgaver av påstanden om dealignment¹.

- 1) Tesen om at klasse som sådan er mindre viktig for livssjanser, livsstiler og identiteter enn tidligere (death of class)
- 2) Tesen om at fremveksten av postmaterielle verdier fortrenger tradisjonell klassebasert politikk (ny politikk)
- 3) Tesen om at nye politiske skillelinjer har tatt over rollen klasse tidligere spilte i formingen av politiske preferanser
- 4) Tesen om at folk stemmer mer rasjonelt og strategisk enn tidligere (kognitiv mobilisering)

Fordi hovedfokuset for denne oppgaven er forholdet mellom klasse og politiske *holdninger* og ikke stemmegivning, er det fjerde og siste punktet mindre relevant for konteksten her. I det som følger vil jeg derfor gå igjennom de tre første versjonene av dealignment-tesen Goldthorpe identifiserer.

¹ Her følger jeg ikke Goldthorpes rekkefølge, men punktene er ellers de samme.

2.5.3 "Death of class": Identitet og stratifikasjon etter klasse-samfunnet

Som vi så innledningsvis, er påstanden om klassesamfunnets oppløsning like gammelt som sosiologifaget selv. Debatten om hvorvidt klassesamfunnet på generell basis var i ferd med å forsvinne fikk allikevel et kraftlig oppsving da Lipset og Clark i 1991 publiserte artikkelen *Are Social classes dying?*. Tiåret som fulgte skulle preges av flere liknende titler: I 1996 utga Walter og Pakulski boka *Death of class*, mens Lipset og Clark forsøkte å samle trådene i debatten med antalogien *The breakdown of class politics* ti år etter utgivelsen av den første artikkelen.

En felles refleksjon forfatterne av disse arbeidene gjør seg er at klassesamfunnet, slik det ble beskrevet av Marx og Weber, tilbyr stadig mindre presise beskrivelser av samtidige samfunn (Lipset og Clark 1991: 400; Water og Pakulski 1996: 149). Utover dette er det å skulle gi en samlet oppsummering av disse bidragene en utfordring. De har til dels ulike fokus, og er ikke like bastante i stemplingen av klassebegrepet som utgått på dato. Lipset og Clark påpeker også at formålet med deres artikkel ikke er å foreslå at klassebegrepet som sådan bør dumpes på samfunnsvitenskapenes skraphaug, men at andre faktorer i større grad må trekkes inn i analyser av samfunnsforhold (1991: 401). Det formildende spørsmålstegnet bak deres tittel er dermed talende for innholdet vis a vis Walter og Pakulskis mer kategoriske avvisning av klasseanalysens relevans.

Det er allikevel mulig å utlede et par felles overordnede observasjoner som utgangspunkt for bidragene. For det første er det et hovedpoeng at utvisking av klasseforskjeller ikke nødvendigvis betyr en nedgang i sosial ulikhet per se, men at denne er distribuert langs andre akser enn tidligere, som kjønn og etnisitet. Den andre felles observasjonen er at klassebaserte livsstiler og kollektive klasseidentiteter er alvorlig svekket. Dette ses i sammenheng med differensiering av samfunnets ulike sfærer. Water og Pakulski er spesielt opptatt differensiering innenfor smak og livsstil. Klassesamfunnet er fortrent av det forfatterne kaller "det statuskonvensjonelle stadiet", der både tilhørighet og politiske vurderinger i økende grad henger sammen med kulturelle disposisjoner, ikke forankring i materielle strukturer:

”Status-conventional stratification is primarily a cultural phenomenon. It is based on subscription to lifestyles that form around consumption patterns, information flows, cognitive agreements, aesthetic preferences and value commitments. Material and power phenomenon are reducible to these symbolic manifested lifestyle and value phenomenon” (Pakulski & Waters 1996:155)

Lipset og Clark kobler nedgangen i klassebaserte livsstiler i to utviklingsprosesser. For det første kobles det til en generell nedbryting av hierarkier i samfunnets ulike institusjoner, som familie og yrkesliv (1991: 402). Den overordnede ideen er her at organisasjonsformer med sterk over- og underordning genererer og bevarer rigide klasserelasjoner. Når den paternalistiske kjernefamilien avløses av andre familiekonstellasjoner med mindre grad av intern justis, er altså en bieffekt at klassehierarkiene svekkes.

Videre trekker Clark og Lipset frem omorganisering av økonomien og arbeidslivet som et avgjørende moment. Økonomisk vekst, teknologisk utvikling og spesialisering av arbeidslivet har i følge dem både gjort de fattige mindre fattige og dermed mindre avhengig av de rike, og i tillegg svekket arbeidsgivernes kontroll over ansatte. Disse endringene antas å ha ”enorme implikasjoner” på sosial stratifikasjon. For det første fordi det fører til en mer demokratisk kultur på den enkelte arbeidsplass. For det andre fordi det omformer yrkesstrukturen fra å være pyramideformet til diamantformet, altså med få på topp og i bunn og med stor opphopning i middelklassen (1991:405-406).

2.5.4 Ny politikk: Fra klassekamp til verdikamp

Når representantene for death of class-perspektivet argumenterer for at klasseforhold ikke lenger preger vestlige samfunn på en grunnleggende måte, ligger hovedfokuset på endringer i samfunnsstrukturen, men det kobles også til forandringer i politisk kultur og dagsorden. Lipset og Clark (1991:403) henviser i den forbindelse til teorien med det litt klumpete navnet ”ny politikk”. Perspektivet har sterke slektskapsbånd til Giddens’ tidligere omtalte teori om ”life politics”. Litt forenklet kan vi si at et standpunkt er uttrykk for ny politikk om det er fundert i personlige verdier av ikke-materiell karakter, og gammel politikk om det er avledet av økonomiske egeninteresser (Jenssen 1993: 63).

To personer har vært særlig viktige i utformingen av ny politikk-perspektivet: de amerikanske statsviterne Ronald Inglehart og Scott C. Flanagan. Gjennom flere tiår har begge disse på hver sin kant produsert en svært omfangsrik forskningslitteratur som dokumenterer det de oppfatter som en fundamental omformingen av industrisamfunnets politiske kultur, der fraværet av

materiell knapphet danner basis for forming av nye politiske preferanser og praksiser for oppvoksende generasjoner. I følge statsviter og sosiolog Anders Todal Jenssen (1993:25) representerer ny politikk-perspektivet det mest innflytelsesrike rammeverket for å forstå de politiske endringene som skjer i tiårene etter krigen, og tar etter hvert over som den dominerende posisjonen fastfrysningshypotesen tidligere hadde innen studier av politisk struktur.

Den sentrale tesen ny politikk-teoretikerne fremmer er at det foregår ”en stille revolusjon” (Inglehart 1971) over hele den vestlige verden, der nye saksområder knyttet til kultur og personlige verdier er i ferd med å fortrenge den gamle høyre-venstre akse som politikkenes omdreiningspunkt. I Ingleharts arbeider blir denne verdiendringsprosessen grunnlaget for en ny konfliktdimensjon han betegner materialisme versus postmaterialisme (MPM).

Materialistiske verdier omfatter både økonomiske og sikkerhetspolitiske anliggender med vekt på økonomisk stabilitet og vekst, kriminalitetsbekjempelse, ro og orden. Postmaterielle verdier speiler på den andre siden behov knyttet til tilhørighet, intellektuell og estetisk tilfredsstillelse med vekt på blant annet ytringsfrihet og demokrati (Inglehart 1990:74-75; 1997:118). Saker som miljøvern, fred og internasjonal solidaritet, kamp for kvinners og minoriteters rettigheter, er typiske saker for en postmaterieell politisk agenda (Inglehart 1990:259).

Mens Inglehart beskriver verdiprioriteringskonflikten som et endimensjonalt kontinuum langs materialisme/postmaterialisme-dimensjonen, spesifiserer Flanagan denne som egentlig bestående av to separate dimensjoner, der den ene polariserer over tradisjonelle høyre-venstre- saker, mens den neste polariserer mellom frihetlige og såkalte autoritære verdier. Autoritære verdier innebærer verdier som patriotisme, konformitet, orientering mot lov og orden og disiplin (Flanagan 1982a:409-410; 1982b). Senere har Flanagan argumentert for at også den liberal-autoritære dimensjon kan spesifiseres i to underdimensjoner bestående av en ren liberal-autoritær dimensjon, og en ”grønn” dimensjon som separerer mellom miljøvern og vekstorientering (Flanagan 1987).

Prinsippet om avtakende grensenytte

Det viktigste grunnlaget for antakelsen om at klassekampen i stadig mindre grad vil prege den politiske arenaen er tesen om ”avtakende grensenytte for økonomisk determinisme” (Inglehart 1990: kap. 8; Inglehart 1997: 256; Flanagan 1987). Her er den sentrale påstanden at når økonomisk knapphet avtar, vil andre faktorer i økende grad forme samfunnet. Hos Inglehart er det en fundamental antakelse at når grunnleggende behovene er dekket, blir ikke-materielle selv-aktualiseringsbehov mer fremtredende (heretter omtalt som knapphetshypotesen). Resultatet blir at støtten til inntektsutjevning politikk avtar lenge før et samfunn har nådd stadiet av perfekt likhet (Inglehart 1990: 249). Med basis i knapphetshypotesen legges det altså til grunn at absolutt velstandsnivå for lave inntektsgrupper er mer utslagsgivende for politiske preferanser enn den relative forskjellen mellom topp og bunn-sjikt. Ikke bare knapphetshypotesen, med også prosesser på samfunnsnivå bidrar til dette. Inglehart peker på to tendenser.

For det første fungerer demokratisering av arbeidslivet dempende på konfliktnivået mellom arbeid og kapital. Kapitalistene aksepterer demokratiske institusjoner som gjør det mulig for arbeidere å stille krav om lønns- og arbeidsforhold. Arbeiderne på sin side aksepterer at kapitalistene profitterer på arbeidet deres, i håp om at overskuddet brukes til reinvesteringer og trygging av arbeidsplasser. Gitt innslag av demokratiske institusjoner i arbeidslivet vil derfor en viss grad av inntektsulikhet være akseptabelt også for de laveste inntektsgruppene (Inglehart 1990: 252).

Videre peker Inglehart på at andelen med egeninteresse i økt økonomisk omfordeling vil være omvendt proporsjonal med de facto utjevning. Inglehart skriver:

”In a poor society where the top 10 percent get 40 to 60 percent of the total income, the vast majority would benefit from redistribution. In a society in which the top tenth would get 20 percent of the total income, far fewer people would benefit from further redistribution, and they would benefit proportionately less; a majority would even stand to lose more than they would gain by additional redistribution” (Inglehart 1990: 252).

Kombinert med knapphetshypotesen blir konsekvensen av resonnementet at støtten til venstre-politiske saker ikke primært vil variere med ideologisk klima, men graden av økonomisk utjevning og velstandsnivå.

Det politiske landskapets endrede geografi

Det antatte fraværet av økonomisk knapphet og den påfølgende framveksten av postmaterialistiske verdier bidrar til å skape forskyvninger i den politiske demografien. I stedet for å føre til nye politiske allianser på tvers av klassegrensene bidrar radikaliseringsen av middelklassen til at det oppstår kulturkonflikter på venstresiden. Fagforeningenes forpliktende og hierarkiske organisasjonskultur fungerer dårlig for den liberale middelklassen som foretrekker nye aksjonsformer og flat struktur. Inglehart beskriver konflikten mellom marxister og postmaterialister som ”dyptgående og fundamental” (Inglehart 1990:264).

Dermed har det oppstått en situasjon der det politiske kartet ikke lenger stemmer med terrenget. Mens høyre-venstre skalaen tidligere fungerte som et kompass for politisk orientering, blir betydningen nå uklar og mangetydig – og det ”nye venstre” og ”nye høyre” lever parallelt med de gamle og skaper en forvirrende politisk geografi. For Inglehart betyr disse prosessene at båndene mellom klasse og politikk løsner ytterligere. Det bidrar både til å ”nøytralisere klassebasert politisk polarisering”, og utfordrer den ”gamle banale sannheten” om at arbeiderklassen stemmer til venstre og middelklassen til høyre (Inglehart 1990:259-260).

Ny politikk i Norge?

Teoriene om ny politikk ble opphav til en rekke studier i Norge på 1980- og 90-tallet (se for eksempel B. Aardal 1993; Jenssen 1993; Jenssen & Listhaug 1988; Knutsen 1990; Knutsen 1995). Konklusjonene fra denne litteraturen er ikke ensartet, men hovedinntrykket er allikevel at det har foregått en verdiendringsprosess, selv om denne ikke verken er så entydig eller nødvendigvis grunnlagt i de årsaksforholdene ny politikk-teoretikerne skisserer.

Som representanter for henholdsvis ”nye venstre” og ”nye høyre” er etableringen av SV og FrP kanskje det utviklingstrekket i norsk politikk som resonerer best med de endringene ny politikk teoretikerne beskriver. SVs forløper Sosialistisk Folkeparti ble i sin tid nettopp dannet på bakgrunn av NATO-motstand, og partiets kjernesaker har stadig et sterkt ”postmaterielt” preg - slik som miljø, forsvar for minoriteters rettigheter og internasjonal solidaritet. Kombinasjonen av kamp for ”sterk nedsetting av skatter og avgifter” og fokus på innvandring og kriminalitetsbekjempelse, gjør FrP til et tilsvarende typisk parti på den nye høyresiden.

I tillegg har forskerne ved Valgforskningsprogrammet identifisert fire holdningsdimensjoner som har vist seg stabilt viktige i den norske opinionen fra slutten av 70-tallet til i dag, hvorav to er relevante å se i sammenheng med en ny-politisk dagsorden (Aardal 2007a:60). Disse fire dimensjonene er:

- 1) En offentlig-privat-dimensjon knyttet til den klassiske motsetninger mellom høyre og venstre
- 2) En religiøs-sekulær-dimensjon som skiller mellom et kristent og et verdslig verdsett
- 3) En vekst-vern-dimensjon som skiller mellom hensynet til miljø og økonomiske interesser
- 4) En innvandrings-solidaritets-dimensjon som skiller mellom holdninger til innvandring og u-hjelp. (B. Aardal 2007a:60)

De to første dimensjonene har røtter tilbake til den klassiske skillelinjemodellen. De to siste dimensjonene har sin opprinnelse i 70-tallets sosiale bevegelser, og Aardal påpeker selv likheten mellom disse og Flanagans liberal-autoritær-, og ”grønne”-dimensjon (2007a:60). Dimensjonene vekst-vern og innvandring-solidaritet har i tillegg vist seg å være viktige mobiliseringsgrunnlag for ”verdipartiene” SV, FrP og Venstre, men de trekker nesten ingen velgere til de gamle ”strukturpartiene” Ap, Høyre og Senterpartiet (Aardal 2007b).

2.5.5 Nye skillelinjer?

Nedgangen i klassebasert stemmegivning inntreffer på et historisk tidspunkt som sammenfaller med to viktige strukturelle endringer i vestlige samfunnene, og kanskje særlig de nordiske: utbygging av offentlig sektor og utdanningsekspløsjonen. Debatten om nye skillelinjer er den siste versjonen av dealignment-tesen jeg skal gå igjennom. Mens de foregående perspektivene jeg har gjennomgått i hovedsak legger til grunn at nedgangen i klassebasert stemmegivning er ensbetydende med formingen av politiske preferanser i økende grad er et individuelt anliggende, har andre hevdet at nye sosiostrukturelle skillelinjer har tatt over for klasse som den underliggende drivkraft bak struktureringen av politiske preferanser.

Sektor

I norsk kontekst har særlig spørsmålet om hvorvidt skillet mellom privat og offentlig sektor utgjør en ny skillelinje vært fremtredende. Allerede på begynnelsen av 1980-tallet bemerker Henry Valen at det var i ferd med å avtegne seg en ”bemerkelsesverdig forskjell i politisk

orientering mellom private og offentlige funksjonærer”, der oppslutningen om Arbeiderpartiet og andre sosialistiske partier var sterkest blant offentlig ansatte, mens Høyre konsekvent slo bedre an i privat sektor (Valen 1981: 107-108).

I årene som har fulgt har særlig statsviteren Oddbjørn Knutsen gjort seg til talsmann for at sektor representerer en ny-politisk skillelinje. I hans komparative studier av klassestemmegivning i de skandinaviske landene fra 1975 til 1990, finner Knutsen at sekortilhørighet har hatt noe økt betydning for stemmegivning i perioden (2001).

I noen av Knutsens tidligere arbeider (1986a, 1986b) knytter han spørsmålet om sektortilknytning til debattene om radikalisme i middelklassen, kjent både fra ny politikk teoretikernes arbeider og debatten om den ”nye klassen”, som særlig gjorde seg gjeldende i USA på 1970- og 80-tallet (se for eksempel Gouldner & Ward 1979). Fellesnevneren i disse perspektivene er at middelklassen anses å representere en ny radikal politisk kraft, først og fremst drevet frem av solidaritet med de svakere stilte. Knutsen mener slike forskjønnende bilder av middelklassen er betinget av at koblingen mellom ansettelse i offentlig sektor og økonomiske interesser blir neglisjert. Om dette skriver Knutsen:

”(...) bak den nye klasses opptatthet av å beskytte svakere-stilte grupper, deres opptatthet av velferds- og reguleringsordninger, støtte til å beskytte omgivelsene og regulere utnyttelsen av naturressursene, ligger det sterke egeninteresser” (Knutsen 1986b:266).

Når offentlig ansatte støtter opp om fordelingspolitikk, en godt utbygget velferdsstat og markedsrestriksjoner – er det i følge Knutsen (2001:313-314) rett og slett fordi de har direkte interesser i en slik politikk, det skaper økonomisk og sosial sikkerhet. Privat ansatte ønsker på den andre siden å utvide området for bedriftenes virksomhet – og utvikler dermed skepsis i forhold til offentlig styring og overtakelse av samfunnsoppgaver. Det andre forholdet Knutsen trekker frem er knyttet til de sosiale og kognitive forholdene som preger yrkene typisk for de offentlig sektor. Mange offentlig ansatte arbeider i yrker der de konfronteres med sosiale problem - slik som helsearbeidere, sosionomer eller lærere. I tillegg trekker Knutsen frem at offentlige ansatte ofte rekrutteres fra samfunnsvitenskapelige og humanistiske utdanninger som typisk disponerer for offentlig sektor-vennlige holdninger.

Utdanning

Utdanning har en ambivalent posisjon i debatten om klassepolitikkens sammenbrudd. På den ene siden er transformasjonen av universiteter fra elite- til masseinstitusjoner et kjernepunkt i argumentet om klassesamfunnets oppløsning og død. Ideen er at denne utviklingen innfører en meritokratisk samfunnsorden, der evner og hardt arbeid blir viktigere suksessfaktorer enn bakgrunn med hensyn til sosial og økonomisk framgang for den enkelte. Inglehart (1990: kap. 10) er eksempelvis inne på en slik analyse.

Samtidig er det flere som hevder at betydningen av utdanning på politisk orientering er blitt så fremtredende, at den representerer en selvstendig forklaringsfaktor vis a vis andre sentrale forklaringsvariabler, som yrke eller status. I Norge har Knutsen (2004:263) og Holbæk-Hanssen (2010) gjort seg til representanter for et slikt syn. Den sistnevnte viser i sin masteroppgave at høyt utdannede er gjennomgående mer liberale når det gjelder holdninger til innvandring og u-hjelp enn hva lavt utdannende er (s. 66).

Holbæk-Hanssens analyser korresponderer med internasjonal forskning som viser at utdanning er sterkere knyttet til typiske ny-politiske saksområder enn til tradisjonelle høyre-venstre spørsmål. Lipset finner eksempelvis at sammenhengen mellom inntekt og utbredelsen av såkalte autoritære verdier er svært marginal, mens det er en sterk sammenheng mellom lite utdanning og slike holdninger (1981:478). Liknende konklusjoner finner vi hos den nederlandske sosiologen Dick Houtman. Houtman har i en rekke arbeider vist at utdanning er en nøkkelfaktor for å forstå oppslutningen om nye høyre- og nye venstrepartier, et fenomen Houtman betegner som ”kulturell stemmegivning” (2001, 2003). Holbæk-Hanssen dokumenterer en liknende tendens i Norge. Utdanningsnivå har mest å si for ”verdipartiene” SV, Venstre og FrP, der høyt utdannede velger SV og Venstre, mens lavt utdannede foretrekker FrP (2010: kap. 5).

Avslutning

Arthur Stincomb skal en gang ha sagt at sosiologien bare har en uavhengig variabel: Klasse! (sitert i Wright 1979:3). Sett i lys av Giddens typologi over sosiologiens to fortolkningsrammer redegjort for innledningsvis, er det en overdrivelse. Samtidig er det liten tvil om at teorien om det kapitalistiske samfunnet har hatt en svært sterk stilling i visse perioder. Man kan kanskje hevde at klasseperspektivet i tida før 1970 representerte det dominerende rammeverket innen sosiologisk analyse, i alle fall når det gjelder analyser av politiske forhold. Stein Rokkan var ingen marxist. At strukturfunksjonalisten som alltid var påpasselig med å understreke viktigheten av ”kryssende skillelinjer” allikevel framhevet klassekonfliktens særlige betydning for politiske motsetningsforhold, bekrefter klasseperspektivets helt sentrale posisjon i etterkrigstidas politiske sosiologi.

Utover 1970-tallet og i tiårene som fulgte skulle situasjonen bli en helt annen. Fra å bli omtalt som sosiologiens eneste forklaringsvariabel blir klassebegrepets analytiske relevans kraftig devaluert. På 1990-tallet blir det alminnelig å betrakte klasse som en faghistorisk antikvititet - en ”zombiekategori”, for å bruke begrepet fra Beck.

Hos samtidsdiagnostikerne blir den svekkede betydningen av sosial klasse gjerne koblet til overgangen til en ny type modernitet. Betraktningen går også igjen hos representanter for ”death of class” perspektivet og ny politikk-teoretikerne (se for eksempel Crook, Pakulski & Waters 1992; Flanagan & Lee 2003; Inglehart 1997). At klasse har utspilt sin rolle som analytisk kategori, blir altså knyttet til noe angivelig helt nytt. Mot en slik retorikk er Giddens’ typologi verd å ha i mente. For slektskapet mellom disse posisjonene og industrisamfunnsteoretikerne er påfallende. Understrekingen av utdanning som mobiliseringskanal, spesialisering av yrkeslivet og rettslig sikring av individuelle rettigheter er elementer går igjen i alle disse perspektivene. I stedet for å representere noe helt nytt, kan altså oppslutningen om påstanden om klassesamfunnets endelikt forstås som at pendelen etter 1970 snudde, og at teorien om industrisamfunnet fikk en oppblomstring.

Med de utfordringene for klasseanalysen trukket opp i dette kapitlet som bakteppe, skal jeg i neste kapitlet presentere det som blir ansett å være to av de viktigste bidragene til fornyelsen av klasseanalysen, nemlig arbeidene fra John M. Goldthorpe og Pierre Bourdieu.

3 “REALIGNMENT” & FORNYING AV KLASSEANALYSEN

3.1 Innledning

Jeg avsluttet forrige kapittel med å peke på slektskapet mellom posisjonene som dominerte 90-tallets klassesdebatt og industrisamfunnsteorien. At de nye posisjonene har røtter langt tilbake i sosiologiens faghistorie, vil imidlertid ikke si at de politiske og sosiale endringene som preget den vestlige verden i siste halvdel av forrige århundre ikke stiller klasseanalysen ovenfor store utfordringer. På bakgrunn av de posisjonene som ble gjennomgått i forrige kapittel, kan vi utlede tre sentrale utfordringer klasseanalysen må kunne håndtere om den skal være relevant for beskrivelser av samtidige samfunn.

Den første av disse angår differensiering av yrkesstrukturen og den påfølgende veksten i middelklassen. Hvis vi i tråd med Marx’ to-klassemodell definerer ”arbeidere” med utgangspunkt eiendom til produksjonsmidlene, faller 80-90 prosent under denne kategorien i moderne kapitalistiske samfunn (G.E. Birkelund 2010:63). Å utarbeide et klassebegrep som tar opp i seg den yrkesmessige kompleksiteten, og som samtidig viser hvordan denne spiller inn på fordelingen av makt og ressurser i samfunnet, blir dermed et hovedanliggende for nye bidrag til klasseanalysen.

Den andre utfordringen er nært forbundet med den første, og handler om hvordan middelklassen skal forstås politisk. Ville ”den nye klasse” danne felles front med arbeidere mot kapitaleiere og andre systembærere, eller ville deres relativt privilegerte posisjon som lønnstagere fungere som tilstrekkelig insentiv til å ville bevare status quo? Danner middelklassen en enhetlig gruppe med like strukturelle betingelser, delte verdier og interesser, eller finnes det også interessekonflikter internt i mellomlagene?

Den neste store utfordringen er koblet til det Devine og Savage (2005:21) har kalt ”S-C-A-modellens tvangstrøye” – det vil si forholdet mellom sosial posisjon på den ene siden og klassebevissthet og politisk posisjonstagen på den andre. Som vi har sett var dette tett sammenvevde størrelser i klassisk sosiologi og etterkrigstidas politiske sosiologi. Hos Marx

var koblingen mellom disse elementene fundert i selve samfunnsteorien. Hos Rokkan og Lipset var den fundert i empirisk observasjon. Når klasseidentitetene svekkes og politikken får mindre direkte preg av klassekamp mot slutten av 1900-tallet, betyr det at klasse blir mindre synlig på samfunnets overflate. Om klasseanalysen skal være troverdig må den dermed på en rimelig måte kunne gjøre rede for hvordan klasse kan fungere objektivt strukturerende uten at det nødvendigvis manifesterer seg som subjektive identiteter og mobiliserte politiske kollektiv.

Tre personers arbeid med å møte disse utfordringene har vært spesielt betydningsfulle for debatten om klasse i sosiologien: britten John M. Goldthorpe, amerikaneren Erik O. Wright, og franskmannen Pierre Bourdieu (Marianne Nordli Hansen & Engelstad 2003). Disse tre har på hver sin kant vært skoledannende for sosiologisk forskning på klasse de siste tiårene og representerer til dels svært ulike tilnærminger til emnet. Goldthorpe har vært opptatt av å utarbeide et klassebegrep som er operasjonelt anvendelig, og lagt særlig vekt på spørsmål om forholdet mellom sosial bakgrunn og sosial mobilitet. Goldthorpes klassebegrep er ikke direkte utledet fra noe teoretisk posisjon, men trekker allikevel på det analytiske begrepsapparatet fra Weber. Wright har arbeidet innenfor rammene av den marxistiske tradisjonen. Wrights forskningsproduksjon har i hovedsak kretset rundt spørsmål om dominans- og utbyttingsrelasjoner i moderne arbeidsliv og å utarbeide yrkesinndelinger på bakgrunn av dette. Bourdieus forskning er sentrert rundt analyser av klasseforskjeller i smak og livsstil, og har et mer syntetiserende preg. Bourdieu henter elementer fra både Marx, Weber og Durkheim og har samtidig klare spor av fenomenologi og historisk epistemologi (Broady 1991).

Når jeg har avgrenset dette kapittelet til å omhandle bidragene fra Goldthorpe og Bourdieu, handler det om flere forhold. Selv om Wright og Goldthorpe har ulike teoretiske innfallsvinkler til klasseanalysen, har arbeidene deres allikevel liknet på den måten at begge har vært sentrale i utarbeidelsen av ulike operasjonelle klasseinndelinger. Skjemaet fra Goldthorpe har nå blitt utgangspunktet for offisiell statistikk i både britisk og europeisk sammenheng, mens klasseskjemaene til Wright ikke har fått samme utbredelse. Det er videre nå femten år siden Wright signaliserte at han ønsket å legge opp som klassesosiolog (1997). Uten at dette nødvendigvis måtte medføre at Wright ville få mindre innflytelse over klasseforskningen, later det altså allikevel til å ha blitt tilfelle.

I det som følger vil jeg derfor gjøre rede for klassebegrepet hos Goldthorpe og Bourdieu. På slutten av hver gjennomgang vil jeg presentere et mindre utvalg av forskning på forholdet mellom klasse og politikk som står i tradisjonen fra de to. Disse bidragene sorterer under posisjonen som tidligere har vært omtalt som påstanden om ”realignment” – altså at forholdet mellom klasse og politikk er endret heller enn svekket.

I kapittelets siste del går jeg igjennom hovedpunkt i kritikken disse perspektivene er møtt med. På bakgrunn av denne drøftingen, vil jeg gi en begrunnelse for hvorfor jeg mener Bourdieu tilbyr det mest interessante rammeverket for analyser av forholdet mellom politiske holdninger og klasse. Til slutt formulerer jeg de forskningsspørsmålene som vil ligge til grunn for de empiriske undersøkelsene jeg skal presentere i de kommende kapitlene.

3.2 Klasseanalysen fra John Goldthorpe

3.2.1 klassestrukturen og serviceklassen

Som allerede antydnet er Goldthorpe en av dem som har arbeidet mest systematisk med å møte den første av de tre utfordringene skissert ovenfor: utfordringen angående yrkesdifferensiering og ”de nye mellomlagene”. En viktig foregangsfigur for Goldthorpe er David Lockwood som var en pioner i henhold til å problematisere den nye middelklassen sosiologisk (G.E. Birkelund 2010). I *The black coated worker* (1958) studerer Lockwood hvitsnipparbeiderne og hvordan disse skiller seg fra tradisjonelle manuelle arbeidere hva gjelder sosial identitet, levesett og politiske preferanser.

I tråd med Lockwoods Weber-inspirerte klassebegrep forstår Goldthorpe klasse som personer med tilnærmet like arbeids- og markedssituasjoner. Goldthorpe regner relasjoner i arbeidslivet som spesielt avgjørende. Klasseinndelingene hans baserer seg derfor på yrker. I de tidlige arbeidene tar Goldthorpe utgangspunkt i eiendom til produksjonsmidlene – hvilket gir opphav til en tredeling av arbeidstakere som selger arbeidskraft, arbeidsgivere som kjøper arbeidskraft og selvsysselsatte. I samarbeid med Robert Eriksson supplerer Goldthorpe senere grunnlaget for klassifikasjon til også å gjelde regulering av ansettelsesforhold, og ansatte skilles i tillegg fra hverandre på bakgrunn av arbeidskontrakt (Erikson & Goldthorpe 1992). ”Servicekontrakten” er typisk for ledere eller arbeidstakere i høyere administrative stillinger og for dem med høyt spesialisert kompetanse. Disse arbeidskontraktene gir gode utsikter for å

avansere internt i bedriftshierarkiet, og arbeidsforholdene er preget av sikkerhet og liten grad av overvåkning. ”Arbeidskontrakten” er typisk for arbeidere og lavere funksjonærer. Denne typen ansettelsesforhold kjennetegnes ofte av at lønnen er timebasert, arbeidet preget av overvåkning og dårligere utsikter for å gjøre karriere. Til sammen gir dette en klasseinndeling med syv klasser, med ufaglærte og faglærte arbeidere på bunnen, etterfulgt av bønder, selvstendige og rutinefunksjonærer, med de to serviceklassene på topp, som altså er delt inn i et øvre og nedre sjikt.

På bakgrunn av endringene i yrkesstrukturen har serviceklassen vokst kraftig på relativt kort tid, og den har fått et vesentlig tilslag av personer fra andre klasser. Konsekvensen av dette er i følge Goldthorpe at serviceklassen er mindre preget av samhørighet enn for eksempel arbeiderklassen som ikke rekrutterer fra andre klasser på samme måte. Goldthorpe forventer imidlertid at dette er en forbigående situasjon, og at serviceklassen så fort den har konsolidert seg vil utvikle et kulturelt fellesskap med erkjente felles interesser (Marianne Nordli Hansen & Engelstad 2003:162). I den forbindelse mener Goldthorpe at serviceklassen vil utgjøre en ”essentially conservative element within modern societies” (Goldthorpe 1982a:180-183; 1995:322-323). På bakgrunn av sin privilegerte posisjon i klassestrukturen, vil serviceklassen ha sterke interesser i å bevare den gjeldende samfunnsordenen. At serviceklassen vil støtte en politikk som går ut på vesentlig omfordeling av godene, betraktes dermed som usannsynlig. Slik inntar Goldthorpe en posisjon fjernt fra Inglehart og Gouldner, som hevdet at middelklassen ville utgjøre en venstreradikal politisk kraft i rike vestlige samfunn.

3.2.2 Absolutt og relativ mobilitet

Hvorvidt klassebakgrunn virker bestemmende på hvilken utdanning og hvilket yrke folk ender opp i, er et sentralt spørsmål for klasseanalysen fordi det sier noe om hvor åpent eller lukket et samfunn er. Goldthorpe har vært svært opptatt av å studere slike prosesser. Ett av de sentrale bidragene han kommer med her, er innføringen av begrepet om *relativ mobilitet* (2006:169-177). Relativ mobilitet betegner den mobiliteten man står igjen med etter at endringen i yrkesstrukturen er tatt med i betraktning. Overgangen fra et industrisamfunn til samfunn der flere arbeider i spesialiserte kontoryrker har medført at mange jobber med andre ting enn sine foreldre, eller selv har byttet jobb i løpet av yrkeslivet. Slik ”strukturell mobilitet” er i følge Goldthorpe ikke et godt mål på hvor åpent et samfunn er fordi det ikke sier noe om hvorvidt de relative forskjellene er stabile eller minkende.

Et hovedanliggende i Nuffield-programmet som Goldthorpe ledet sammen med Robert Erikson, var å sammenlikne mobilitetsmønstre mellom land og over tid. Et sentralt funn fra denne forskningen var at de relative mobilitetsratene gjennomgående var svært stabile. Det var altså lite som tydet på at vestlige samfunn ble mer egalitære og åpne. Goldthorpe anser dette som en tilbakevisning av industrisamfunnsteoriens antakelse om at samfunnet ville utvikle seg i meritokratisk retning, altså at rekruttering til høyt verdsette posisjoner ikke lenger ville styres av sosial bakgrunn. Spørsmålet sosiologien må svare på er dermed hvorfor de relative mobilitetsratene er så stabile.

Svaret Goldthorpe gir er at mennesker fra ulike samfunnslag utvikler ulike strategier på bakgrunn de ressursene de har tilgjengelig. Goldthorpe skiller her mellom *strategies from below* og *strategies from above*. Førstnevnte er strategier som benyttes av individer med bakgrunn i lavere klasser, mens sistnevnte benyttes av de med et mer fordelaktig utgangspunkt. Goldthorpe tar utgangspunkt i at alle individer uansett bakgrunn ønsker enten å bevare opprinnelig klassesituasjon eller å mobilisere oppover i klassehierarkiet. For individer fra lavere klasser kan det være konflikt mellom målet om å avansere i klasseposisjon og det å beholde sin egen klasseposisjon. For den som har lite ressurser i utgangspunktet kan det være stor risiko knyttet til å ta utdanning fordi fallhøyden er stor hvis de ikke lykkes. For individer med en mer heldig utgangsposisjon vil situasjonen fortone seg annerledes. Disse løper ikke så stor risiko ved for eksempel å ta utdanning. Skulle man mislykkes første gang, strekker ressursene til for å prøve en neste (2006:169-177).

Goldthorpe og Marshall: Et program for en minimalistisk klasseanalyse

Goldthorpe var også en av de mest markante stemmene i debatten som raste etter at Clark og Lipset i 1991 lanserte spørsmålet om klassesamfunnets endelikt. Sammen med Gordon Marshall repliserte Goldthorpe med en programmatisk artikkel med den ambisiøse tittelen *The Promising Future of Class analysis* (1992).

Et hovedanliggende for forfatterne av denne artikkelen, er å rydde opp i forholdet mellom klasseanalysen og marxismen. Problemet med marxismen slik Goldthorpe og Marshall forstår det, er at for mye ideologisk og teoretisk bagasje følger med på kjøpet. Når de to tar til orde for et nytt forskningsprogram for klasseanalyse, formulerer de derfor først fire punkter for hva

klasseanalysen *ikke* skal være (1992:383-384). For det første bør klassebegrepet ikke inkludere noen teori om forholdet mellom klassekamp og historisk forandring. Ei heller noen teori om utbytting. I dette andre momentet ligger det at ulike klassers interesser ikke nødvendigvis står i et motsetningsforhold til hverandre. Et klassebegrep som skal gjøre forskningsmessig nytte, bør videre ikke bære i seg noen forestilling om at individer som deler klasseposisjon utvikler en likartet bevissthet som i andre rekke manifesterer seg som kollektiv handling. Dette leder opp til det fjerde og siste punktet i Goldthorpe og Marshalls negative kravspesifikasjon. Klasseanalysen må ikke lede til en forståelse av politikk der alt reduseres til et spørsmål om interessekamp. Til sammen gir disse punktene grunnlaget for en klasseanalyse av et slankere format:

”... class analysis in our sense may well then appear as a far more limited project, intellectually as well as politically, than in its Marxist form” (Goldthorpe & Marshall 1992:385).

Goldthorpe og Marshall argumenterer i stedet for en empirisk sentrert klasseanalyse som undersøker forholdet mellom ulike posisjoner i arbeidsmarkedet, hvordan individer og familier er distribuert i en slik struktur over tid og konsekvensen av plasseringen her for livssjanser, identiteter, verdier og interesser (1992:382). I et slikt forskningsprogram er det et hovedpoeng at klasse konseptualiseres på en slik måte at begrepet kan holdes analytisk adskilt fra andre potensielt overlappende faktorer, som status eller utdanning. Videre bør undersøkelsene om klasse anta en genuint multivariat form, og spørsmål om ”kausal tekstur” utgjøre en sentral del av analysen (1992:385-387).

Endret forhold mellom klasse og politikk

Den store feilen Clark og Lipset og andre som hevder klasse har utspilt sin rolle som analytisk begrep gjør, er i følge Goldthorpe og Marshall at de setter likhetstegn mellom marxismen og klasseanalyse som sådan. Dette gir ikke bare et overforenklet bilde av de faktiske fagposisjonene, det gjør også at S-C-A-modellen fungerer som premiss for kritikken. Dermed blir spørsmålet om klasse redusert til et spørsmål om hvor synlig klassekampen er på samfunnets overflate, som mobiliserte kollektiv som preger både politikken og individuelle identiteter. I et noe senere arbeid formulerer Goldthorpe poenget slik:

”Those who maintain the thesis of declining class politics are led to do so because they cannot themselves escape from ways of thinking about class – and about politics – that are too much influenced by the Marxism that they so obsessively attack (Goldthorpe 1996:200).

Goldthorpe løfter fram fortsatt bruk av Alfords indeks som det fremste eksempelet på marxistiske feilslutninger i forskningen på klassepolitikk (1996:200-201). Som jeg nevnte i forrige kapittel, tilsvarer verdien på Alfords indeks differansen mellom arbeidere som stemmer på venstrepartier og prosentandel ikke-arbeidere som gjør det samme. Alfords indeks var lenge den dominerende måten å måle klassestemmegivning, og den ligger eksempelvis til grunn for det empiriske materialet som får Clark og Lipset (1991:408) til å konkludere med at politikk har utviklet seg til å være “less organized by class and more by other loyalties.”

Goldthorpe peker på flere svakheter ved denne målemåten. For det første baserer den seg på en marxistisk to-klassemodell som gir et svært upresist bilde av klasseforholdene i avanserte vestlige samfunn. To-delingen av politiske partier er tilsvarende kritikkverdig. Så sant man anerkjenner at verken sosial struktur eller det politiske partilandskapet er mer komplekst enn at det kan fanges inn av en slik dikotomisk modell, blir altså Alfords indeks ubrukelig for forskningsformål.

Nye mønstre for klassestemmegivning

I tråd med disse betraktningene hevder Goldthorpe og Marshall (1992:391) at den antatte svekkelsen i klassebaserte partipreferanser kan tilskrives to forhold som til sammen viser at klassestemmegivning ikke har opphørt, men har antatt en helt annen karakter enn tidligere. En slik beskrivelse har nokså bred støtte i internasjonal forskning. I en studie av valgmønstre i Storbritannia finner eksempelvis Heath et al. (1985) at klassestemmegivningen var stabil over tid, så sant man i stedet for Alfords indeks benytter teknikker for å måle *relativ klassestemmegivning*. I denne målemåten tar man utgangspunkt i den totale andelen av elektoratet som stemmer på sitt ”naturlige” parti, det vil si andelen arbeidere som stemmer på venstrepartier, pluss andelen i middelklassen som stemmer på høyrepartier. Relativ klassestemmegivning referer dermed til sannsynligheten for en velger fra en gitt klasse til å stemme på en gitt type parti. Til dette benyttes odds-rater i logistisk regresjonsanalyse (K. Ringdal & Hines 1995:34). Senere studier fra Storbritannia, og liknende undersøkelsen fra andre land, bekrefter denne konklusjonen (se for eksempel Evans 2000; Manza, Hout & Brooks 1995).

I dette generelle bilde internasjonalt, har de skandinaviske samfunnene markert seg som de landene der studier av stemmegivning etter klasse viser nedgang, selv om mer sofistikerte målemåter enn Alfords indeks er benyttet (Evans 2000:409). Hines og Ringdal (1995) som benyttet framgangsmåten fra Heath et al., viser eksempelvis at klassestemmegivningen i Norge hadde sunket fra 1957 til 1989.

Hines og Ringdal understreker at om de reelle mønstrene i klassestemmegivning skal kunne tre frem, er det spesielt viktig å analysere partier på disaggregert nivå (1995:49). Allikevel grupperer de partiene inn i fire, slik at eksempelvis Høyre og FrP plasseres sammen i kategorien for konservative partier. Det representerer en mulig svakhet ved disse analysene. Undersøkelser foretatt av Berglund (2007) av utviklingen i klassestemmegivning fra 1957 til stortingsvalget 2005, viser nemlig et ganske annet resultat, selv om Berglunds analyser er foretatt på bakgrunn av mye av det samme datamaterialet. I motsetning til Ringdal og Hines analyserer Berglund hvert parti for seg, mens klasse operasjonaliseres via en modifisert versjon av Erikson og Goldthops skjema som også skiller tjenesteklassene horisontalt etter sektor. Berglund konkluderer riktignok med at klasse har fått noe mindre betydning for stemmegivning i perioden, men denne er verken jevn eller gradvis. Berglund mener derfor det ikke er mulig å trekke noen konklusjon om verken dealignment eller realignment for Norges del, fordi begge prosessene ser ut til å foregå parallelt (2007:170). På den ene siden har SV og FrPs elektorater fått mer av et klassepreg, der FrP får god oppslutning blant arbeidere, mens SV har et solid grep om eliten i offentlig sektor. Samtidig har Arbeiderpartiet mistet en del arbeiderstemmer, mens Høyre har svekket oppslutning blant høyere private funksjonærer.

3.3 Klasseanalysen fra Pierre Bourdieu

Som vi så i forrige kapittel, er det et sentralt poeng hos flere aktører i debatten om klassepolitikkens sammenbrudd, at overgangen fra modernismens klassesamfunn til en ny type modernitet er ledsaget av en differensiering av livsstiler:

”Postmodernization involves a shift in patterns of differentiation from the social to the cultural sphere, from life-chances to lifestyle, from production to consumption”. (Crook et al. 1992:133)

Litt tabloid kan man si at hovedformålet med Bourdieus klasseanalyse slik den er presentert i Distinksjonen, er å vise at slike motsetninger mellom det sosiale og det kulturelle, livssjanser og livsstil, er falske dikotomier. Selv formulerer Bourdieu dette som en ambisjon om å overskride Webers skille mellom klasse og stand (Bourdieu 1984:xii). I stedet fremmer Bourdieu påstanden om at ulikhet i smak og livsstil er skjulte uttrykk for klassemotsetninger. Gjennom et stort empirisk arbeid viser Bourdieu i tråd med dette at kulturelle preferanser og tilnærmingsmåter til estetikk varierer systematisk med klasse. Ved sin minimalistiske smak, sans for lett mat og abstrakt kunst markerer overklassen avstand til det nødvendige. Arbeiderklassen har på sin side verken anledning eller kapasitet til å skille form og funksjon, etikk og estetikk, og foretrekker derfor fet og mettende mat og dekorerer hjemmene sine med billig nips og bilder med naturalistiske motiv. Middelklassen forsøker ape etter borgerskapet, men der eliten ter seg med suveren diskresjon, blir middelklassen fort prangende og pretensiøs. Slike forskjeller er strukturert av ulik tilgang på maktressurser, men oppleves som et uttrykk for personlige valg og verdier. Slik tjener forskjeller i smak og livsstil til å legitimere sosiale forskjeller (Bourdieu 1984:7).

3.3.1 Det sosiale rommet: kapital, felt og habitus

Bourdieu fremstiller relasjonen mellom klassene som relasjoner i et sosialt rom. Det sosiale rommet er en abstrakt representasjon av den sosiale verden, der grupper av individer er plassert i henhold til deres tilgang på ulike maktressurser. To typer ressurser er i følge Bourdieu spesielt avgjørende for ens samlede livssjanser i vestlige kapitalistiske samfunn: økonomisk og kulturell kapital. Bourdieu definerer klasseposisjon som en kombinasjon av volum og sammensetning av økonomisk og kulturell kapital og utviklingen av dette over tid (Bourdieu 1984:114).

Bourdieus begrep om økonomisk kapital er inspirert av Marx. Økonomisk kapital referer til eiendom og til penger eller andre aktiva som kan investeres og reinvesteres, og dermed akkumuleres over tid (Bourdieu 1986). Kulturell kapital kommer ofte til uttrykk som immaterielle ressurser, som evnen til å kunne uttrykke seg godt språklig, eller beherskelse av kulturelle koder av ulike slag². Kulturell kapital tilegnes enten naturlig gjennom oppdragelse, eller ”skolastisk” via utdanning. Svenske Donald Broady har hevdet at kulturell kapital gir litt andre assosiasjoner på fransk enn det gjør på skandinavisk, og foreslår at det tyske ordet

² Kulturell kapital kommer tar tre former: som kropp (habitus), i ting, og i institusjoner (Bourdieu 1986)

”bildung” – altså dannelsen på norsk – kanskje ville være en mer presis oversettelse av begrepet enn å oversette det direkte (1991:126). Selv bruker Bourdieu gjerne ”informasjonskapital” som synonym til kulturell kapital (eksempelvis i Bourdieu & Wacquant 1992:119).

Sammensetning og mengde av økonomisk og kulturell kapital utgjør det sosiale rommets to viktigste akser, og er dermed de to primære prinsippene for sosial differensiering. Det sosiale rommet er samtidig delt inn i en rekke under-systemer som Bourdieu betegner felt. Kunst, økonomi, religion og politikk er alle eksempler på områder av samfunnet som på bakgrunn av sin gitte historie har utviklet interne spilleregler og maktformer som gjør dem til (delvis) autonome enheter vis a vis andre samfunnsområder. Det finnes altså like mange kapitaltyper som det finnes felt. Bourdieu (1991:230) sammenlikner den feltspesifikke kapitalen med trumf i et kortspill – en kapitaltype kan være effektiv ressurs i et gitt sosialt spill, men fungerer mindre bra i andre sammenhenger. En doktorgrad i medisin eller litteraturvitenskap kan eksempelvis tjene som effektive verdipapirer i en akademisk kontekst, men vil ha liten verdi på børsen.

Samtidig som feltene er delvis uavhengige og hverandre, er de også hierarkisk ordnet. Økonomisk kapital er den dominerende formen for kapital fordi den i prinsippet kan veksles inn i alle andre kapitaltyper, også kulturell kapital. For å illustrere med et enkelt eksempel: Man kan kjøpe kunst for penger, men ikke aksjer med god smak. Asymmetrien mellom de to kapitaltypene gjenspeiles også i feltstrukturen der de individene som er plassert i fraksjonen av maktfeltet med overvekt av kulturell kapital betegnes som den dominerte fraksjonen av den dominerende klasse.

Som antydnet ovenfor, er Bourdieus klasseforskning sentrert rundt analyser av koblingen mellom klasseposisjon og kulturelle praksiser. Begrepet som binder praksiser og konsumpsjonsmønstre sammen til enhetlige livsstiler, er habitus. Habitusbegrepet peker mot hvordan de sosiale strukturene nedfeller seg i aktørenes kropp, og fungerer som skjemaer for handling og forståelse. Bourdieu betegner habitus som et sett av varige disposisjoner og et generativt prinsipp – både strukturert og selv strukturende (1990:53). I dette ligger det en forståelse av handling som verken mekanisk determinert av ytre forhold eller fritt grunnlagt i subjektiv vilje (Harrits 2005:127). Habitus er altså ikke et strukturdeterministisk begrep, men

en måte å forstå hvordan de objektive betingelsene produserer likartede praksisformer hos større grupper av aktører³.

Klasse og politikk hos Bourdieu

I likhet med Goldthorpe og Marshall bruker Bourdieu Marx som skyteskive når han skal redegjøre for forholdet mellom klasse som objektive posisjoner og klasse som faktiske og erkjente fellesskap. Her skiller Bourdieu mellom klasse som rene teoretiske konstruksjoner fra forskerens skrivebord (*klasse på papiret*) og klasse som gruppe – altså som politisk mobiliserte kollektiv (Bourdieu 1991:231). Dette skillet finner vi også hos Marx, så det Bourdieu protesterer mot er at transformasjonen fra objektiv til subjekt klasse er for enkelt tenkt i marxismen:

”... opposing the ”class-in-itself” defined on the basis of a set of objective conditions, to the class-for-itself”, based on subjective factors, (...), a movement which is always celebrated as a real ontological advance, [is] in accordance with a logic which is either totally determinist or on the contrary fully voluntarist (...). [I]t is presented as the effect of ”awakening of consciousness” conceived as a ”taking cognizance” of the theory which occurs under the enlightened leadership of the party. In both cases nothing is said about the mysterious alchemy by which a ”group in struggle”, as a personalized collective, a historical agent setting its own aims, arises from objective economic conditions” (Bourdieu 1991:233).

Vilkårene for at en gruppe mennesker som deler objektive betingelser skal begynne å oppfatte seg og handle som en klasse er, i følge Bourdieu, altså ikke så enkle som at man bare kan vekke til live en iboende og slumrende interessebevissthet ved hjelp av politisk agitasjon. Forut for dette ligger det en kamp om hvilke kategorier som er politisk og sosialt virksomme, hva som er de rådende ”principles of vision and division” i et samfunn. Om klasse trer frem som et slikt aktivt inndelingsprinsipp, vil være avhengig av at det gjøres et stort politisk og symbolsk arbeid, og at de som gjør det har makt nok til å få gjennomslag i bredere lag av befolkningen. Politikken er den arenaen framfor noen der slike klassifikasjonskamper utspiller seg (1991:149-150).

Klasseinteresse spiller dermed ingen viktig rolle i Bourdieus deskriptive sosiologi. Slik jeg forstår Bourdieu, anerkjenner han at det finnes objektive interesser, men på samme måte som

³ I intervjuet An invitation to reflexive sociology kommenterer Bourdieu debatten om habitus som strukturdeterministisk begrep slik: ”Habitus is not the fate that some people read into it. Being the product of history, it is an *open system of dispositions* that is constantly subjected to experience, and therefore constantly affected by them in a way that either reinforces or modifies its structures” (Bourdieu & Wacquant 1992:133. Original kursivering).

objektive klasser bare er teoretiske klasser, er objektive interesser bare interesser på papiret. Når det gjelder å beskrive hvordan verden faktisk fungerer, benytter Bourdieu i stedet begrepet *illusio*. *Illusio* viser til en felt-spesifikk interesse, men dette er ikke et instrumentelt interessebegrep hvor spillerne i feltet bevisst søker å maksimere eget utbytte av den feltspesifikke kapitalen. *Illusio* viser i stedet til det å være engasjert, til å kjenne feltets spilleregler og kunne mestre disse praktisk (Bourdieu & Wacquant 1992:117).

En siste implikasjon av Bourdieu avvisning av det marxistiske interessebegrepet, er at han også avviser idéen om at arbeiderklassens depriverte livsbetingelser utstyrrer dem med en særlig evne til å avsløre det kapitalistiske systemets undertrykkende natur, slik mange har tolket Marx⁴. Det Bourdieu i stedet viser er at arbeiderklassens materielle og kulturelle fattigdom også gjør seg gjeldende på det politiske området. Dominansens virkning på de dominerte er politisk fremmedgjøring, ikke en spesiell interesse og talent for politikk. I Distinksjonens åttende kapittel *Culture and politics*, viser Bourdieu eksempelvis hvordan andelen ”vet-ikke”-svar i spørreundersøkelser om politiske forhold øker med synkende utdanning (1984:404), og at arbeidere svarer mer høyreorientert enn bedriftsledere på spørsmål om næringslivets innflytelse i Frankrike (1984:429). Slik fremmedgjøring er delvis et produkt av mangel på nødvendig kunnskap og språklige ferdigheter til å ta del i det politiske ordskiftet og delvis en følge av manglende evne til å erkjenne sine objektive interesser.

3.3.2 Det politiske rommet

Det mest avgjørende oppgjøret Bourdieu tar med marxistisk klasseteori er imidlertid knyttet til klassestrukturens natur. Marx forsto klasse som produkt av økonomiske forhold alene. Et slikt endimensjonalt klassekonsept, er i følge Bourdieu grunnleggende reduktivt fordi det overser hvordan samfunnet egentlig tar form av en multidimensjonal konfigurasjon av felt og underfelt, ordnet ikke bare etter én, men flere typer kapital. Marxismens blindhet for dette, fører i tillegg til en feiltolking av politiske allianse- og motsetningsforhold (Bourdieu 1991:244-245).

For å analysere det politiske forholdet mellom klassene, konstruerer Bourdieu (1984:452) et politisk rom der man kan lese av ulike yrkesgruppers politiske ståsted. Rommet består av de

⁴ Ideen er kjent som arbeiderklassens ”epistemiske fortrinn”. For en diskusjon se (Bar On 1993).

samme to aksene som det sosiale rommet, altså sammensetning og volum av kapital. Her viser Bourdieu hvordan politisk orientering er dobbelt strukturert. På den ene siden virker aksene for kapitalvolum som en tradisjonell høyre-venstre-akse der både næringslivsledere og universitetslærere er mer konservative enn faglærte og ufaglærte arbeidere. Samtidig varierer politisk orientering med kapitalvolum, slik at de med en overvekt av kulturell kapital er mer venstreorientert enn yrkesgrupper med overvekt av økonomisk kapital. Kombinasjonen av dette gjør at svært forskjellige yrkesgrupper som førskolelærere og gruvearbeidere har nesten lik posisjon i rommet. Sett fra et tradisjonelt marxistisk ståsted, er dette en overraskende sammenstilling. Bourdieu knytter slike potensielle politiske allianser på tvers av klassegrensene til det faktum at hvert felt er strukturert etter de samme prinsippene som det sosiale rommet, slik at grupper som innehar likartede posisjoner innen hvert felt, eller i enkelte felt og det sosiale rommet som sådan, kan ha korresponderende politiske tilbøyeligheter:

”[O]n the basis of the homologies between different fields (...), alliances can be set up which are more or less durable and which are always based on a more or less conscious misunderstanding. The homology of position between intellectual and industrial workers - the former occupying within the field of power, that is, vis-a-vis the captains of industry and commerce, positions which are homologous to those occupied by industrial workers in the social space as a whole ...” (Bourdieu 1991:245).

Bourdieu-inspirert forskning om klasse og politikk

En av dem som har latt seg inspirere av Bourdieus nyvinninger innen klasseanalyse er Lennart Rosenlund. I sin doktoravhandling fra 2000 bruker Rosenlund det teoretiske og metodologiske rammeverket fra Distinksjonen til å analysere den sosiale transformasjonen av vestlandsbyen Stavanger etter oljeøkonomiens inntog på 70-tallet. I sine fyldige undersøkelser finner Rosenlund at klassestruktur og kulturelle praksiser i Stavanger kan forstås som et sosialt rom i tråd med hvordan Bourdieu beskrev 1960-tallets Frankrike.

Ett av spørsmålene Rosenlund stiller, er om det er noe sammenheng mellom respondentenes politiske orientering og deres sosiale posisjon (2000:167-182). På bakgrunn av 20 holdningsspørsmål hentet fra ulike tradisjoner i statsvitenskapelig forskning, identifiserer Rosenlund fire holdningsdimensjoner⁵. Disse projiseres over Rosenlunds konstruksjon av livsstilenes rom, strukturert av volum og sammensetning av kapital. Tre av dimensjonene

⁵ De fire dimensjonene er ”Equalisation versus reward for effort”, ”liberalism versus authoritarianism/fatalism”, ”spiritualism versus materialism”, og ”fatalism versus sense of power”. (Rosenlund 2000:170).

viser klare mønster etter klasse. Først finner Rosenlund at sammensetning av kapital er langt viktigere for standpunkt til økonomisk politikk, enn hva kapitalvolum er. Mens en kapitalsammensetning dominert av økonomisk kapital er forbundet med høyreorientering, er klassene i kulturfraksjonen venstreorienterte. Motsatt finner Rosenlund at dimensjonene som måler holdninger til liberale versus autoritære holdninger, og politisk avmektighet versus mektighet følger aksene for volum av kapital.

Resultatene fra Rosenlunds studie er oppsiktsvekkende av flere grunner. For det første bryter funnene med det tradisjonelle mønsteret der venstre- og høyreorientering har fulgt klassestrukturen hierarkisk. For det andre åpner Rosenlunds funn for en alternativ tolkning av den verdiendringsprosessen Inglehart og andre ny politikk-teoretikere har dokumentert.

Som vi så tidligere, er Ingleharts hovedtese at verdiendringsprosessen i kapitalistiske demokratier er ensbetydende med en nedgang i klassebasert politikk⁶. Tesen består egentlig av to momenter. Det første momentet er at den tradisjonelle høyre-venstre-aksen er erstattet av en materialisme-postmaterialisme-dimensjon. Det andre momentet i tesen er at plassering på MPM-dimensjonen ikke følger klassestrukturen.

Ingleharts materialisme-postmaterialisme-dimensjon har vært gjenstand for kritisk etterprøving fra flere hold. Blant annet har Majima og Savage (2006) foretatt nye analyser av datamaterialet Inglehart benyttet i noen av sine viktigste studier. Konklusjonene går langt i å avvise validiteten i Ingleharts forskning. Ved hjelp av induktive analysemetoder dokumenterer Majima og Savage at holdningsstrukturen i Storbritannia er langt mer kompleks enn det som kommer fram av Ingleharts ene dimensjon, og forskerne konkluderer med at Ingleharts funn er ”an artefact of his questionnaire design and his deductive theorization” (2006:22).

I en senere artikkel, hvor Rosenlund er en av forfatterne, undersøker flere skandinaviske forskere forholdet mellom klasse, holdninger og stemmegivning i den danske byen Ålborg (Harrits, Prieur, Rosenlund & Skjott Larsen 2010). Utgangspunktet for studien er nettopp å utfordre opposisjonen Inglehart setter opp mellom utbredelsen av postmaterielle verdier og klassebasert politikk. På bakgrunn av 15 holdningsspørsmål til en rekke politiske saksforhold,

⁶ ”The shift towards postmodern values has brought shift in the political agenda throughout advanced industrial society, moving it away from an emphasis on economic growth at any price (...) It has also brought a shift from political cleavages based on social class conflict toward cleavages based on cultural issues and quality of life concerns” (Inglehart, 1997: 237).

og ved hjelp av multippel korrespondanseanalyse, identifiseres to politiske holdningsdimensjoner som får navnet gammel og ny politikk. Den første av disse dimensjonene separerer mellom holdninger til kultur- og verdipolitiske spørsmål, mens den siste i hovedsak skiller mellom holdninger til velferdspolitik og økonomisk spørsmål.

I tråd med Bourdieu, forstås klasse her som posisjoner i et sosialt rom, strukturert av sammensetning og volum av kapital. Når ny og gammel politikk ses i forhold til plassering i det sosiale rommet, trer det fram et mønster ikke ulikt det Rosenlund dokumenterer i sin avhandling. Mens klassefraksjoner med en kapitalsammensetning dominert av økonomisk kapital er høyreorienterte i økonomiske spørsmål, er klassefraksjoner med overvekt av kulturell kapital venstreorienterte. Holdninger til ny politikk følger motsatt akse for kapitalsammensetning, slik at de med lavt kapitalvolum utviser kulturkonservative holdninger, mens klasser med et høyt kapitalvolum er kulturliberale.

Funnene fra de gjennomgåtte studiene bringer ikke bare nye perspektiver til debatten om forholdet mellom politisk orientering og klasse, men også debatten om hvilke konfliktstrukturer politikken er sentrert rundt. Harrits et al. finner altså at holdninger til flere ulike politiske saksfelt kan oppsummeres i to holdningsdimensjoner. Funnet resonerer med en stor internasjonal forskningslitteratur. Som vi tidligere har sett mener eksempelvis Flanagan at Ingleharts MPM-dimensjon egentlig rommer to dimensjoner, der den ene likner mer på den tradisjonelle høyre-venstre skalaen, mens den neste polariserer over holdninger til kultur- eller verdispørsmål. I dansk valgforskning er en tilsvarende holdningsstruktur et veldokumentert faktum. I forbindelse med analyser av Folketingsvalget i 2001 sier valgforsker Ole Borre dette om den ”nye” politiske holdningsdimensjonen:

”Den nye dimensjon har i de fleste vestlige land drejet seg om spørsmål om miljø- og energipolitikk, subkulturers rettigheder, ligestilling mellem kønnene, relationer til u-landene, samt etiske problemstillinger inden for sundheds- og landbruksområdet – spørgsmål der i mindre grad er økonomisk-politiske og i højere grad *verdipolitiske*.” (Borre 2003a:172. Kursivering opprinnelig).

3.4 Goldthorpe vs. Bourdieu: Forskjeller og kritikk

Som det kommer fram av gjennomgangen ovenfor representerer klassebegrepene fra Goldthorpe og Bourdieu svært ulike tilnærmingsmåter til klasseanalyse. Goldthorpe har vært opptatt av å utarbeide et klassebegrep som er mest mulig empirisk anvendelig, med vekt på stringens i operasjonalisering og begrepsbruk, og sofistikering av målemåter. Bourdieus

klasseanalyse bærer mer preg av generell samfunns- og maktteori der hovedfokuset rettes mot hvordan klasse kommer til uttrykk som kulturelle forskjeller, og derigjennom miskjennes som nettopp klasse.

Metodologisk representerer Goldthorpe og Bourdieu også svært ulike tradisjoner. Selv om begge gjør bruk av statistiske analyser basert på store datasett, er det svært ulike forskningspraksiser og vitenskapsidealer vi her har med å gjøre. Goldthorpe arbeider innenfor rammene av det som i senere tid har blitt omtalt som ”analytisk sosiologi”, der det å dissekere sosiale fenomen opp i sine antatte bestanddeler blir framholdt som et viktig mål for en forklaringsbasert, kvantitativ samfunnsvitenskap. Goldthorpe jobber i tråd med dette innenfor et hypotetisk-deduktivt rammeverk og forankrer forskningen sin i metodologisk individualisme og rasjonell aktør-teori (se for eksempel Goldthorpe 2007: kap. 7 & 8).

Bourdieus sosiologi er mer syntetiserende og fortolkningsorientert. Der Goldthorpe splitter opp og ser etter lineære kausale sammenhenger, er Bourdieu opptatt av hvordan ulike sosiale faktorer inngår i komplekse nettverk og påvirker hverandre gjensidig. I dette ligger det at Bourdieus forstår sosiale fenomen som relasjonelle størrelser, hvilket vil si at de iboende egenskapene til aktører eller felt er av underordnet betydning vis a vis det som ligger *mellom* grupper av aktører og internt i systemet av felt og under-felt⁷. Mens Goldthorpe forstår handling som styrt av rasjonell risikovurdering, snakker Bourdieu heller om hvordan habitus fungerer som en kroppsliggjort sosial stedsans – ”a sense of ones place” (1984:466). Til sist er Bourdieus analyser av induktiv karakter, og den vitenskapsteoretiske tilnærmingen preget av metodologisk relasjonisme (for en diskusjon se Bourdieu & Wacquant 1992:15-19).

Disse forskjellene tatt i betraktning, er det selvsagt at representanter fra en av de to tradisjonene ved flere anledninger har rettet kraftig skyts mot representanter fra den andre. Når jeg nå skal presentere noen av de innvendingene de to klassebegrepene er møtt med, utelater jeg derfor å referere de to tradisjonenes kritikk av hverandre. Jeg vil i stedet rette blikket mot to sentrale forhold i kritikken rettet mot de to. Det første angår selve definisjonen og avgrensningen av klassebegrepet - eller for Bourdieus del, mangel på sådan. Det andre angår hvordan klasse forstås i forhold til andre sosiale stratifiseringsprinsipp – for

⁷ Det relasjonelle er fundamentalt for Bourdieus idé om det sosiale rommet: ”This idea of difference, or a gap, is at the basis of the very notion of *space*, that is, a set of distinct and coexisting positions which are defined in relation to one another through their *mutual exteriority* and their relations of proximity, vicinity, or distance, as well as through relations of order, such as above, below, and *between*” (Bourdieu 1998:6 Opprinnelig kursivering).

Goldthorpes del handler dette om kjønn, for Bourdieus del også om en rekke andre forhold, som alder og utdanning.

3.4.1 Kritikken mot Goldthorpe: et (for) lite klassebegrep

Goldthorpe behandler som vi har sett klasse som rene yrkesaggregater. Denne tilnærmingsmåten representerer en kraftig nedstripping av klassebegrepet slik vi kjenner det fra tradisjonen fra Marx og Weber. De motforestillingene Goldthorpe klasseforskning er møtt med, konsentrerer seg i stor grad om dette forholdet. John Scott (1996:215) har eksempelvis betegnet Goldthorpes klasser som ”nominalistisk definerte økonomiske kategorier” og kritisert Goldthorpes forskning for å være ”overdrevent kvantitativ og variabelorientert” (R. Crompton & Scott 2005:188; John Scott 1996:215).

Goldthorpe og andre forskere knyttet til Nuffield-programmet har adoptert mye av sitt klasseanalytiske begrepsapparat fra Weber. Scott som selv arbeider innenfor den weberianske tradisjonen, er kritisk til hvordan Nuffield-forskerne har forvaltet denne arven (Morris & Scott 1996). Hos Weber danner klassesituasjoner, som vi tidligere har sett, bakgrunn for begrepet om ”sosial klasse”. Sosial klasse er det som oppstår når ekteskapsinngåelser og sosiale nettverk følger de økonomiske posisjonene, altså det som skjer når klasse blir opphav til reelle sosiale fellesskap. ”Sosial klasse” er med andre ord et produkt av både klasse- og standsprosesser (Morris & Scott 1996:48). Den danske statsviteren Gitte Sommer Harrits er også kritisk til at Goldthorpe utelukker de mer kommunitære sidene ved klassebegrepet. Det Goldthorpe gjør er, i følge henne, å reintrodusere analyser av klassedannelse i sosiologien ”på et rent demografisk nivå” (2005:46).

Det neste sentrale punktet i kritikken mot Goldthorpe retter seg mot hvordan kjønn er behandlet i modellene hans. Goldthorpes operasjonaliseringer bruker familien som analyseenhet, og i sine tidligere arbeider tok han utelukkende utgangspunkt i menns yrke (se for eksempel Goldthorpe 1980). Dermed ble alle gifte kvinner klassifisert på bakgrunn av mannens klasseposisjon, uavhengig av hva hun selv arbeidet med. Denne mannlige forsørgermodellen har høstet kritikk for flere forhold. For det første mente noen at dette i seg selv var et eksempel av intellektuell sexisme – der kvinner nærmest ble redusert til mannens attributt. Men kritikken hadde også en empirisk side: Kvinner i vestlige samfunn arbeider i andre yrker enn menn. Det kjønnssegregert arbeidslivet ville dermed føre til at store deler av

de facto arbeids- og maktdeling i samfunnet havner i klasseanalysens blindfelt så lenge kvinner kategorisk ble utelukket fra analysemodellene (for en gjennomgang av debatten se R. Crompton 1989).

Gunn Birkelund var en av dem som kritiserte Goldthorpe på dette punktet. I sin doktoravhandling utarbeidet Birkelund (1992) en typologi for å studere klasseheterogenitet i toinntektsfamilier. Hennes analyse viste at halvparten av alle slike hadde kvinnen en annen klasseposisjon enn mannen. Dermed ble det klart at den mannlige forsørgermodellen undervurderte og tilslørte reelle klasseforskjeller mellom gifte kvinner og menn (2010:65).

Kritikken mot Bourdieu: Et (for) stort klassebegrep

Mens kritikken mot Goldthorpes klassebegrep har handlet om at han definerer klasse for snevert og ekskluderer kvinner, går kritikken mot Bourdieus klasseteori i motsatt retning. Bourdieu har høstet kritikk for å forstå klasse så vidt at andre at stratifiseringsprinsipp som kjønn og utdanning suges opp i klassebegrepet. Som vi har sett tidligere definerer Bourdieu klasse primært som sammensetning og volum av kapital, og utviklingen av dette over tid. Når Bourdieu definerer det sosiale rommet som en flerdimensjonal, og ikke bare en tredimensjonal konstruksjon, henger det sammen med at klasse også knyttes til en rekke andre forhold. Bourdieu skriver:

”Social class is not defined by a property (not even the most determinant one, such as volume and composition of capital) nor by a collection of properties (of sex, age, (...) proportion of native or immigrants - income, educational level etc.) nor even by a chain of properties strung out from a fundamental property (position in the relations of production) in a relation of cause and effect, conditioner and conditioned; but by the structure of relations between all the pertinent properties which gives its specific value to each of them and to the effects they exert on practices” (1984:106).

Denne svært inklusive definisjonen av klasse har noen åpenbare utfordringer knyttet til seg. Den amerikanske sosiologen Elliot Weininger (2002:51) hevder eksempelvis at Bourdieus klasseanalyse av denne grunn er av en ”totaliserende natur”, noe han knytter flere kritiske kommentarer til. Weininger skriver:

”The net effect of such a conception is an expansion of the phenomenon which are opened up to explanation in terms of class, and correlatively, a metatheoretical assertion of the primacy of class *qua explanans* (”the point of view from which every possible view unfolds”).” (Weininger 2002:60-61. Kursivering opprinnelig)

Et neste problematisk punkt er i følge Weininger at Bourdieu refererer til karakteristika som alder, kjønn og etnisitet som ”sekundære” eller ”subsidiære” vis a vis klasse (1984:102-103). Slik blir disse egenskapene redusert til klasseanalysens epifenomen – de representerer bare variasjoner av hvordan klasse kommer til uttrykk.

Tidligere så vi hvordan særlig Marx behandlet klasse ikke bare som et mål på ulike samfunnsgruppers materielle livsbetingelser, men som et samfunnsorganiserende prinsipp - altså det Mike Savage betegnet en ”master category”. Slik Weininger forstår Bourdieus sosiologiske prosjekt, går det nettopp ut på å gjenreise klasse som et universelt forklaringsprinsipp. Scott har hevdet at denne tendensen til å gjøre klasse til en altoverskyggende faktor representerer et slags klassesosiologisk overmot som, paradoksalt nok, har banet vei for den total avvisningen av klasse som gjorde seg gjeldende på 90-tallet:

”... class analysts may have brought their fate upon themselves by making inflated claims about the importance of class. Investigations into social inequality tended to reduce all social phenomena to divisions of class, denying any independent explanatory power to other sources of social division. Class was all-important. The rejection of class was, perhaps, a natural reaction on the part of those who could produce evidence that gender or ethnicity, say, play a critical role in generating inequalities and exclusions, it was a short step from showing that class did not explain everything, to asserting that it could explain nothing.” (J. Scott 2001:127)

Selv om ikke Scott her polemiserer direkte med Bourdieus klassebegrep, blir allikevel Bourdieu rammet av kritikken. I debatten om ”nye skillelinjer” som vokste ut den tradisjonelle klassepolitikken sammenbrudd, har også mange betonet viktigheten av å skille ulike strukturelle forklaringsvariable fra hverandre. Den tidligere omtalte Dick Houtman, har eksempelvis vært spesielt opptatt av å skille utdanning fra klasse når politisk orientering studeres. Når Houtman (2001, 2003) undersøker forholdet mellom sosial struktur, liberal-konservativ orientering og kulturell stemmegivning, finner han eksempelvis at dette henger sammen med utdanningsnivå, og at (økonomisk definert) klasse har mindre å si. Houtman har derfor argumenterer for ”å åpne opp klassebegrepets svarte boks” – slik at økonomiske og kulturelle forklaringsvariable holdes analytisk adskilt (2003: 141).

3.4.2 Redegjørelse for valg av Bourdieus klasseanalytiske rammeverk

Goldthorpes klasseskjema er det mest anvendte i sosiologisk forskning av sosial ulikhet og er, som vi har sett, også mye brukt i forskning på klasse og politiske preferanser. Dette er i seg selv et godt argument for å ta utgangspunkt i Goldthorpes klasseanalytiske rammeverk. Når jeg allikevel velger å benytte en klasseoperasjonalisering som ligger tettere opp mot Bourdieus klasseforståelse, henger det sammen med følgende forhold:

I likhet med den tradisjonelle måten å forstå forholdet mellom klassene, differensierer Goldthorpes klasseskjema utelukkende mellom høye og lave posisjoner i yrkesstrukturen⁸. Vi så tidligere at Goldthorpe hevder at serviceklassen primært vil utgjøre et konservativt element i avanserte moderne samfunn. Når klasse i stedet operasjonaliseres som en kombinasjon av volum og sammensetning av kapital, trer det frem mønstre som viser at middelklassen ikke utgjør en enhetlig gruppe når det gjelder politiske spørsmål. Funnene fra *Distinksjonen* og studiene inspirert av analysene der, viser i stedet at middelklassen ikke er enten høyre- eller venstreorientert, men at de er begge deler. Dette sammenfaller med den forskningen som er gjort på sammenhengen mellom sektortilknytning og stemmegivning. Som vi så i forrige kapittel har flere forskere dokumentert at sektorskillet har etablert seg som en viktig politisk konfliktakse i norsk politikk. Funnene fra denne forskningen resonerer med funnene fra studiene i Bourdieu-tradisjonen referert over. De viser at det finnes horisontale motsetningsforhold innenfor ulike klasser.

Under redegjørelsen for debatten om nye skillelinjer i forrige kapittel, så vi i tillegg at en rekke studier dokumenterer at utdanning disponerer for liberale politiske tilbøyeligheter, mens lav utdanning er koblet til kulturkonservatisme eller såkalte autoritære holdninger. Hos Bourdieu er utdanning en av de viktigste indikatorene på kulturell kapital. Dermed er det mulig å tolke forskningen på utdanning som korresponderende med funnene fra Bourdieu-litteraturen, der grupper med høyt kapitalvolum viste seg mer liberale i verdispørsmål enn klasser med et lavt kapitalvolum.

Empirien peker altså i retning av at et klassebegrep som tar høyde for at politiske holdninger kan være både vertikalt og horisontalt strukturert, kan få frem et mer nyansert bilde enn det

⁸ Goldthorpe understreker riktignok flere steder at klasseinndelingen skal forstås relasjonelt, ikke hierarkisk (se for eksempel Goldthorpe 2006)

Goldthorpes endimensjonale klasseinndeling kan. Oddbjørn Knutsen (2006) har utarbeidet en versjon av Erikson og Goldthorps klasseskjema som også deler serviceklassene etter sektor. I Bourdieu-studiene referert ovenfor, er den horisontal klasseinndelingen noe mer differensiert ettersom man her operer med en kulturfraksjon, en økonomifraksjon og en fraksjon midt imellom med en balansert kapitalsammensetning. En slik tredeling utelukker ikke å analysere betydningen av sektortilhørighet. En horisontal todeling vil derimot gjøre det vanskelig å få øye på forskjeller i kapitalsammensetning som går ut over sektorskillet. Dette taler til fordel for en klasseinndeling som er mest mulig horisontalt differensielt.

Jeg vil altså velge å operasjonalisere klasse på en måte som fanger inn hovedtrekkene i det klasseanalytiske rammeverket fra Bourdieu. Før jeg presenterer forskningsspørsmålene som vil ligge til grunn for de empiriske undersøkelsene, vil jeg imidlertid kommentere kritikken rettet mot Bourdieus klassebegrep som ble presentert ovenfor. For det første er jeg enig i at sosiologiske analyser av sosiale fenomen ikke bør bygge på a priori oppfatninger om klasseanalysens betydning. Om klasse er et fruktbart analyseverktøy eller ikke, er et spørsmål som må avgjøres via empirisk testing.

Weininger er kritisk til at Bourdieu gjør forhold som kjønn og alder til sekundære egenskaper vis a vis klasse. Jeg er imidlertid ikke sikker på om Weininger tolker Bourdieu riktig når han på bakgrunn av dette betegner Bourdieus sosiologi som ”klasseanalytisk imperialisme” (2002:69). Slik jeg forstår Bourdieu er poenget ikke at andre sosiale egenskaper er av underordnet betydning i forhold til klasse, men at klasse kommer til uttrykk på ulike vis avhengig av hvilke egenskaper det fungerer sammen med. Det er nettopp dette Bourdieu henviser til når han hevder at kjønn er like uadskillelig knyttet til klasse som ”sitronens gulhet er fra dens syre” (1984: 107)⁹. Debatten om Goldthorpes mannlige forsørgermodell viser også hvor vanskelig det er å forstå kjønn og klasse som fullt ut separate størrelser all den tid arbeidslivet er sterkt kjønnssegregert. At situasjon på arbeids- og boligmarkedet fortøner seg ulikt for ulike aldersgrupper illustrerer også hvordan klasse kan samvarierte med egenskaper som også har et biologisk, ikke bare sosialt fundament.

Det er allikevel vanskelig å ikke si seg enig i at Bourdieus insistering på at alle egenskaper er klasserelatert kan være problematisk, og ikke minst krevende å håndtere analytisk. Jeg vil

⁹ Mye tyder også på at Bourdieus forståelse av forholdet mellom klasse endrer seg også utover forfatterskapet. I den maskuline dominans blir kjønnsdikotomien behandlet som alle dominansforholds utgangspunkt (Bourdieu 2000)

derfor velge et analysedesign som gjør det mulig å undersøke hvordan den yrkesbaserte klasse-variabelen jeg konstruerer er relatert til andre sentrale mål på sosial ulikhet, når politisk orientering skal studeres.

På bakgrunn denne diskusjonen, vil derfor følgende spørsmål ligge til grunn for analysene i denne oppgaven:

- 1) Finnes det forskjeller i politiske holdninger knyttet til kapitalmengde i Norge?*
- 2) Finnes det forskjeller i politiske holdninger knyttet til kapitalsammensetning i Norge?*
- 3) Hvis ja, i hvilken grad er disse relatert til holdningsforskjeller knyttet til andre sentrale mål på sosial ulikhet - som inntekt, utdanning, sektortilknytning, kjønn og alder?*

4 DATA OG METODE

4.1 Valgundersøkelsen

Dataene som ligger til grunn for analysene i denne oppgaven er hentet fra valgforskningsprogrammets surveyundersøkelse for Stortingsvalget 2005.

Valgundersøkelsene ble første gang introdusert i forbindelse med Stortingsvalget i 1957 av Henry Valen og Stein Rokkan, og har med unntak av 1961 vært gjennomført ved alle nasjonale valg i ettertid. Det norske valgforskningsprogrammet ved Institutt for Samfunnsforskning (ISF) har i hele perioden stått for utformingen av undersøkelsene, mens Statistisk Sentralbyrå (SSB) fra 1977 har stått for uttrekningen og gjennomføringen av intervjuene (Kleven & Normann 2002; Valen & Aardal 1994).

Dataene i valgundersøkelsen er i hovedsak samlet inn via personlige intervjuer. Noen intervjuer er også gjennomført via telefon. Utvalget er et såkalt rullerende panel, det vil si at halvparten av de som er trukket ut i 2005 også ble forsøkt intervjuet i 2001, mens den andre halvparten som ble kontaktet for første gang i 2005 også ble kontakten i forbindelse med valget 2009. Bruttoutvalget for 2005-undersøkelsen besto av 2965 respondenter, nettoutvalget av 2012. Dette tilsvarer en svarprosent på 68. Det har ikke vært nødvendig å foreta noen vekting av dataene (B. Aardal & Valen 2008:4).

Av valgundersøkelsens rikholdige utvalg av holdningsvariable har jeg valgt ut åtte spørsmål som dekker opp saksfelt typiske for både ”gammel” og ”ny” politikk. Disse vil bli presentert i neste kapittel. I dette kapitlet skal jeg hovedsakelig konsentrere meg om to ting. Først skal jeg presentere klassevariabelen og ORDC-skjemaet som ligger til grunn for operasjonaliseringen av denne. Deretter går jeg gjennom de to kvantitative analyseteknikkene jeg benytter i oppgaven – multipl korrespondanseanalyse og multipl lineær regresjonsanalyse.

4.2 Klasseoperasjonalisering

4.2.1 Det opprinnelige ORDC-skjemaet

Klassevariabelen jeg bruker i oppgaven er operasjonalisert ved hjelp av Oslo Register Data Class Scheme (ORDC). Dette er et relativt nytt klasseskjema, utviklet for få år siden av forskere ved Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi ved UiO (M.N. Hansen, Flemmen & Andersen 2009). Som det kommer frem av navnet er ORDC utviklet på bakgrunn av registerdata. Klasseinndelingen er hovedsakelig basert på yrke, men inntekts- og skattedata er også benyttet. ORDC er en videreutvikling av klassifikasjonen Marianne Nordli Hansen utarbeidet forbindelse med studier av klasse og ulikhet på midten av 90-tallet (M.N. Hansen 1995). I likhet med dette arbeidet, var hovedformålet bak ORDC å utarbeide en klasseinndeling som tok opp i seg hovedtrekkene i Bourdieus klasseteori, der klasse i hovedsak forstås som kombinasjonen av volum og sammensetning av kapital.

ORDC-inndelingen består opprinnelig av 13 klasser, delt inn 7 vertikale og 3 horisontale nivåer. Horisontalt er klassene delt inn i et elitesjikt, en øvre og en nedre middelklasse, to arbeiderklasser, en primærnæringsklasse og til sist en klasse for individer som i hovedsak lever på velferdsoverføringer. Klasseskjemaets vertikale dimensjon følger således den klassiske hierarkiske klasseinndelingen, og indikerer kapitalvolum.

Middelklassene og eliten er i tillegg skilt fra hverandre horisontalt i tre fraksjoner: en kulturfraksjon, en profesjonsfraksjon og en økonomifraksjon. Kulturfraksjonen består av yrkesgrupper med en kapitalkomposisjon dominert av kulturell kapital - slik som yrker innen skoleverket, akademia og kulturlivet. Den midtre fraksjonen består av profesjonsyrker som leger, advokater, revisorer og kokker. Disse yrkene regnes å ha en balansert ressurs sammensetning, verken dominert av kulturell eller økonomisk kapital.

Økonomifraksjonen består av yrker med en kapitalsammensetning dominert av økonomisk kapital. Opprinnelig består disse klassene av identiske yrkesgrupper delt inn etter personinntekt, der personer med inntekt over 1 million er plassert i eliten, inntekter mellom 500 000 og 1 million i øvre middelklasse og inntekter under 500 000 i nedre middelklasse.

4.2.2 Det tilpassede ORDC-skjemaet¹⁰

Når jeg har skullet applisere ORDC på valgundersøkelsens data, har det vært nødvendig å justere den opprinnelige klassifikasjonen på noen punkt¹¹. For det første har lave frekvensfordelinger i de to øverste klassesjiktene gjort det nødvendig å slå disse sammen. Dermed er antall klasser redusert fra 13 til 10. Det jeg framover betegner ”øvre middelklasse” tilsvarer altså øvre middelklasse og eliteklassene fra den originale inndelingen. Den andre justeringen jeg har gjort angår økonomifraksjonen. Som redegjort for ovenfor, er klassene her i opprinnelige skilt fra hverandre på bakgrunn av inntekt. Fordi Valgundersøkelsen bare gir informasjon om inntekt på husholdningsnivå, har denne inndelingen har ikke vært mulig å videreføre. Derfor er nedre økonomimiddelklasse skilt ut fra de øvrige økonomiklassene på bakgrunn av yrke. Klassen består av selvstendig næringsdrivende arbeidere, ledere i mindre bedrifter, konsulenter og maskinoperatører. Tabell 4.2 gir en oversikt over klassefrekvenser og eksempler på yrker i hver klasse.

Videre avviker min koding fra den originale på to punkt. For det første er alderspensjonister klassifisert på bakgrunn av tidligere yrke der det foreligger. I det opprinnelige skjemaet er alle alderspensjonister plassert i overføringsklassen. Fordi pensjonister og uføretrygdete er kodet sammen i VU, er også uføretrygdete klassifisert etter tidligere yrke. Primærnæringsklassen omfatter videre opprinnelig personer med en hovedinntekt fra jordbruk, skogbruk og fiske. Fordi VU ikke gir slik informasjon, består primærnæringsklassen av folk med yrkeskode fra primærnæringene som i tillegg er selvstendig næringsdrivende.

¹⁰ Jeg har i perioden hatt et kortere engasjement på ISS for å tilpasse ORDC til valgundersøkelsen.

¹¹ Syntaks for klassekoding finnes i appendiks I

Tabell 4.1: ORDC-skjema tilpasset versjon. Frekvenser, prosentandeler og eksempler på yrker

	KULTURFRAKSJON	PROFESJONSFRAKSJON	ØKONOMIFRAKSJON	
+ kulturell kapital	(Elite &) Øvre middelklasse 4,3 % 86 pers. Professorer, kunstnere, adjunkter, journalister	(Elite &) Øvre middelklasse 15,3 % 307 pers. Leger, jurister, ingeniører, spesialsykepleiere, systemutviklere	(Elite &) Øvre middelklasse 11,6 % 233 pers. Siviløkonomer, statsaut. revisorer, næringslivsdirektører	+ økonomisk kapital
	Nedre middelklasse 4,6 % 92 pers. Lærere, førskolelærere, sosialarbeidere	Nedre middelklasse 8,9 % 180 pers. Sykepleiere, førstesekretærer, kokker	Nedre middelklasse 7,1 % 143 pers. Salgskonsulenter, eiendomsmeglere, selvstendige håndverkere	
	Faglærte arbeidere 16 % 312 pers. Hjelpepleiere, elektrikere, legesekretærer, tømrere			
	Ufaglærte og delvis faglærte arbeidere 11,1 % 223 resp. Assistenter, rengjørere, vektere, vaktmestere, sjåførere			
	Selvsysselsatte primærnæring Selvsysselsatte innen jordbruk, skogbruk og fiske 1,3 % 27 pers.			
	Velferdsoverføringer 8,8 % 177 pers. Arbeidsledige, hjemmeværende, uføre og alderspensjonister uten tidligere yrkeskode			

N = 1789

4.2.3 Yrke og klasse-klassifikasjon i sosiologien og hos Bourdieu

Å la yrke fungere som indikator på klasseposisjon, er en svært vanlig strategi i klasseanalyse. I tillegg til å angi posisjon i produksjonslivet, fungerer yrke som indikator på tilgang til materielle belønningssystemer, mulighet for forfremmelse, utdanningsnivå m.v. Yrke blir av den grunn gjerne regnet som den enkeltvariabelen som best gir en pekepinn på ens "livssjanser" mer allment (Rosemary Crompton 2008:51).

Som det har kommet fram av tidligere utlegninger av Bourdieus flerdimensjonale klassebegrep, reduserer Bourdieu på ingen måte spørsmålet om klasseposisjon til et spørsmål om posisjon på arbeidsmarkedet¹². Allikevel spilte yrke en sentral rolle i Bourdieus egne klassekonstruksjoner. I Distinksjonen ble eksempelvis klasse operasjonalisert som yrkesgrupper som lå nær hverandre i det sosiale rommet, som i sin tur var konstruert ved hjelp av en rekke indikatorer på kulturell og økonomisk kapital, samt sosial bakgrunn (Harrits 2005:79)¹³.

En konstruksjon av klasse etter denne malen er selvsagt ressurskrevende på mange måter, blant annet ved at det stiller store krav til datasettet og i tillegg forutsetter bruk av multipl korrespondanseanalyse. Derfor er det kjærkomment at det er utarbeidet et klasseskjema som gjør det mulig å applisere en Bourdieu-inspirert klasseforståelse uten å måtte gå hele denne veien. Klasseoperasjonalisering som ligger i ORDC kan betraktes som en forenkling eller imitasjon av det sosiale rommet slik Bourdieu konstruerte det - en slags representasjon av representasjonen¹⁴.

Sosiodemografiske klasseprofiler

Selv om yrke altså spilte en avgjørende rolle i Bourdieus egen operasjonalisering av klasse, advarer han mot en naiv bruk av slike ”store” enkeltvariable fordi disse har en tendens til å ”smugle inn” et helt system av sekundære egenskaper i forklaringsmodellen (1984:101-102). At andre sosiodemografiske komponenter som kjønn og utdanning følger med på lasset med en yrkesbasert klasseinndeling, er selvfølgelig bare en ulempe i den grad man gjør bruk av et teoretiske klassebegrep der disse tingene blir ansett å utgjøre kvalitativt ulike, eller konkurrerende forklaringsprinsipp i forhold til klasse. Dette er, som vi har sett, ikke tilfelle innenfor rammene av Bourdieus syntetiske klassebegrep. Dermed blir yrkesvariabelens evne

¹² Weininger mener riktignok at Bourdieus klasseoperasjonaliseringer lener seg så kraftig på yrke at yrke og klasse i praksis blir synonyme begreper i mange av studiene hans. For en nærmere diskusjon se Weininger (2002:93-94).

¹³ Harrits hevder her at Bourdieu ved hjelp av multipl korrespondanseanalyse lot yrke fungere som supplementærpunkt over de aktive variablene det sosiale rommet ble etablert på bakgrunn av. For en oversikt over hvilke variable som inngår i Bourdieus konstruksjon av det sosiale rommet se Bourdieu 1984: 127, eller Rosenlund 2000: 94.

¹⁴ For ellers en oversikt over ulike yrkesgruppers fordeling i det sosiale rommet og livsstilenes rom, se Bourdieu 1984:128-129.

til å fange inn andre sosiodemografiske komponenter heller en styrke for sammenhengen her¹⁵.

Tabell 4.2 viser ORDC-klassenes sosiodemografiske profiler. Som sentrale indikatorer på økonomisk og kulturell kapital, skal inntekt og utdanning kommenteres først. Disse gir en pekepinn på om klassifikasjonen fungerer etter intensjonen når den appliseres på valgundersøkelsens data, altså at den evner å fange inn forskjeller i kapitalmengde og kapitalsammensetning i utvalget.

Som vi ser av tabellen er det klare inntektsforskjeller mellom middelklassene og de lavere klassene. Sammenliknet med samtlige middelklasser er gjennomsnittlig inntektsdesil signifikant lavere for arbeiderklassene og velferdsoverføringsklassen på 0,5 nivå i enveis ANOVA-analyse¹⁶. Forskjellene internt i middelklassene følger derimot ikke noe entydig mønster, og forskjellene er ikke signifikante. Dette skyldes sannsynligvis at inntekt er målt på husholdnings-, og ikke individnivå. Som det kommer fram av tabellen, er kjønnsammensetningen i kulturfraksjonen og økonomifraksjonen svært skjev. Kulturklassene er dominert av kvinner, mens økonomifraksjonen er dominert av menn. En rimelig antakelse er derfor at en del husholdninger består av individer fra ulike fraksjoner. Det er altså mulig at en inntektsvariabel målt på husholdningsnivå skjuler reelle forskjeller i personinntekt. På bakgrunn av befolkningsdata og den opprinnelige ORDC-inndelingen viser Flemmen (2008:76) at det er signifikante forskjeller i personinntekt mellom fraksjonene. Dette styrker antakelsen om at manglende inntektsforskjeller mellom middelklassene her ikke skyldes klassifikasjonen, men måten inntektsvariabelen er målt¹⁷.

¹⁵ Et moment ved dataene her som derimot må betraktes som en svakhet i forhold til Bourdieus klassebegrep, er at Valgundersøkelsen ikke gir informasjon om sosial bakgrunn. At klasse både defineres synkront og diakront, er et helt sentralt moment hos Bourdieu. Ens bane i det sosiale rommet over tid har status som det mest sentrale momentet ved klasse etter komposisjon og mengde kapital (1984:114).

¹⁶ Tabellen finnes i appendiks I.

¹⁷ At nedre kulturmiddelklasse har høyere gjennomsnittsinntekt enn de andre klassene på sitt nivå, er allikevel noe underlig. Hva dette skyldes er uklart.

Tabell 4.2: Sosiodemografiske profiler etter klasse

	KULTURFRAKSJON	PROFESJONSFRAKSJON	ØKONOMIFRAKSJON	
+ kulturell kapital	Kultur øvre middel ♀: 0,5 Privat sektor: 0,3 Høyere utd.: 0,9 Inntektsdesil h.h.: 6,1	Profesjon øvre middel ♀: 0,4 Privat sektor: 0,4 Høyere utd.: 0,8 Inntektsdesil h.h.: 6,8	Økonomi øvre middel ♀: 0,3 Privat sektor 0,9 Høyere utd.: 0,5 Inntektsdesil h.h.: 6,8	+ økonomisk kapital
	Kultur nedre middel ♀: 0,7 Privat sektor: 0,3 Høyere utd.: 0,9 Inntektsdesil h.h.: 6,4	Profesjon nedre middel ♀: 0,7 Privat sektor: 0,4 Høyere utd.: 0,5 Inntektsdesil h.h.: 5,9	Økonomi nedre middel ♀: 0,4 Privat sektor: 0,8 Høyere utd.: 0,4 Inntektsdesil h.h.: 6,2	
	Faglærte arbeidere ♀: 0,4 Privat sektor: 0,6 Høyere utd.: 0,1 Inntektsdesil h.h: 4,9			
	Ufaglærte og delvis faglærte ♀: 0,4 Privat sektor: 0,8 Høyere utd.: 0,1 Inntektsdesil h.h.: 4,1			
	Selvsysselsatte i primærnæringene ♀: 0,1 Privat sektor: 0,7 Høyere utd.: 0,1 Inntektsdesil h.h.: 5,0			
	Velferdsoverføringer ♀: 0,7 Privat sektor: 0,7 Høyere utd.: 0,2 Inntektsdesil h.h.: 3,5			
	N = 1789			

Indikatoren på kulturell kapital (eller mer presist utdanningskapital), viser mer entydige klasseforskjeller. Proporsjonene angir her andel som har noe utdanning fra høyskole eller universitet. I kulturfraksjonen gjelder dette 90 prosent. I økonomifraksjonen har om lag halvparten av respondentene høyere utdanning, mens profesjonsfraksjonen ligger midt i

mellom – her er det store forskjeller på øvre og nedre middelklasse. Arbeiderklassene har som vi ser svært lite utdanningskapital¹⁸. Fordelingen av kulturell kapital målt som utdanning er altså svært ujevn mellom klassene, og følger både kapitalvolum og kapitalsammensetning.

Når det gjelder kjønn og sektortilknytning følger disse hverandre på den måten at klasser der et mindretall arbeider i privat sektor har en overvekt av kvinner. Motsatt er de klassene der det store flertallet arbeider i privat sektor, slik som økonomifraksjonen, dominert av menn.

4.3 Analysedesign

Jeg avsluttet forrige kapittel med å formulere tre forskningsspørsmål. Disse spørsmålene skal besvares i kapittel 6. Forut for disse analysene skal jeg konstruere et politisk rom, der åtte holdningsvariablene danner grunnlag for å identifisere et sett holdningsdimensjoner. I denne konstruksjonen vil holdningskategorier framstilles som relasjonen mellom punkter i et todimensjonalt plan. Til dette formålet benytter jeg multippel korrespondanseanalyse, som ved hjelp av datareduksjon finner fram til de underliggende konfliktstrukturene i datamaterialet.

I det andre analysekapittelet skal jeg undersøke hvordan de to holdningsdimensjonene jeg identifiserer i det første analysekapittelet forholder seg til klassevariabelens to dimensjoner: volum og sammensetning av kapital. Det gjør jeg ved hjelp av både multippel korrespondanseanalyse og multippel lineær regresjonsanalyse.

I det som følger vil jeg gi en presentasjon av de to statistiske teknikkene. På bakgrunn av at multippel korrespondanseanalyse er den minst kjente av disse, setter jeg av mest plass til denne gjennomgangen. Multippel korrespondanseanalyse og regresjonsanalyse representerer to ganske ulike vitenskapsteoretiske tilnærminger til dataanalyse. Til sist gir jeg derfor en kort drøfting om hvorvidt de to teknikkene er epistemologisk kompatible.

¹⁸Her har jeg brukt valgundersøkelsens tredelte utdanningsvariabel. Fordi denne er nominal har det ikke gitt mening å utføre noe ANOVA-test på gjennomsnittene. I kjikvadrattest fra krystabell er forskjellene signifikante på 0,001 nivå.

4.4 Multippel korrespondanseanalyse

Multippel korrespondanseanalyse (MCA) er en kvantitativ analyseteknikk som behandler alle variable som kategoriske data. I samfunnsvitenskapene er multippel korrespondanseanalyse kanskje først og fremst assosiert med Bourdieu og hans analyser av forholdet mellom klasse, smak og livsstil, slik de er presentert i *Distinksjonen*. Det var også ved utgivelsen av den engelske oversettelsen av *Distinksjonen* i 1984 at metoden for alvor ble kjent utenfor Frankrikes grenser.

Innenfor norsk sosiologi og samfunnsforskning har multippel korrespondanseanalyse vært relativt lite anvendt. Takket være Johs Hjellbrekke (1999) og Lennart Rosenlunds (1995, 2000) arbeid med å gjøre metoden mer tilgjengelig for et norsk publikum har den allikevel fått en viss utbredelse. Sten-Erik Clausen har også bidratt med å gjøre den bivariate varianten av metoden (enkel korrespondanseanalyse) kjent gjennom flere lærebøker (1998, 2009).

MCA ble utviklet parallelt i Frankrike og Nederland. Den nederlandske MCA er arbeidet fram av statistikere ved universitet i Leiden, og var tidligere kjent som homogenitetsanalyse (HOMALS) (Gifi 1990). Når denne versjonen av MCA benyttes i oppgaven her, beror det på at det er den som tilbys av SPSS programpakke. Selv om det finnes noen mindre forskjeller mellom den franske og den nederlandske varianten, er det i all hovedsak snakk om samme metode¹⁹. Presentasjonen av MCA som følger, vil derfor basere seg på litteratur om både den franske og nederlandske utgaven, hovedsakelig hentet fra Hjellbrekkes drøftinger (1999).

En induktiv metode

Et av MCAs fremste kjennetegn er at den baserer seg på en eksplorerende eller induktiv tilnærming til dataanalyse. ”Modellen må følge data, og ikke omvendt”, som en av metodens grunnleggere formulerte det (Benzècri 1973:6 sitert i ; Hjellbrekke 1999:8). I tråd med et slikt vitenskapsfilosofisk ideal, stiller MCA ingen krav til dataenes målenivå eller at de skal følge bestemte teoretiske fordelinger. MCA kan dermed regnes som en forutsetningsløs eller modellfri metode.

¹⁹ Det finnes allikevel noen forskjeller i hvordan analyseresultatene i fransk og nederlandsk MCA er presentert i outputen. SPSS rapporterer eksempelvis ikke kategoribidrag. I stedet presenteres diskriminasjonsmål for hver variabel i si helhet. Inertia og egenverdiene som gis i SPSS er videre noe enklere å tolke i fransk MCA. For en presentasjon av forskjellene se Hjellbrekke 1999, kapittel 4.

Å finne strukturer i data

Det MCA gjør, er å finne frem til skillelinjer internt i datamaterialet. Dette skjer ved at store mengder data fremstilles i et fåtall såkalte dimensjoner. Vi har altså å gjøre med en datareduksjonsprosess, der et større sett målte (manifeste) variable, reduseres til et mindre sett umålte (latente) variable. Multippel korrespondanseanalyse er ikke det eneste statistiske verktøyet som utfører slik datareduksjon. Mer konvensjonelle metoder som faktoranalyse eller prinsipal komponentanalyse tjener samme funksjon. Det som først og fremst skiller MCA fra disse teknikkene er at MCA behandler alle variable som nominale, og dermed ikke har noe problem med å håndtere variable som i utgangspunktet ikke er metriske. Datareduksjonsprosessen skjer ved hjelp av optimal kvantifisering.

Optimal kvantifisering

Målet med den optimale kvantifiseringsprosessen er todelt. For det første skal dataene skaleres – slik at både variabelkategoriene og individene blir tildelt numeriske verdier. Disse verdiene skal være slik at motsetningene internt i datamaterialet trer tydeligst mulig frem, samtidig som så lite informasjon som mulig går tapt – det vil si at restleddsvariasjonene (residualinertiaene) blir minst mulig. Dette skjer ved hjelp av gjentatte uttrekninger – såkalte iterasjoner.

Når antallet uttrekninger har nådd det punktet hvor residualinertiaene har nådd et minimum, har hvert av individene blitt tildelt numeriske verdier på en nyopprettet variabel som kalles objektskåren. Denne teknikken minner om minste kvadratsumsmetode (OLS), der en linje trekkes gjennom skyen av observasjonspunkt, og der målet er at avstanden mellom hvert punkt og linja er så liten som mulig. Når kvantifiseringen av individene er fullført, er det neste skrittet analyseprogrammet gjør å gi metriske verdier til variabelkategoriene. Verdiene som blir tildelt hver enkelt kategori vil tilsvare den gjennomsnittlige verdien på objektskåren til alle individene som sogner til den gitte kategorien²⁰.

Grafisk vil resultatene fra (nederlandsk) MCA presenteres som et todimensjonalt rom, altså et plan. Et individ- eller kategoripunkts avstand til aksenes 0-punkt vil reflektere hvor mye

²⁰ MCA bygger på såkalte binære indikatormatriser, der individene utgjør kolonnene, og kategoriene utgjør radene. Kategoriene og kolonnene tilhører i utgangspunktet to ulike romkonstruksjoner. Ved hjelp av "the principle of reciprocal averaging" som ligger til grunn for kvantifiseringsprosessen blir det allikevel mulig å lese de to punktsettene i forhold til samme akser. Funksjonen tilsvarer overgangslikningene i fransk MCA (Hjellbrekke 1999:100; Van de Geer 1993:24)

varians punktet bidrar med til aksene. Er punktet plassert langt fra origo bidrar det med mye varians, ligger det nærmere bidrar det med lite. I tillegg vil variabelkategorienes plassering avhenge av kategoriens ”masse”. Massen reflekterer hvor mange individer kategorien representerer. Er kategoripunktet tungt (dvs. representerer mange individer), vil den automatisk gravitere mot origo, mens lettere kategorier vil ligge lenger unna.

Aktive og supplementære variable

I MCA skilles det mellom aktive og supplementære variable. Aktive variable bidrar til å forme aksene og de andre kategoriernes plassering i rommet. I tillegg er det mulig å tilføre analysen informasjon fra andre variable, uten at disse virker inn på aksene og konfigurasjonen av punkt. Dette kalles supplementære eller illustrative variable. Bruk av supplementærvariable kan tjene flere formål²¹. I en situasjon der man er usikker på hvordan man skal tolke analyseresultatene kan eksempelvis bruk av supplementærvariable bidra til å verifisere eller avkrefte en midlertidig tolkning. I denne oppgaven er det slik supplementærpunktene vil bli brukt.

4.5 Multippel lineær regresjonsanalyse

Multippel lineær regresjonsanalyse er en multivariat analyseteknikk for (hovedsakelig) metriske data. Der korrelasjonsbasert dataanalyse bare kan måle graden av samvariasjon mellom to eller flere variable, kan regresjonsanalysen i tillegg angi retning og styrke på sammenhengen. Grunnen er at variablene i analysen behandles som asymmetriske, det vil si at man skiller mellom avhengig og uavhengige variable (Skog 2004:213-214).

Regresjonsanalyse brukes derfor gjerne til å avdekke årsakssammenhenger – altså hvordan endringer i de uavhengige variablene påvirker verdien på den avhengige. Formelen for multippel regresjonsanalyse er:

$$Y=b_0+b_1*X_1+b_2*X_2+b_n*X_n + \varepsilon$$

Her angir Y den avhengige variabelen, mens Xene angir de uavhengige. b_0 og b_1 er parameterestimater, hvilket betyr at de ikke er de sanne parameterverdiene. Om parameterestimaterne kan generaliseres fra utvalg til befolkningsnivå avhenger av om

²¹ For en oversikt se kapittel 5 i Hjellbrekke 1999.

forskjellen på regresjonskoeffisienten b_1 er tilstrekkelig forskjellig fra konstantleddet b_0 når X øker med én, samtidig som spredningen mellom observasjonshetene ikke er for store.

Regresjonsanalyse er en form for gjennomsnittsanalyse. Når regresjonslinja predikeres, får vi altså en generalisert framstilling av observasjonspunktenes plassering på X og Y . Ved hjelp av minste kvadratsumsmetode (OLS) trekkes det opp en linje som gjør at hvert punkts avstand til denne (restleddsvariasjonene) blir så små som mulig (Skog 2004:222-223).

Regresjonsanalysen hviler på noen grunnleggende forutsetninger (Skog 2004:236-240). For det første forutsettes det at sammenhengen mellom variablene er lineær. For det andre må restleddsvariasjonenes avstand til regresjonslinja være tilnærmet like over alt (homoskedastiske), normalfordelte og uavhengig av hverandre (ikke autokorrelerte). Til sist må restleddet og de uavhengige variablene være uavhengige av hverandre.

4.5.1 Avhengige variable

Objektskårene som angir individenes plassering på de holdningsdimensjonene jeg identifiserer i det første analysekapittelet vil fungere som avhengige variable i regresjonsanalysene som presenteres i analysekapittel 2. Avstanden mellom individene på objektskårene er vektete kjikvadratavstander (Hjellbrekke 1999:30-31). Verdiene til individ- og kategoripunktene tilsvarer standardavvik fra origo (Le Roux & Rouanet 2004:59). Hvordan disse avstandene skal fortolkes presenteres sammen med analysene. Frekvensfordeling, samt en presentasjon de av avhengig variable gis i innledningen til regresjonene.

4.5.2 Uavhengige variable

Foruten ORDC-klassevariabelen, vil inntekt, utdanning, sektortilknytning, kjønn og alder trekkes inn som uavhengige variable i regresjonsanalysen som presenteres i kapittel 6. Fordi det ikke gir mening å behandle klassevariabelen metrisk, vil denne oppgis i dummyer. Øvre økonomimiddelklasse vil fungere som referanseklasse. I det som følger gis en kort presentasjon av de øvrige uavhengige variablene.

Husholdningsinntekt

På bakgrunn av at inntektsvariabelen har vist seg ikke å være lineært forbundet med noen av de avhengige variablene, har jeg kodet den slik at den skildrer holdningsforskjeller mellom ulike inntektsgrupper på best måte. Inntektsvariabelen er derfor kodet til tre dummyer, der inntektsdesil 1 til 4 utgjør det jeg betegner ”lavere inntekter”, desil 5 til 8 ”midlere inntekter”, mens de øverste 20 % er ”høye inntekter”. Presentasjon av inntektsdesilenes plassering i holdningsrommet vil presenteres i analysekapittel 2, i figur 6.1.

Utdanning

Utdanningsvariabelen oppgis i 4 kutt, også denne er kodet i dummyer. De laveste kategoriene tilsvarer skolegang fra ungdoms- og videregående skole respektivt. Utdanning fra universitet eller høyskole opp til tre år utgjør neste øverste kategori, høyere utdanning over 4 år øverste.

Sektor

I valgundersøkelsens sektorvariabel er ikke-yrkesaktive også tilordnet verdi, sortert etter tidligere yrke eller ektefelles yrke. Privat sektor er kodet 0, og fungerer dermed som referansekategori.

Alder

Jeg benytter valgundersøkelsens syv-kutts aldersvariabel, der aldersgruppen under 21 utgjør yngste kategori, etterfulgt av aldersgruppene 22-29, 30-39, 40-49, 50-59, 60-69. Den eldste kategorien er respondenter på 70 +. Ettersom ikke alle gruppene er helt identiske, er dette strengt tatt ikke en variabel på intervallnivå, slik det i utgangspunktet kreves i regresjonsanalyse. Jeg har allikevel vurdert den tilstrekkelig lik en intervallnivåvariabel – så jeg har beholdt den opprinnelig kodingen.

Kjønn

Kjønnsvariabelen oppgis med menn som referansekategori.

4.5.3 Regresjonsanalyse og MCA – på epistemologisk kollisjonskurs?

Å kombinere regresjonsanalyse med mer konvensjonelle teknikker for datareduksjon som faktoranalyse, er svært vanlig. Fordi MCA og regresjonsanalyse blir brukt av skoler med svært ulike vitenskapsteoretiske utgangspunkt, er denne kombinasjonen allikevel noe utradisjonell.

Jeg har allerede vært inne på at multippel korrespondanseanalyse skiller seg fra andre kvantitative analyseteknikker ved at den ikke stiller noen a priori krav til dataene som skal analyseres. Et annet sentralt kjennetegn ved metoden er at den ikke skiller mellom avhengige og uavhengige variable.

Av disse grunnen inngår gjerne MCA i en vitenskapsteoretisk posisjon i direkte opposisjon til for eksempel bruk av lineær regresjonsanalyse. Bourdieu, som ellers blir betegnet som en ”metodologisk polyteist” (Wacquant 2006:5), hadde for eksempel ikke så mye til overs for regresjonsanalysens rasjonale. Oppdelingen i uavhengige og avhengige variable representerer for det første et en ganske annen tilnærming til det sosiale enn det Bourdieus vektlegger i sin relasjonelle sosiologi. Det var også et sentralt poeng for Bourdieus å bryte med den lineære tenkningen som preger mye av samfunnsvitenskapen. Å forstå kausale sammenhenger som en uavhengig variabels direkte og enveis påvirkning på en annen, representerte for Bourdieu en grunnleggende reduktiv tilnærming til virkeligheten. I stedet forfektet han en alternativ måte å tenke om sosiale årsakssammenhenger, der nettverk av variable påvirker hverandre gjensidig (Bourdieu 1984:107)²². Når Bourdieu foretrakk multippel korrespondanseanalyse, var det nettopp fordi metoden evnet å representere den sosiale virkeligheten i tråd med dette synet²³.

I en streng forstand er det altså rimelig å si at MCA og regresjonsanalysen er på vitenskapsteoretisk kollisjonskurs med hverandre. Mye av kritikken rettet mot regresjonsanalyse virker også rimelig. Samtidig er det mulig (og vanlig) å anvende regresjonsanalyse med et mer pragmatisk utgangspunkt uten å adoptere de kausalteoretiske

²² Bourdieus sosiologi representerer altså ikke et oppgjør med kausal tenkning som sådan. I stedet operer han med et begrep om strukturell kausalitet (1984:107), det som i konvensjonell statistikk er kjent som kausal interaksjon. For en nærmere diskusjon om kausalitet hos Bourdieu se (Harrits 2005:141-144; Vandenberghe 1999; Weininger 2002)

²³ Om MCA sier Bourdieu ”... it’s an essentially relational technique whose philosophy corresponds to what social reality is in my view. It’s a technique that ”thinks” in terms of relationships as I try to do with the idea of the field” (sitert i Rosenlund 2000:65)

premissene eller den lineære forutsetningen som ligger til grunn for metoden. På et rent praktisk nivå er det å overkomme forutsetningen om linearitet er også helt uproblematisk. Det løses enkelt ved å omkode variablene til dummyer.

Samtidig kan bruk av regresjonsanalyse ha flere ulike målsetninger. Å gi en uttømmende forklaring på variasjonen i den avhengige variabelen kan være en målsetning. Alternativt kan man være interessert i å undersøke hvordan en eller flere spesifikke variable påvirker den avhengige variabelen (Skog 2004:258-259). Per Arne Tufte kaller en slik tilnærming til regresjonsanalyse faktor-orientert. Her ligger fokuset vel så mye på de uavhengige variablene som på den avhengige (Tufte 2000:7).

Fordi jeg i mine analyser er interessert i å undersøke hvordan klasse er relatert til politiske holdninger, er det denne faktor-orienterte tilnærmingen jeg vil basere meg på. Jeg legger imidlertid til grunn at klassevariabelen jeg har konstruert på bakgrunn av ORDC bare fanger inn deler av det som er rimelig å betrakte som klasseeffekter. Som vi har sett tidligere overlapper klasseinndelingen i stor grad med andre variable som inntekt, utdanning og sektortilhørighet. Når jeg inkluderer slike variable i regresjonsmodellen, tar jeg utgangspunkt i at disse representerer forhold som er relevant for å forstå klassebasert variasjon i politiske holdninger. I stedet for å betrakte de uavhengige variablene som faktisk uavhengige av hverandre, legger jeg altså til grunn at dette ikke er tilfelle. Dermed blir det ikke snakk om å kontrollere for effekten av inntekt på klasse, eller å lete etter falske (spuriøse) sammenhenger mellom disse variablene. I stedet vil jeg bruke regresjonsanalysen til å få et så presist bilde som mulig av hvordan de uavhengige variablene sammen påvirker de avhengige variablene.

5 DET POLITISKE HOLDNINGSROMMET

5.1 Innledning

Vi har tidligere i oppgaven sett at Bourdieu foretrakk multippel korrespondanseanalyse fordi teknikken ”tenker” om fenomen som relasjoner i et rom, slik Bourdieu selv oppfattet den sosiale virkeligheten. Politiske holdninger er både substansielle og relasjonelle størrelser. Det som gir et standpunkt dets spesifikke karakter, er både hva standpunktet rommer i seg selv – men også hva det representerer vis a vis andre standpunkt.

I dagligtalen kommer politikkenes relasjonelle karakter til uttrykk gjennom romlige metaforer. Vi snakker om politiske ”landskap” eller ”terreng”, eller referer til politisk motsetning som en forskjell mellom ”høyre” og ”venstre”. I empiriske beskrivelser av politikk og konflikt, er det også i forskningssammenheng vanlig å konstruere ”et politisk rom”.

Formålet med dette kapittelet er nettopp å etablere et politisk rom, eller et rom av politiske holdninger. Kapittelet består av tre seksjoner. I den første seksjonen gjør jeg rede for utvalget av åtte holdningsvariable som utgjør råstoffet for romkonstruksjonen. Deretter skal de politiske konfliktdimensjonene i datamaterialet identifiseres ved hjelp av multippel korrespondanseanalyse. I den første seksjonen gjøres dette gjennom en heller teknisk utvelgelse av dimensjoner på bakgrunn av kriterier knyttet til dimensjonenes og variabelenes bidrag til den totale variansen i datamaterialet.

Dimensjonene som kommer ut av denne utvelgelsesprosessen, skal i kapittelets andre del gjøres til gjenstand for sosiologisk analyse. Gjennom en fortolkning av variabelkategorienes posisjoner og relasjoner i holdningsrommet, identifiseres et hovedmønster bestående av to konfliktakser. Den første av disse polariserer mellom holdninger til økonomisk politikk, den neste polariserer mellom standpunkt til verdi- og miljøpolitikk. I kapittelets siste del tester jeg den etablerte modellens evne til å forklare generelle konfliktlinjer i det norske politiske landskapet. Dette gjør jeg ved å undersøke hvordan partipolitiske preferanser og de fire

holdningsdimensjonene Aardal regner som den ideologiske grunnmuren i Norge, forholder seg til aksene i holdningsrommet.

5.2 Variabelutvalg

Den norske valgforskeren Jo Saglie (1995) peker på at et hovedskille i ulike fagtradisjoners måte å konstruere det politisk rommet, går mellom induktive og deduktive analysestrategier. Mens et deduktivt design tar sikte på å teste hypoteser utledet av teori og/eller tidligere forskning, vil en induktiv fremgangsmåte bære mer preg av en empirisk oppdagelsesreise i datamaterialet, der man forholdsvis åpent bygger modeller på bakgrunn av de observasjonene man gjør.

Multipel korrespondanseanalyse, som er som jeg tidligere har redegjort for først og fremst forbundet med denne siste analysestrategien. Saglie påpeker at en grunnleggende utfordring ved induktive fremgangsmåter er å avgjøre hvilke variable som skal tas med i analysene, ettersom det i de færreste sammenhenger vil være realistisk å inkludere variable fra alle tenkelige saksområder. Selv om analysene i dette kapittelet er resultat av relativt åpne søk i datamaterialet, har prosessen slett ikke tatt form av å være en ”ateoretisk fisketur”.

Først har det vært et poeng med hensyn til modellens tolkbarhet og oversiktlighet å velge et begrenset antall variable, jamfør prinsippet om vitenskapelig enkelhet (Clausen 2009:16). Av Valgundersøkelsen 2005s nær 50 holdningsspørsmål, er åtte variable plukket ut. Sett i lys av den empiriske ambisjonen om å si noe generelt om strukturen i nordmenns politiske holdninger, er dette et relativt lite utvalg. Jeg har derfor vært opptatt av å velge ut variable som dekker sentrale politiske områder og som er av prinsipiell art.

Videre er variabelutvalget informert av ny politikk-perspektivet og den store forskningslitteraturen som finner at den tradisjonelle høyre-venstre-aksen i kapitalistiske demokratier er supplert av en ny ikke-økonomisk dimensjon. Som vi tidligere har sett definerer den danske statsviteren Borre denne som en *verdipolitisk* konfliktakse som rommer holdninger til miljø og energipolitikk, minoriteters rettigheter, kjønnslikestilling og relasjon til u-land.

Oversikt over de utvalgte variablenes fullstendige spørsmålsformulering, frekvenser og missing er presentert i tabell 5.1 under. Variablene er sortert slik at økonomispørsmålene har fått nummer 1 til 4, og verdivariablene 5 til 8.

Tabell 5.1. Spørsmålsformulering, frekvenser og missing.

Var.nr	Fullstendig spørsmålsformulering	Enig (øk u-hj.)	Uenig (kutt u-hj.)	Både og (u-hj. som nå)	Mis.
1	Full sysselsetting kan lettere trygges hvis staten får mer innflytelse over bankenes og bedriftenes virksomhet	788 39,2%	971 48,2%	131 6,5%	112 6,1%
2	Mange offentlige aktiviteter kunne blitt utført både bedre og billigere, hvis det ble overlatt til det private	911 45,3%	957 47,6%	114 5,7%	30 1,5%
3	Høye inntekter burde beskattes hardere enn tilfelle er i dag	1309 65,1%	589 29%	92 4,6%	27 1,3%
4	Forskjellene i nordmenns økonomiske evne er fortsatt så store at myndighetene må se det som en hovedoppgave å minske dem	1377 68,4%	546 27,1%	75 3,7%	14 0,7%
5	Det bør være samme mulighet for adopsjon for homofile som for heterofile	770 38,2%	1134 56,4%	73 3,6%	35 1,7%
6	For å trygge økonomisk vekst trenger vi fortsatt industriutbygging, selv om dette skulle komme i strid med naturverninteressene	1222 60,8%	691 30,8%	158 7,9%	13 0,6%
7	I dårlige tider bør vi først og fremst sørge for arbeid til nordmenn	1100 54,6%	838 41,7%	66 3,3%	8 0,3%
8	Noen mener at Norges hjelp til fattige land, de såkalte utviklingslandene, bør skjæres ned, mens andre mener at den bør opprettholdes som nå eller eventuelt økes. Hva er din mening?	401 19,9%	342 17%	1118 59%	81 4%

Det første økonomispørsmålet omhandler sysselsetting og hvorvidt dette bedre sikres hvis myndighetene øker kontrollen med bankvesen og næringsliv. En mulig svakhet ved spørsmålet er at det ikke gjøres eksplisitt hvordan markedsregulering virker inn på ledighetsnivået. Variabelen er allikevel tatt med fordi den er den eneste i datasettet som knytter an til arbeid. Det forutsettes at begrepene ”sysselsetting” og ”statlig innflytelse” fungerer tilstrekkelig som ideologiske signalord til at spørsmålet, på tross av den noe vage formuleringen, evner å fange inn interessante holdningsforskjeller.

Spørsmål nummer to omhandler privatisering av offentlige tjenester og berører dermed et kjernepunkt i det tradisjonelle skillet mellom høyre og venstre – konflikten mellom marked og statlig styring. Et mulig problem ved måten spørsmålet er stilt, er at det ikke presiserer

hvilke offentlige tjenester det er snakk om. En undersøkelse fra 2009 utført av Opinion AS, viser eksempelvis at et stort flertall nordmenn er for offentlig drift av militærvesen, skole og sykehus (henholdsvis 96, 80 og 77 prosent), mens offentlig ansvar for parkering ”bare” støttes av halvparten (Opinion 2009)²⁴. Det er allikevel sannsynlig at de fleste vil assosiere spørsmålet om privatisering med de områdene som er mest debattert - slik som utdanning, helse- og omsorgstjenester. Forutsatt at spørsmålet forstås slik, er variabel 2 også et spørsmål om hvor omfattende man mener velferdsstaten bør være.

Spørsmål 3 og 4 går begge på økonomiske forskjeller, og hvorvidt disse bør reduseres eller ikke. I spørsmål 3 er respondentene bedt om å vurdere om ulikhetsnivået i Norge er akseptabelt eller om det er så stort at myndighetene bør prioritere arbeidet med å minske det. Den siste variabelen går på hvorvidt man ønsker en skjerping av skattesystemets progressive profil ved å øke skattene for personer med høye lønninger.

Den første av verdivariablene behandler temaet adopsjonsrettigheter for homofile. Dette er altså først og fremst et spørsmål om seksuelle minoriteters rettigheter. Samtidig tangerer spørsmålet den mer generelle tematikken om kjønnslikestilling. At familien skal utgå fra en heteroseksuell relasjon, er sentralt for konservative oppfatninger av kjønn og kjønnsroller, mens aksept for homofil familiedannelse er mer kjønnsradikalt. Dermed berører dette spørsmålet to tema typisk for den nye verdikonfliktaksen Borre omtaler: minoriteters rettigheter og likestilling mellom kjønnene.

I spørsmål seks stilles hensynet til økonomisk vekst og industribygging opp mot hensynet til vern av miljøet. Miljø er et interessant saksfelt fordi det med stor tydelighet illustrerer konflikten på venstresiden som Inglehart beskriver. Her går skillet mellom tradisjonelle kraftsosialister på den ene siden og moderne postmaterialister på den andre. I Norge blir konflikten mellom vekst og vern gjerne legemliggjort som uenighet mellom fag- og miljøbevegelsen, slik vi blant annet har sett i striden om oljeboring i Lofoten - der Arbeiderpartiet og LO er for boring, mens miljøbevegelsen og SV er mot.

Variabel nummer 7 måler respondentenes synspunkt på hvorvidt det er greit å diskriminere på bakgrunn av nasjonalitet i ansettelser i økonomisk vanskelige tider. Spørsmålet er tatt med fordi det antas å fortelle noe om respondentenes holdninger til innvandrere. En svakhet ved spørsmålet er at det er uklart om det med ”nordmenn” siktes til norske statsborgere eller

²⁴ Rapporten er et bestillingsverk fra LO og ikke publisert i sin helhet. Hovedfunn fra rapporten er publisert på: <http://www.frifagbevegelse.no/aktuell/article4568492.ece> (lokalisert 03.10.2011).

etniske nordmenn. Forstår man spørsmålet i den første betydningen, er ikke det å si seg enig i påstanden uttrykk for fiendtlige holdninger ovenfor etniske minoriteter. Sier man seg derimot enig i at arbeid til etniske nordmenn bør prioriteres i vanskelige tider, uttrykker det et ønske om diskriminering på bakgrunn av etnisitet – altså rasisme. Innvandring og holdninger til etniske minoriteters rettigheter er sentrale ny-politiske stridstema, ikke minst som merkesaker for den nye høyresiden²⁵. I Norge har den politiske betydningen av innvandringsspørsmålet økt jevnt siden 70-tallet til i dag (B. Aardal 2007a:71).

Den åttende og siste verdivariabelen måler holdninger til nivået på norsk bistand, om denne bør skjæres ned, opprettholdes på dagens nivå eller kuttes. Valgforskningsprogrammet har dokumentert at holdninger til u-hjelp har vist seg henge sammen med syn på innvandring (B. Aardal 2007a:64-65). Spørsmålet er koblet til en mer generell kulturell nasjonal-global orientering.

De 7 første holdningsspørsmålene er opprinnelig Likert-skalavariabel med fem verdier. Spørsmålene er stilt som påstander, der respondentene kan velge mellom svaralternativene ”helt enig”, ”nokså enig”, ”både enig og uenig”, ”nokså u-enig” og ”helt uenig”. I tillegg kommer missingkategoriene «vet ikke» og «vil ikke svare». Samtlige variable er kodet om til dikotome ja-nei variable. Kategoriene helt (u)enig og nokså (u)enig er altså slått sammen. Fordi både-og alternativet har gjennomgående lav prosentvis oppslutning, er disse ekskludert fra analysene for alle spørsmålene. Dermed er de tre kategoriene både-og, vet ikke og vil ikke svare kodet missing²⁶.

U-hjelpsvariabelen har også i utgangspunktet 5 verdier – men disse er ulike verdiene på de øvrige spørsmålene. Her har respondentene kunnet velge mellom svaralternativene ”bør skjæres ned”, ”bør opprettholdes på dagens nivå”, ”bør økes” og ”vet ikke”. I tillegg kommer en femte kategori for ”andre svar”, som ikke er presisert videre. For å ha et likt antall variabelkategorier per holdningsspørsmål, er mellomkategorien ”bør opprettholdes på dagens nivå” kodet missing sammen med ”vet ikke” og ”andre svar”.²⁷

²⁵ Et annen saksområdet karakteristisk for nye høyre, er saker knyttet til «lov og orden». Det eneste justispolitiske spørsmålet i Valgundersøkelsen 2005 er holdning til påstanden «voldsforbrytere bør straffes langt hardere enn tilfellet er i dag». Over 90 % sier seg enig i påstanden, og spørsmålet diskrimineres ikke veldig godt av noen av aksene i holdningsrommet.

²⁷ a) Om mellomkategorien på u-hjelps variabelen tas med i den multiple korrespondanseanalysen har lite å si for både kategoriens plassering i forhold til, og bidrag til aksene. Kategoriplott og oversikt over varians finnes i

Alle åtte holdningsspørsmålene er, som nevnt, kodet om til dikotome variable. Fordelen med fremgangsmåten er at modellen blir mer oversiktlig og enklere å tolke. En mulig innvending mot å gjøre det slik, er at man koder bort eventuelle forskjeller knyttet til meningsintensitet. I og med at det ikke er en viktig ting å undersøke for mitt formål, har jeg ikke tatt hensyn til dette. En annen og kanskje viktigere innvending er knyttet til den sosiale profilen til slike svarkategorier. Bourdieu anså, som tidligere antydte, at ”vet-ikke”-kategoriene var de mest sosiologisk interessante i surveyundersøkelser av typen jeg bruker her. Bourdieus poeng er at det å produsere et svar i seg selv er en form for politiske kompetanse som krever et visst nivå av språk- og informasjonsressurser. En gjennomgang av «både-og» og «vet ikke» kategoriene i dataene her, viser imidlertid at frekvensen på disse ikke er systematisk høyere eller lavere for noen klasse²⁸.

5.3 Holdningsrommets dimensjonalitet

Når de åtte holdningsvariablene gjøres til gjenstand for multippel korrespondanseanalyse, søker SPSS i første rekke å identifiserer de strukturene i dataene som best skildrer opposisjonene mellom individer og holdningskategorier. Den tekniske siden ved denne prosessen er redegjort for i data- og metodekapittelet. Det substansielt sett vesentlige ved prosessen er at det handler om å indentifisere hvilke politiske konfliktdimensjoner som er mest fremtredende i dataene, og som dermed konstituerer aksene i holdningsrommet som er i ferd med å etableres²⁹.

Hvor mange dimensjoner som finnes i datamaterialet totalt sett, beror på hvor mange dimensjoner som skal til for at 100 prosent av variansen i datamaterialet er fanget opp. Sannsynligvis er bare et fåtall av det totale antallet dimensjoner interessante å studere inngående. Det vanligste innenfor homogenitetsanalyse, er å ende opp med en løsning bestående av én, to eller tre dimensjoner (Meulman & Heiser 2009:250).

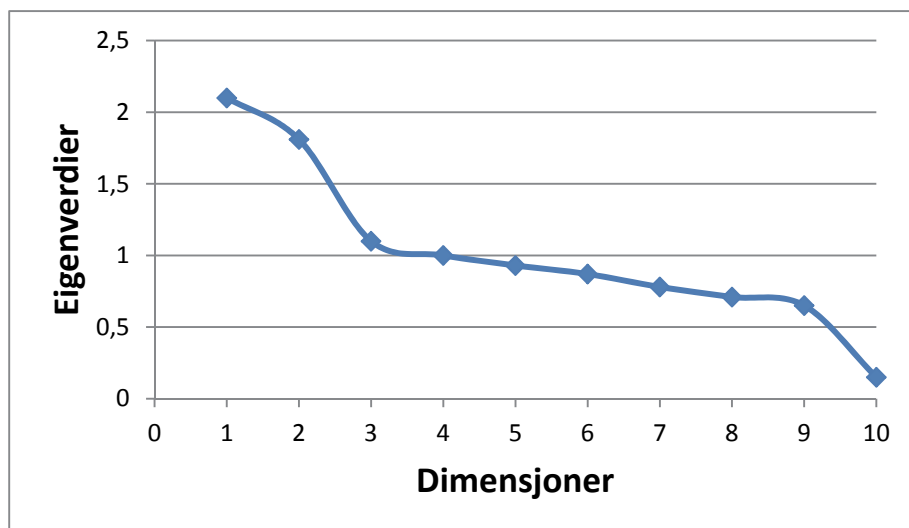
appendiks II

b) Mens andre former for MCA ekskluderer individer med missing på en variabel fra hele analysen, håndterer SPSS-versjonen dette ved å behandle disse som passiv data for den aktuelle variabelen. Det betyr at hvert individ bidrar med varians til alle variable der det har valid skår (Linting, Meulman, Groenen & van der Kooij 2007:358 appendix B)

²⁹ Begrepene ”skillelinje” og ”dimensjon” blandes ofte sammen. I oppgaven her vil jeg holde meg til Aardals (1994) anbefaling om å holde disse begrepene separat. Aardal definerer en dimensjon som ”grupper av spørsmål som empirisk henger sammen”, og som i tillegg er ideologisk konsistente. ”Skillelinje” er et langt tykkere begrep. I tråd med Bartolini og Mair (1990) definerer Aardal skillelinje som bestående av en empirisk, en normativt og en organisatorisk/adferdsmessig komponent.

Hvor mange dimensjoner dataene her rommer, er dels et spørsmål om hvor tolkbare og interessante dimensjonene viser seg og være. Samtidig er det viktig at dimensjonene representerer en vesentlig del av den totale variansen i datamaterialet. Formålet med Scree-plottet i figur 5.1 er nettopp å avgjøre hvor mange dimensjoner som skal med i analysen.

Figur 5.1: Scree-plott av eigenverdier etter dimensjoner.

Kurven i plottet er konstruert på bakgrunn av dimensjonenes eigenverdier. Eigenverdiene er et uttrykk for hvor mye av den totale variasjonen i datamaterialet en dimensjon bidrar med, og tilsvarer summen av de kvadrerte korrelasjonene mellom en dimensjon og de enkelte variablene (Linting et al. 2007:338). De kvadrerte korrelasjonene er gjengitt i tabell 5.3 under. Som vi ser av figuren brytes kurven og flater ut ved dimensjon tre. Bruddet gjør at kurven får form som bøyen på en arm – og har derfor gitt teknikken navnet «albuekriteriet». Dimensjonene til venstre for albueleddet gjøres til gjenstand for videre analyser, de øvrige ekskluderes (Hjellbrekke 1999:38).

De tre dimensjonene vi står igjen med, har eigenverdier på 2,09; 1,81 og 1,08 respektivt. Tabell 5.2 gir en oversikt over aksenes bidrag til den totale variansen, separat og sammenlagt. Dette leses av tallene i kolonnen til høyre, som står under merkelappen «inertia»³⁰. Vi ser av tabellen at de to første dimensjonene bidrar med omlag like stor andel av den totale inertiaen,

³⁰ Intertia er MCA-terminologiens svar på forklart varians. Den totale inertiaen regnes ut ved at aksenes eigenverdier summeres og divideres på åtte, etter antallet variable i analysen. En aksens inertia tilsvarer aksens andel av den totale variansen (Linting et al. 2007:338).

med henholdsvis 26 og 23 prosent. Den siste aksens bidrar med sine 14 prosent vesentlig mindre.

Den første kolonnen i tabellen angir verdien på Cronenbachs alpha (CA) for de tre dimensjonene. CA er et reliabilitetsmål som måler den indre konsistensen i hver dimensjon. CA verdien er på 0,6 for den første dimensjonen og 0,51 for den andre. Dette er heller ikke veldig høye verdier, men er et tilfredsstillende resultat³¹.

CA-verdien for dimensjon tre er derimot svært lav – hvilket betyr at dimensjonen enten må fortolkes med stor forsiktighet, eller ekskluderes fra videre analyser. Som det kommer fram av tabell 5.3 som viser diskriminasjonsmålene for hver variabel på hver dimensjon, ser vi at bare homoadoptionsvariabelen lader sterkt på dimensjon 3. Det betyr at dimensjon 3 ikke fanger inn kombinasjoner av ulike holdninger. Som det kommer fram av de kvadrerte korrelasjonskoeffisientene i tabellen, blir standpunktene for og i mot adopsjon for homofile bare til dels fanget inn av dimensjon 2. Dette er dermed en sannsynlig grunn til at opposisjonen internt i variabelen slår sterkere ut på den siste dimensjonen. Fordi formålet med analysene her er å avdekke klynger av holdninger som opptrer sammen, er dimensjon 3 av mindre interesse. Derfor ekskluderes dimensjon 3 fra videre analyser³².

Tabell 5.2: Forklart varians³³

Dimensjon	Cronbach's A.	Egenverdi	Inertia
1	0,60	2,09	0,26
2	0,51	1,81	0,23
3	0,08	1,08	0,14
Total		4,97	0,62

³¹ Det er vanlig å sette 0,7 som en nedre grense på Cronbachs alpha (Kristen Ringdal 2001:331). Verdien på Cronbachs alpha øker med den interne korrelasjonen i dataene og med antall variable. På grunn av dette andre forholdet, advarer Field (2005:669) mot å tillegge slike grenseverdier for mye vekt. Det er også helt vanlig å akseptere lavere verdier enn 0,7. Aardals (2007a:69-70) sentrum-periferi- og global-nasjonal-indeks for Stortingsvalget 2005 viser eksempelvis CA verdier på 0,6 og 0,57 respektivt – altså ganske tilsvarende som CA verdiene for de to første dimensjonene her.

³² Faktorplan over dimensjon 1 og 3 ligger i appendiks.

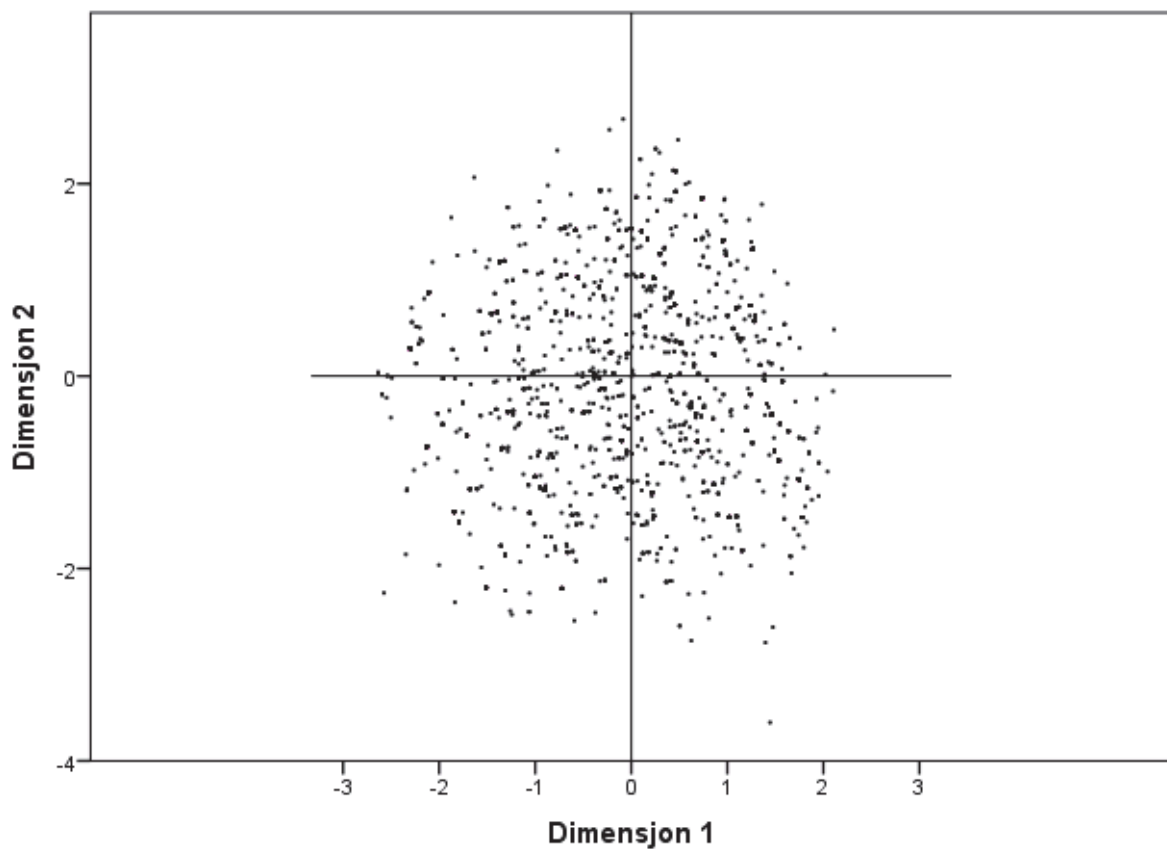
³³ Cronenbachs alpha fordrer at alle variablene har samme retning (Field 2005:669). For konteksten her betyr det at verdiene på de ulike variablene angir samme type politisk orientering. De rapporterte CA-verdiene er derfor et resultat av en kjøring der variabelen som måler standpunkt til privatisering og vekst versus vern er omkodet, slik at verdi 1 på alle økonomivariablene angir venstreorientering, og verdi 1 på alle verdivariablene angir verdikonservativ orientering.

Tabell 5.3: Diskriminasjonsmål

Variable	Dim. 1	Dim. 2	Dim. 3
Markedsregulering	0,38	0,09	0,01
Privatisering	0,48	0	0,21
Skatteøkning	0,54	0,07	0
Forskjellsreduksjon	0,46	0,06	0,05
Homoadopsjon	0,06	0,26	0,63
Miljø vs. vekst	0,08	0,32	0,01
Arb. nordmenn	0,02	0,62	0,09
U-hjelp	0,06	0,39	0,07
Eigenverdier	2,09	1,81	1,08

Hovedvekten i analysene i dette kapittelet ligger på variabelkategorienes plassering i holdningsrommet. Som redegjort for i data- og metodekapittelet er kategorienes posisjon i holdningsrommet basert på individenes plassering. Før jeg presenterer konfigurasjonen av holdningskategorier, skal jeg først se nærmere på individenes spredning langs holdningsrommets to akser. Figur 5.2. fremstiller individene som punkter i en sky. Skyen danner en nokså rund form rundt origo. Dette er et sunnhetstegn for analysen, fordi det betyr at variabelkategorienes plasseringer er representative for individene som sogner til kategorien, og ikke er trukket i den ene eller andre retningen som følge av noen få avvikende tilfeller.

Figur 5.2. Individplott over det politiske holdningsrommet. N = 2012

5.3.1 Posisjoner og relasjoner i det politiske holdningsrommet

Sammen utgjør de to dimensjonene aksene i det politiske holdningsrommet. Grafisk vil rommet bli fremstilt som kart over holdningskategoriernes spredning rundt aksene, og plassering i forhold til hverandre.

Fordi visuell avstand mellom punkter eller individers plassering i holdningsrommet er et uttrykk for den politisk avstanden mellom disse, blir lesningen av rommet relativt intuitivt: Kategorier som ligger i nærheten av hverandre består av individer med likartede holdninger, mens kategorier som er langt fra hverandre består av individer med ulike holdninger.

I faktorplanet nedenfor er den horisontale aksens dimensjonen som hittil har vært omtalt som dimensjon 1. Som vi ser av kategoriplotet separerer denne mellom holdninger til økonomispørsmålene. Økonomivariablenes kategorier er markert med firkanter,

verdivariablenes med rundinger. De to kategoriene tilhørende samme variabel er videre markert med samme farge. På holdningsrommets vestre flanke finner vi kategoripunktene tilhørende typisk liberalistiske standpunkt til økonomisk politikk. Det røde og det beige kategoripunktet her angir standpunktene mot forskjellsreduksjon og mot økning av skattenivået for høyt lønnede. At disse kategoripunktene har overlappende plasseringer er logisk – dette er to variable som i stor grad måler det samme. Det lilla kategoripunktet i sørvestre kvadrant markerer gjennomsnittlig posisjon for de individene ikke sier seg enig i at full sysselsetting lettere trygges om staten får mer innflytelse over bank og næringsliv. Til sist viser det grå kategoripunktet til de individene som ønsker privatisering av statlige tjenester. Når disse fire kategoripunktene har en likartet posisjon i rommet, er det et uttrykk for at de ”deler” mange av de samme individene.

I holdningsrommets østre del, finner vi motsatt kategoripunktene som markerer sosialistiske eller sosialdemokratiske standpunkt til økonomisk politikk. Spredningen mellom disse kategoripunktene er noe mindre enn de høyre-orienterte motpolene, hvilket betyr at det er noe større overlapp mellom individene tilhørende hver kategori.

Som tidligere nevnt er avstanden mellom to kategoripunkt et resultat av hvor godt aksene skildrer opposisjonen mellom de to verdiene i hver variabel. Figur 5.3 viser vektorene som angir diskriminasjonsmål til hvert av holdningsspørsmålene. En variabels diskriminasjonsmål angir den kvadrerte korrelasjonen mellom variabelen og dimensjonen (Hjellbrekke 1999:101; Meulman & Heiser 2009:252). Diskriminasjonsmålene tilsvarer dermed ladningene i faktoranalyse.

I tråd med det som kommer fram av kategoriplotet, ser vi av figuren over diskriminasjonsmålene at økonomivariablene lader høyt på den horisontale aksene, men har svært lave verdier på y-aksen, altså dimensjon 2. Den lengste vektoren langs dimensjon 1, er spørsmålet som måler standpunkt for og i mot skatteskjerpelser for høytlønnede. Diskriminasjonsmålet for denne variabelen er 0,54. Når en variabel diskriminerer godt, betyr det at spredningen av individene som tilhører kategorien er lav – slik at disse er plassert nær kategoripunktene i variabelen (Meulman & Heiser 2009:251). Jmført med skattevariabelens høye diskriminasjonsevne, er de røde firkantene de punktene blant økonomivariablenes kategorier som ligger lengst fra hverandre langs holdningsrommets horisontale dimensjon.

I faktoranalyse settes gjerne terskelverdien for hva som regnes som tilstrekkelig høy faktorladning for en variabel til 0,3 (Field 2005:537; Ulleberg & Nordvik 2001:18). Det betyr at variable som ikke tilfredsstiller dette kravet blir ekskludert fra analysen, eller at slike variabler utelates når faktoranalyse blir brukt som grunnlag for indeksskonstruksjon. I MCA er det ikke vanlig å benytte denne regelen. Jeg har allikevel latt kravet til faktorladning være veiledende for mine analyser. Som det kommer fram av figuren over diskriminasjonsmål, lader alle variable med unntak av homoadopsjonsvariabelen over 0,3. Denne variabelen har en ladning på 0,26 på dimensjon 2. Jeg har akseptert denne noe lave verdien av to grunner. For det første er den (i likhet med de andre variablene i analysen) såkalt faktor-ren, den lader nesten utelukkende på en av dimensjonene. I faktoranalyse blir dette regnet som en styrke fordi det gjør dimensjonene utvetydige å tolke (Ulleberg & Nordvik 2001:9-10). I tillegg tilsvarer ladningen en Pearsons r korrelasjon på 0,51, noe som er rimelig høyt (Field 2005:637). At variablene i denne analysen er faktor-rene reflekteres i kategoripunktens plassering i holdningsrommet ved at motstridene standpunkt først og fremst er spredt rundt en av aksene.

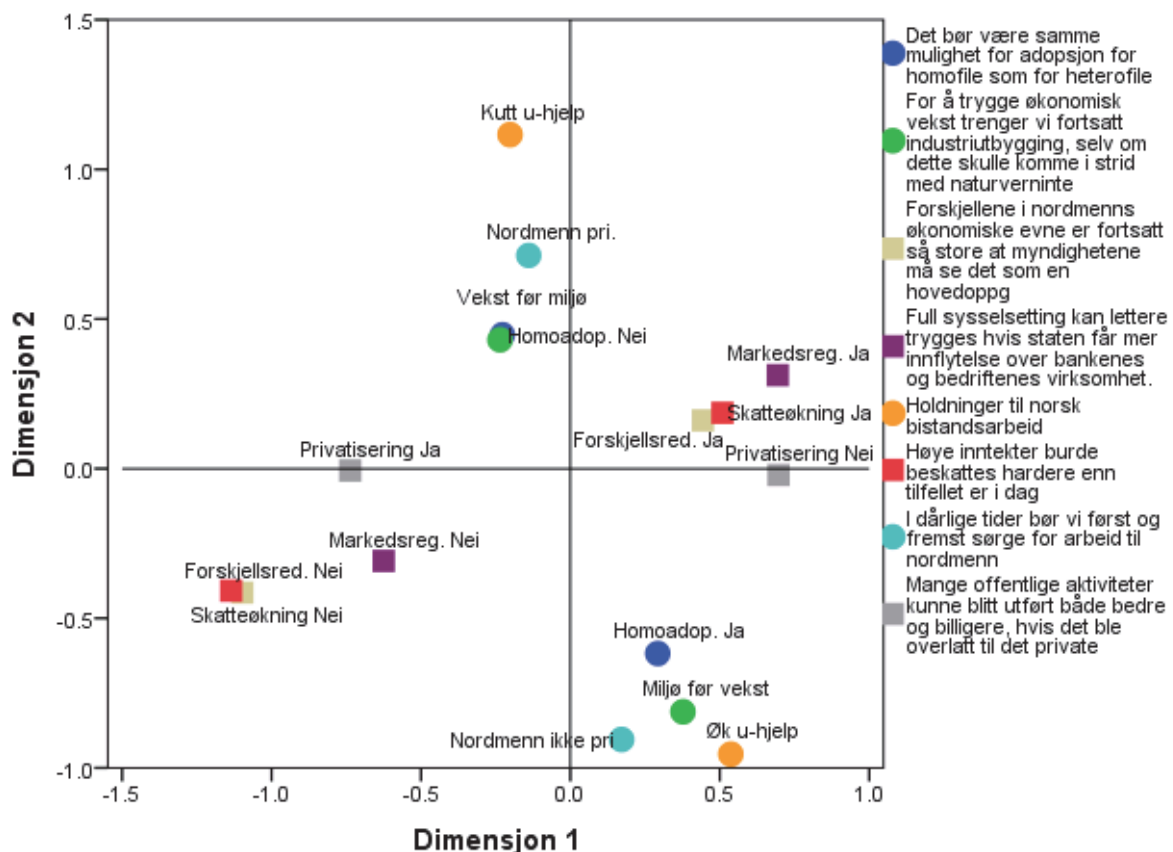
Ser vi nå nærmere på holdningsrommets vertikale akse skildrer den opposisjonen mellom kategoripunktene til verdispørsmålene. Nord for origo finner vi kategoriene som representerer standpunktene for kutting av u-hjelpen, at arbeid til nordmenn skal prioriteres i dårlige tider, nei til adopsjon for homofile samt vekst framfor miljøhensyn. Sør i rommet finner vi motsatt standpunktene for øking av u-hjelp, miljø foran økonomisk vekst, ja til adopsjon for homofile og motstand mot diskriminering av utlendinger/innvandrere i ansettelser.

Som det kommer fram av figuren over diskriminasjonsmålene, er vektoren som representerer spørsmålet om arbeid til nordmenn den som bidrar med mest varians til aksene. Dette skulle i prinsippet føre til at denne variabelens holdningskategorier lå lengst fra hverandre på holdningsrommets vertikale akse. Når det allikevel er u-hjelpsvariabelen som har størst intern avstand mellom kategoriene, er det fordi et punkts "masse" også spiller inn på plasseringen i holdningsrommet, som redegjort for i data- og metodekapittelet. Som det kom fram av frekvenstabellen teller u-hjelpvariabelens kategorier færre individer enn de øvrige variablenes. På grunn av u-hjelps-kategoriens "letthet" trekkes de derfor ikke mot origo på samme måte som de tyngre kategoriene, og punktene blir dermed liggende lenger unna hverandre. Disse kategoriene som uttrykker liberale holdninger til verdipolitikk er, som vi ser, plassert i den sør-østre kvadranten av rommet. Det betyr at det er en viss kobling mellom

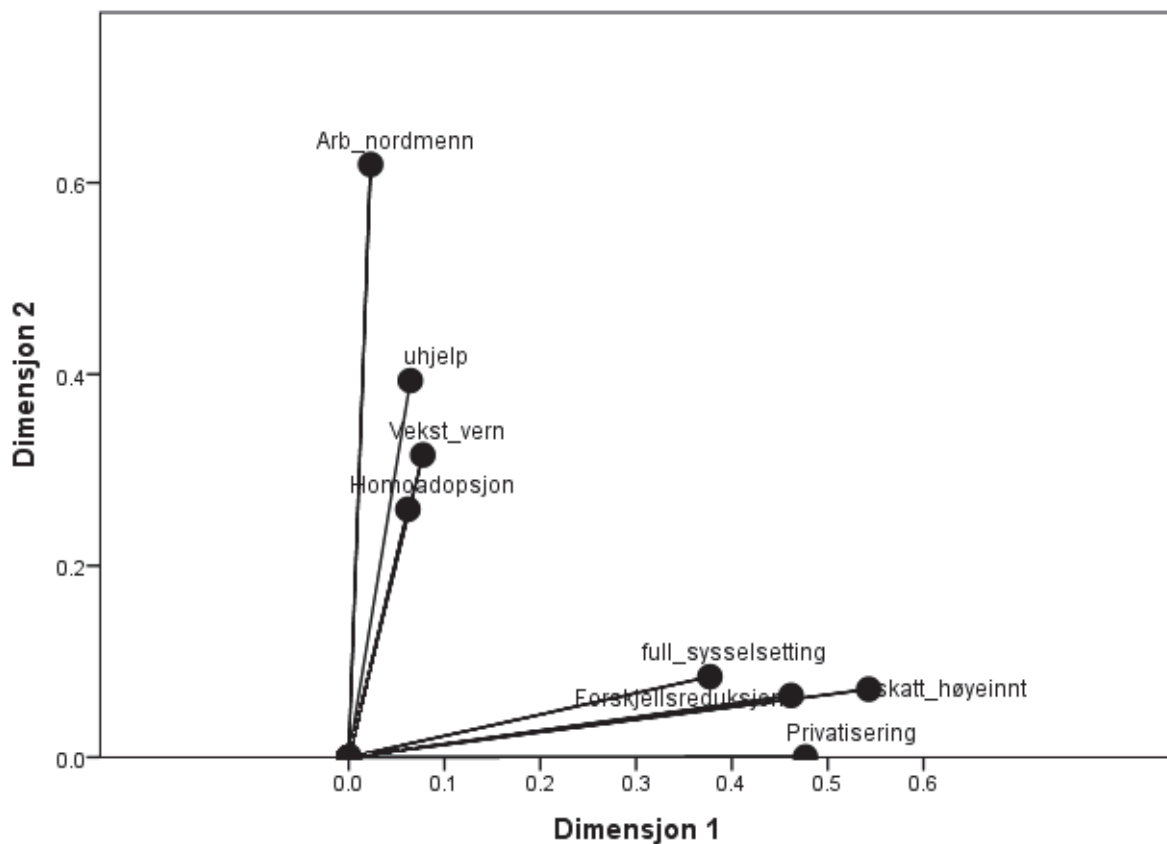
liberale holdninger til verdipolitikk, og venstreorienterte holdninger i økonomisk politikk. Motsatt ser vi at samtlige kategoripunkt for de mer verdikonservative holdningene er plassert noe vest for origo. Det betyr at individene bak disse kategoriene er noe mer høyreorientert i økonomiske spørsmål enn gjennomsnittet.

På samme måte ser vi at tre av de fire punktene som markerer høyreorienterte standpunkt i økonomiske spørsmål er plassert sør for origo, mens tre av de venstreorienterte standpunktene er plassert i den nord-østre kvadranten. Det betyr at det finnes en viss sammenheng mellom det å være verdipolitisk liberal og det å være økonomisk liberalist, og motsatt en viss sammenheng mellom det å være tradisjonelt venstreorientert i økonomiske spørsmål og å ha konservative holdninger til verdipolitiske spørsmål.

Figur 5.3 Kategoriplot over det politiske holdningsrommet

Figur 5.4.: Diskriminasjonsmål oppgitt som vektorer.

5.3.2 Å fortolke dimensjonene

Vi har altså sett at dimensjon 1 separer mellom holdninger til økonomiske spørsmål, mens dimensjon 2 polariserer over verdipolitiske anliggender. Det som imidlertid gjenstår, er å beslutte hvordan de to dimensjonene bør konseptualiseres. Det skal jeg gjøre ved å undersøke hvordan de to dimensjonene forholder seg til distinksjonen mellom venstre-høyre.

Å snakke om politisk motsetning via begrepene ”høyre” og ”venstre” har røtter tilbake til slutten av 1700-tallet og etableringen av den første franske republikken. Termene refererte opprinnelig til hvordan delegater med ulike synspunkt var plassert i forhold til hverandre. Det konservative aristokratiet hadde sine seter til høyre i salen, mens representanter som ønsket egalitære sosiale og økonomiske reformer var plassert til venstre (Lipset 1981:127-128). Siden den gang har termene fungert som den sentrale metaforen for å forstå politisk konflikt. I pamfletten *Left and right. The significance of a political distinction* (1996) undersøker den

italienske statsviteren Norberto Bobbio de skiftende betydningene av venstre-høyre-opposisjonen. Bobbios analyse viser at begrepsparet både historisk og fram til vår tid først og fremst referer til en forskjell mellom egalitære versus ikke-egalitære verdier. Hos Bobbio forstås egalitarianisme både juridisk og økonomisk, altså både som et spørsmål om like rettigheter og et spørsmål om distribusjon av materielle ressurser.

I valgforskningsprogrammets arbeider regnes offentlig-privatdimensjonen som den klassiske høyre-venstre-aksen (Aardal 2007b:93). I forhold til Bobbios definisjon, er det altså den økonomiske siden ved likhetsbegrepet som vektlegges her. Dimensjonen viser imidlertid ikke bare til holdninger til distribusjon av økonomiske ressurser. Som navnet antyder, rommer den også syn på graden av offentlig tjenesteyting og statlig innblanding i økonomien (B. Aardal 2007a:66).

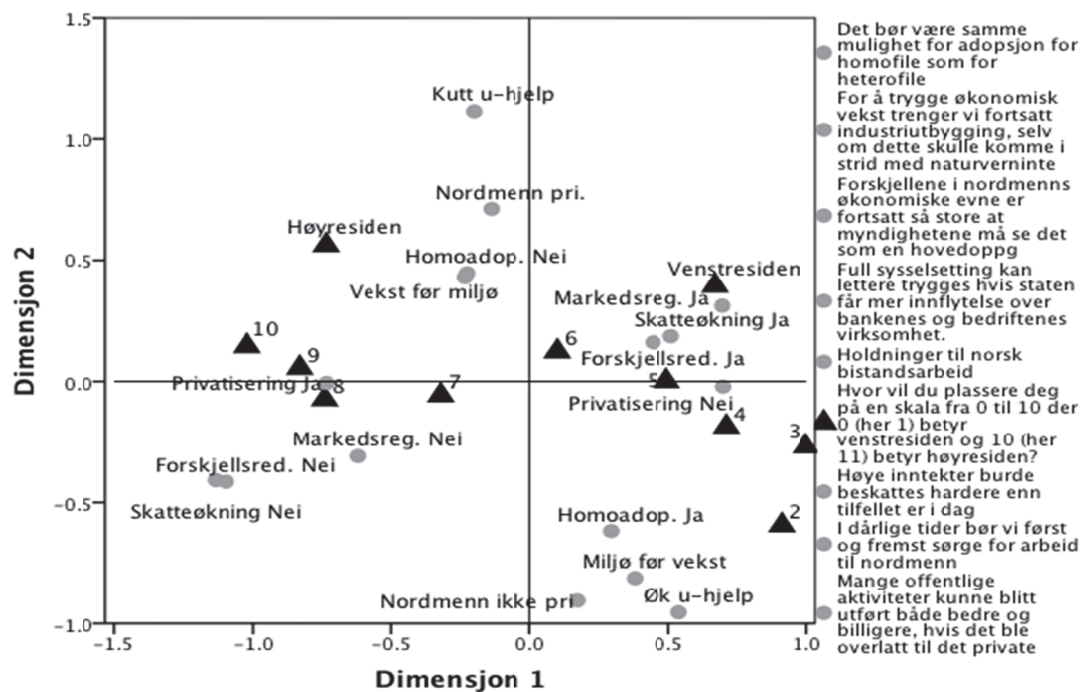
Som det kom fram av beskrivelsen av det politiske holdningsrommet, skiller den horisontale aksene her mellom støtte til offentlige løsninger og økonomisk utjevning på den ene siden, og støtte til private løsninger og aksept/preferanse for økonomiske forskjeller på den andre.

Opposisjonen resonerer dermed med betydningen av høyre og venstre valgforskningsprogrammet operer med.

Spørsmålet blir så hvordan holdningsrommets andre dimensjon skal fortolkes. Etter hvert som den politiske betydningen av verdipolitiske anliggender har økt jevnt siden 70-tallet, har det blitt vanlig å forstå høyre-venstre-opposisjonen som en dobbel motsetning – altså at den både fanger inn holdninger til økonomiske og verdipolitiske spørsmål. Bobbio hevder eksempelvis at høyre-venstre i senere tid også skiller mellom frihetlige og autoritære verdier, der det første assosieres med venstresiden og det neste med høyresiden (1996:kap. 7). Av tidligere refererte studier betegner også Harrits et al. (2010) polariseringen over ikke-økonomiske spørsmål som en konflikt mellom ”nye-venstre” og ”nye-høyre”. Det samme gjelder Ole Borre (2003b) som skiller mellom en fordelingspolitisk høyre-venstre-akse, og en verdipolitisk høyre-venstre-akse.

Hvorvidt den verdipolitiske holdningsdimensjonen jeg har identifisert kan forstå som en ny venstre-høyre-akse, skal avgjøres ved å undersøke korrelasjon mellom dimensjonene respondentenes selvplassing på høyre-venstre-skalaen³⁴.

Figur 5.5: Selv-plassing høyre-venstre

N = 1929. (Spørsmålsformuleringen lyder: Hvor vil du plassere deg på en skala fra 1 til 11 der 1 betyr venstresiden og 11 betyr høyresiden?)

I figuren over er variabelen som angir respondentenes høyre-venstre-plassering projisert over holdningsrommet som supplementær variabel. Som redegjort for i data- og metodekapittelet er supplementærpunkt data som tilfører analysen ny informasjon uten selv å bidra med varians. Som vi ser av plottet over er de øvrige kategoriernes plassering i rommet den samme som tidligere. Høyre-venstre-variabelen er markert med trekanter. Variabelen har elleve

³⁴ Fordi betydningen av høyre-venstre endres over tid, legger jeg altså til grunn at den må korrespondere med respondentenes oppfatning av hva høyre-venstre om merkelappen nye høyre-venstre skal gi mening. Framgangsmåten er i tråd med Knutsen (1995).

kategorier der 1 angir venstresiden og 11 angir høyresiden³⁵. Frekvensene for verdiene er angitt i tabell 5.2 under.

Som vi ser av supplementærplottet fordeler punktene seg i hovedsak fra øst til vest langs rommets horisontale akse, altså økonomidimensjonen. Punktene danner allikevel en svak diagonal fra sør-vest til nord-øst i rommet. Kategoripunkt 2, 3 og 4 er som vi ser plassert i den sør-østre kvadranten som markerer støtte til økonomisk venstresidepolitikk og liberal verdipolitikk, mens de tre kategoripunktene som markerer de individene som kategoriserer seg selv som mest høyreorienterte (punkt 9, 10 og 11) har en posisjon som angir liberalistisk orientering i økonomiske spørsmål og en svakt konservativ orientering i verdispørsmål.

Den diagonale tendensen er allikevel ikke veldig sterk. Den er heller ikke jevn:

Respondentene som plasserer seg i den mest venstreorienterte kategorien (bare 2,1 prosent av utvalget) har som vi ser noe mer verdikonservative holdninger enn gjennomsnittet. Den kvadrerte korrelasjonsverdien for variabelen er også mye høyere for dimensjon 1 enn dimensjon 2: 0,39 mot 0,03. Dermed er det ikke grunnlag for å gi den verdipolitiske dimensjonen merkelappen ”nye venstre-høyre”.

³⁵ Variabelen varierer opprinnelig mellom 0 og 10. Fordi 0-verdier ikke tas med i de grafiske framstillinger har jeg omkodet variabelen slik at den går fra 1 til 11. Spørsmålsformuleringen over figuren er justert i tråd med dette.

Tabell 5.4 Frekvenser selv-plassering høyre-venstre skalaen

	Frekvens	Prosent	Valid prosent	Kum. Prosent
1 Venstresiden	42	2.1	2.2	2.2
2	35	1.7	1.8	4.0
3	137	6.8	7.1	11.1
4	239	11.9	12.4	23.5
5	256	12.7	13.3	36.8
6	411	20.4	21.3	58.1
7	193	9.6	10.0	68.1
8	299	14.9	15.5	83.6
9	214	10.6	11.1	94.7
10	54	2.7	2.8	97.5
11 Høyresiden	49	2.4	2.5	100.0
Total	1929	95.9	100.0	
Missing	83	4.1		
Total	2012	100.0		

Som det kommer fram av tidligere utlegninger, er ”liberal-autoritær” også en alminnelige betegnelse på politisk polarisering over verdispørsmål. Begrepsparet stammer fra Lipsets arbeider fra slutten av 1950-tallet der målet var å forstå hvorfor arbeiderklassen sluttet opp om totalitære ideologier (Lipset 1959). Ingen av holdningsspørsmålene jeg har med her er rimelig å betrakte som uttrykk for å være autoritær i slik forstand³⁶. Lipset gjør imidlertid et sentralt poeng av at oposisjonen mellom liberalisme og konservatisme kan forstås både økonomisk og kulturelt. Verdidimensjonen vil derfor fra nå omtales som ”liberal-konservativ-dimensjonen”. ”Konservativ” skal i denne sammenhengen forstås som tradisjonelle, konformistiske, nasjonale eller vekstorienterte verdier, jamfør spørsmålene som inngår i verdidimensjonen. ”Liberal” betegner kombinasjonen positive holdninger ovenfor etniske og seksuelle minoriteter, vektlegging av miljø og solidaritet ovenfor u-land.

³⁶ I nyere arbeider viser ”autoritære verdier” til støtte til sosiale hierarkier, lov og orden – for eksempel hos Flanagan (1982a:409-410; 1982b:64). Noen har også hevdet at å prioritere vekst framfor miljø kan forstås som en variasjon over liberal-autoritær polariteten, fordi det handler om å sette mennesket over naturen (se for eksempel Stubager 2006:59). Begrepet ”autoritær” betegner dermed noe ganske annet enn å støtte totalitære ideologier. Det er imidlertid et problem at begrepet virker negativt evaluerende. Foros og Veflesen (2012) peker nettopp på at ”autoritet” i våre dager er slått i hartkorn med det å være autoritær, på tross av at dette betegner svært ulike ting. De skriver: ”Mens ordet autoritet har en positiv valør, er ordet ”autoritær” udelt negativt. (...) [D]en som framsto som ”autoritær” er blottet for moralsk og annen positiv ment autoritet” (2012:30).

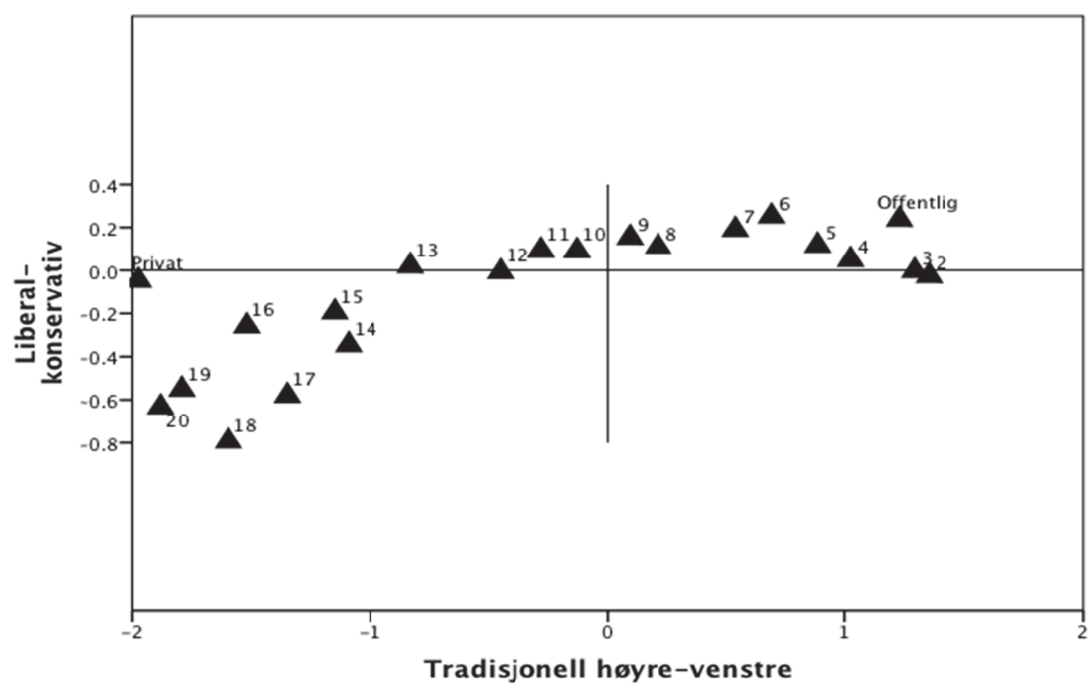
5.4 Valgforskningsprogrammets holdningsindekser

Nå som holdningsrommet er etablert, og dets to dimensjoner er fortolket som henholdsvis en tradisjonell høyre-venstre-akse og en liberal-konservativ-akse, skal jeg undersøke om romkonstruksjonen på en meningsfull måte klarer å skildre generelle holdningsmønstre i norsk opinion og i tillegg fange inn interessante forskjeller mellom de politiske partiene. Analysene utføres ved hjelp av supplementære variable.

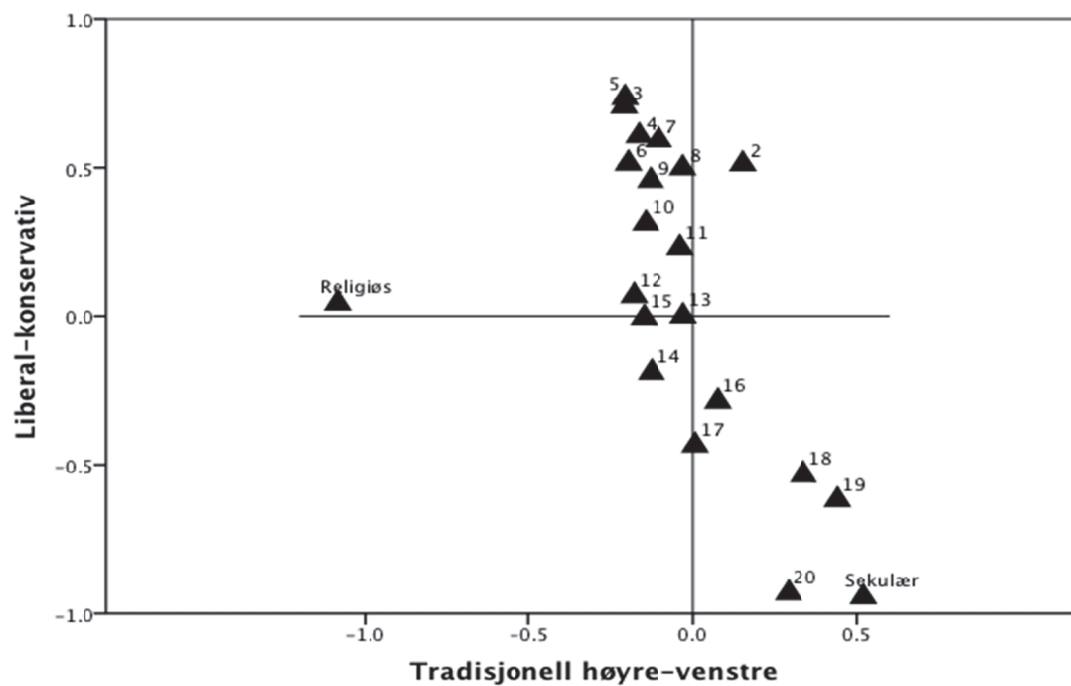
Det første jeg skal gjøre er å applisere fire holdningsindekser fra valgundersøkelsen over holdningsrommet. Som jeg har vært inne på tidligere, har forskerne ved ISFs valgforskningsprogram identifisert fire holdningsdimensjoner som har vært stabilt viktige i norsk opinion fra 1970-tallet til i dag. Aardal betrakter derfor de fire holdningsdimensjonene som selve ”den ideologiske grunnmuren” i norsk politikk (2007b:109). I det som følger undersøker jeg hvordan denne grunnmurens bestanddeler forholder seg til dimensjonene jeg har identifisert.

De fire dimensjonene er tilgjengelig i datasettet som 20-punkts indeksvariable. Indeksene er konstruert på bakgrunn av fem holdningsspørsmål, som er produkter av faktoranalyser av et større antall variable. For å gjøre plottene mer oversiktlige, er de aktive holdningskategoriene nå fjernet fra den grafiske framstillingen. Holdningsrommet er like fullt det samme som tidligere. Skaleringen på aksene vil allikevel variere med indeksenes spredning i rommet. Plottene må derfor leses med utgangspunkt i aksenes tallverdier, og ikke bare på bakgrunn av geografisk avstand. En tommelfingerregel i tolkningen av distanse mellom supplementære kategoripunkt er at en avstand substansielt sett er liten om to punkt ligger under 0,5 standardavvik fra hverandre, tilfredsstillende om avstanden er mellom 0,5 og 1 standardavvik, og stor hvis distansen er over 1 standardavvik (Le Roux & Rouanet 2004:234).

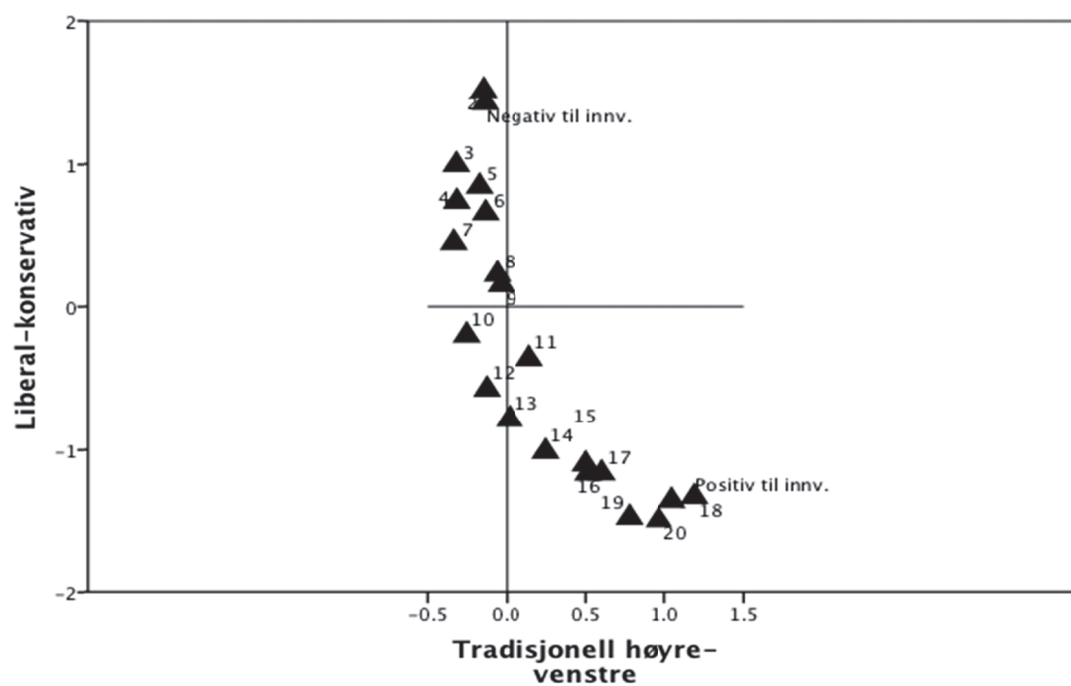
Figur 5.6 Supplementærplott over valgforskningsprogrammets offentlig privat-indeks.

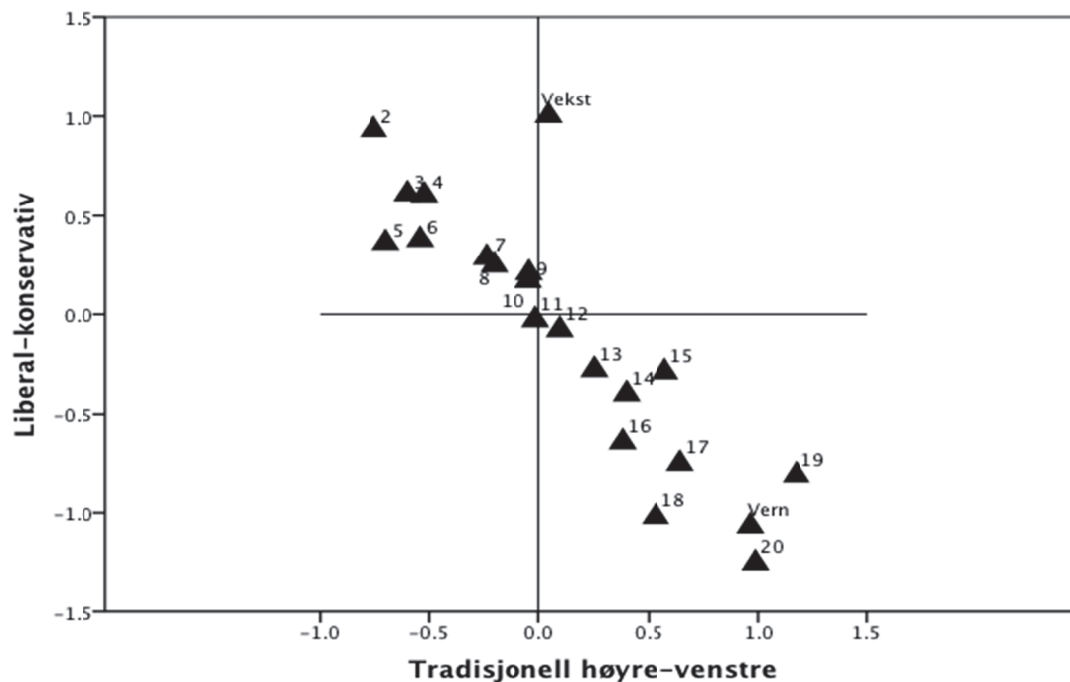
Figur 5.7: Supplementærplott over valgforskningsprogrammets religiøs-sekulærindeks.

Figur 5.8: Supplementærplott over valgforskningsprogrammets innvandring-solidaritetsindeks.

Figur 5.9: Supplementærplott over valgforskningsprogrammets vekst-vern indeks

Mye kunne vært sagt både om holdningsdimensjonenes historie i norsk politikk, og hvordan de forholder seg til aksene. Her skal jeg nøye meg med å kommentere det overordnede mønsteret. Tre av holdningsindeksene har en heller utvetydig spredning langs holdningsrommets akser. Religiøs-sekulær- og innvandring-solidaritets-indeksen differensieres klart mest av holdningsrommets vertikale akse, slik at innvandringsskeptiske og religiøse holdninger knytter an til konservativ verdiorientering, mens sekulære og innvandringsvennlige oppfatninger er forbundet med en liberale holdninger. Vi ser allikevel at begge disse indeksene har en distinkt venstresving på halen, hvilket betyr at det er en sterkere sammenheng mellom økonomisk venstreorientering på den ene siden og sekulære og innvandringsvennlige holdninger på den andre, enn mellom økonomisk høyreorientering og innvandringsskepsis og religiøse verdier.

Offentlig-privat indeksen som uttrykker konflikten mellom offentlig kontroll og markedsstyring, brer seg horisontalt langs økonomidimensjonen helt i tråd med hvordan denne akse til nå har blitt tolket. Av tabellen 5.5 under ser vi også at korrelasjonen mellom

indeksen og aksen er svært høy. Dette skyldes til dels at flere spørsmål går igjen i begge dimensjonene³⁷.

Tabell 5.5 Diskriminasjonsmål for supplementære variable

Supplementærvariabel	Tradisjonell høyre-venstre	Liberal-konservativ
Selv-plassering høyre-venstre	0,39	0,03
Offentlig-privat	0,77	0,05
Religiøs-sekulær	0,04	0,24
Innvandring-solidaritet	0,1	0,67
Vekst-vern	0,18	0,19
Partipreferanse	0,36	0,16

Den siste av de fire figurene over viser vekst-vern-indeksens fordeling. I motsetning til de foregående dimensjonene er mønsteret her mindre entydig, og indeksen danner en diagonal fra sør-øst til nord-vest, slik at verneorientering er koblet til venstreliberale holdninger, og vekstorientering er koblet til konservatisme og høyreorientering. Tatt i betraktning at flere av variablene bak indeksen berører industri- og næringspolitikk helt eksplisitt, er mønsteret kanskje ikke så overraskende. En av variablene måler eksempelvis holdninger til oljeboring i Barentshavet - et spørsmål som ikke bare behandler konflikten mellom vekst eller vern, men også er en konflikt mellom næringsinteresser i fiskeri- og oljeindustrien.

Som tidligere nevnt regnes vekst-vern-dimensjonen og innvandrings-solidaritets-dimensjonen for å være de to ny politikk-dimensjonene i Norge. I analysen her har vi også sett at religiøs-sekulær-indeksen fanges inn av den nye venstre-høyre-aksen. Fordi denne konflikten har svært lange røtter i norsk historie, er den i nasjonal kontekst for ”gammel politikk” å regne. I ny-politikk-litteraturen regnes imidlertid sekulariseringsprosessen som en helt sentralt drivkraft i overgangen fra modernitetens klassepolitikk til postmodernitetens verdipolitikk (Flanagan & Lee 2003; Norris & Inglehart 2011). Aardals egne analyser peker også i retning av en økt forbindelse mellom innvandring-solidaritets-dimensjonen og religiøs-sekulær-dimensjonen. I 2005-dataene er korrelasjonen mellom disse indeksene forholdsvis betydelig (B. Aardal 2007a:72). Et utviklingstrekk som fremheves som en mulig årsak til dette, er at FrP i senere år har prioritert arbeidet med å rekruttere kristne velgere (B. Aardal 2007a:73).

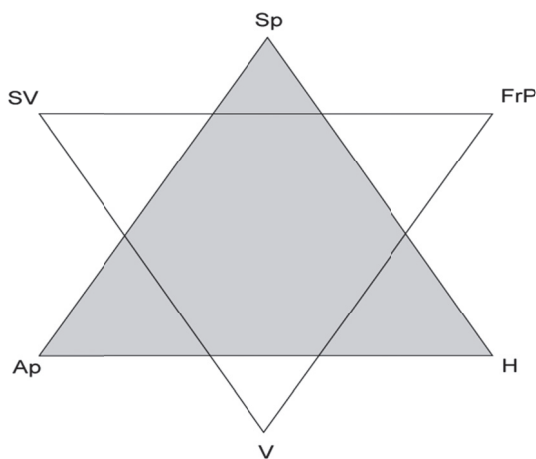
³⁷ Oversikt over spørsmålene som inngår i indeksene finnes i appendiks II.

5.4.1 Partipreferanser: konstellasjon og avstand og mellom partier

Det siste jeg skal gjøre for å undersøke den etablerte modellens deskriptive evne, er å undersøke hvordan tilhengere av de politiske partiene fordeler seg i holdningsrommet. Som støtte til analysen skal vi først skal vi ta en titt på figuren³⁸ under, som gir en stilisert fremstilling av konfliktlinjene mellom de gamle ”strukturpartiene” Høyre, Arbeiderparti og Senterpartiet, og de nye ”verdipartiene” SV, FrP og Venstre³⁹.

Trekanten med grå bunn viser den klassiske konflikten mellom Arbeiderpartiet, Høyre og Senterpartiet, slik den i sin tid ble fremstilt av Rokkan og Valen (1974). Sidene i trekanten representerer det Rokkan forsto som det tradisjonelle klassesamfunnets sentrale skillelinjer: Motsetningen i varemarkedet mellom matproduserende bønder og matkonsumerende byborgere, og konflikten mellom arbeid og kapital. Den andre trekanten viser forholdet mellom verdipartiene, med SV og FrP i hvert sitt øvre hjørne som representanter for henholdsvis det nye venstre og nye høyre. Når det over hundre år gamle Venstre også har plass i de nye verdipartiernes selskap er det fordi partiet etter splittelsen i 1972 regnes som å ha oppstått som et annet parti, men politisk tyngdepunkt i saker med postmaterialistisk preg som miljø og individuell frihet (Jenssen 1993:94).

Figur 5.10: Forholdet mellom strukturpartier og verdipartier

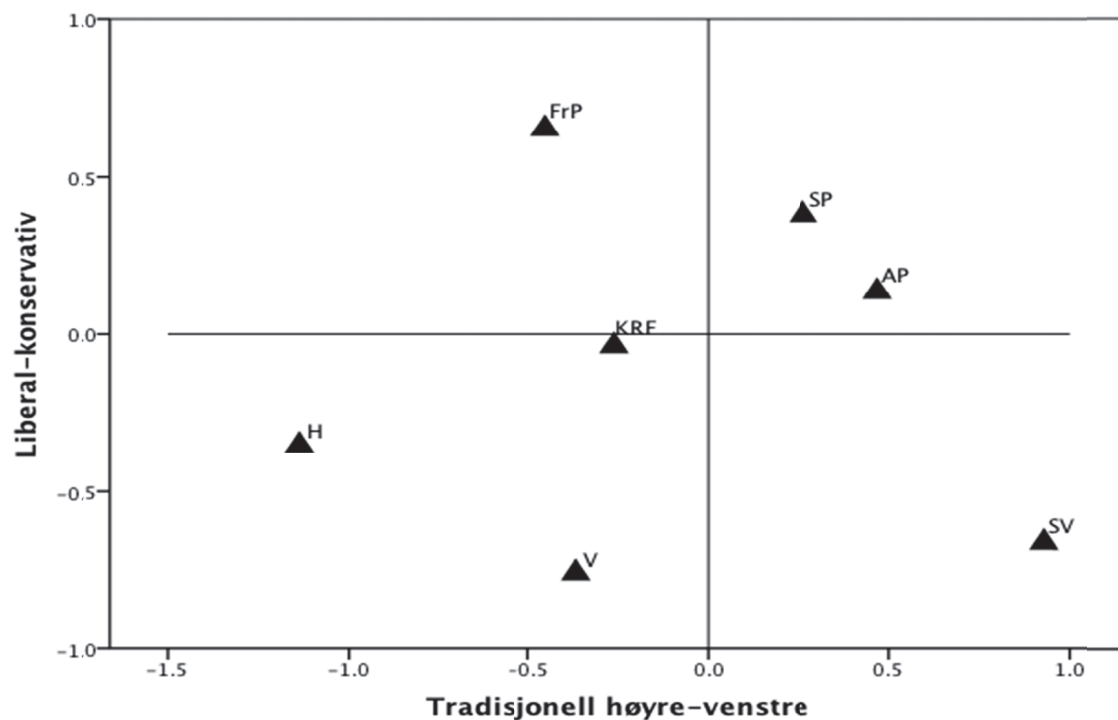

³⁸ Figuren er hentet fra forsiden på Todal Jenssens bok *Verdivalg. Ny massepolitikk i Norge* (1993). Dette er en lettere modifisert versjon der Venstre og FrP har byttet plass.

³⁹ Begrepene ”strukturpartier” og ”verdiparter” er tatt fra Holbæk-Hanssen (2010).

Selv om typiske ny-politiske saksfelt som innvandring og miljø står høyt på SV, Venstres og FrPs agenda, er disse partiene ikke rene verdipartier. Som Jenssen (1993:92-97) påpeker, er alle disse partiene også solid forankret i den tradisjonelle høyre-venstre-aksen. En nærliggende tese når vi nå skal se på hvordan tilhengerskaren til de ulike partiene posisjonerer seg i holdningsrommet, blir dermed at verdipartiene vil være dobbelt polarisert, mens strukturpartiene først og fremst vil diskrimineres av den tradisjonelle høyre-venstre-aksen.

Figur 5.11: Supplementærplott partipreferanse

"Hvilket parti representerer dine synspunkter best?". N = 1601⁴⁰

Rettes blikket først mot relasjonen mellom strukturpartiene skildres de ganske riktig i all hovedsak av den tradisjonelle høyre-venstre-dimensjonen. Horisontalt ligger Høyre og Arbeiderpartiet over halvannet standardavvik fra hverandre, noe som i tråd med tommelfingerregelen referert ovenfor er å betrakte som betydelig distanse. Vertikalt er avstanden langt mindre, den er omlag 0,5. Verdipolitisk er avstanden mellom Høyre og Senterpartiet noe større. En mulig tolkning er at denne forskjellen speiler både forskjeller i utdanningsnivå og bosted: Over tre fjerdedeler av Høyres tilhengere er bosatt i by, mot en fjerdedel av Senterpartiets. I tillegg har dobbelt så mange av Høyres tilhengere høyere utdanning, sammenliknet med Sp-velgerne⁴¹. Respondenter med preferanse for KrF er, som vi ser, ganske gjennomsnittlig plassert på begge aksene og ligger nær rommets nullpunkt.

Ser vi videre på konstellasjonen mellom verdipartiene, er de i tråd med forventningen dobbelt polarisert langs holdningsrommets dimensjoner. SV og Venstres tilhengere er helt på linje verdipolitisk, men står langt fra hverandre økonomisk. Forholdet mellom Venstre og FrP

⁴⁰ Fordi bare fire respondenter identifiserte seg med RV (nå Rødt) er partiet ekskludert fra plottet.

⁴¹ Krysstabeller over partipreferanse og utdanningsnivå og bosted finnes i appendiks II.

fortoner seg omvendt: Kategoripunktene har tilnærmet lik plassering på høyre-venstre-aksen, men er verdipolitiske motpoler. Velgerne til SV og FrP står langt fra hverandre på begge aksene.

Høyre og SVs tilhengere ligger lengst fra hverandre i spørsmål om økonomisk politikk. Verdipolitisk er avstanden heller ubetydelig. Igjen er utdanning og urbanitet en sannsynlig årsak til dette – begge gruppene består i hovedsak av høyt utdannede byboere. Til sist er FrP plassert omtrent midt i mellom Høyre og Ap på den økonomiske aksen. Siden FrP gjerne blir regnet for et vel så liberalistisk parti som Høyre, er dette noe oppsiktsvekkende. Det som kjennetegner FrPs tilhengere vis a vis andre er først og fremst at de er verdipolitisk konservative, ikke at de er utpreget høyreorientert i økonomiske spørsmål. Her er FrP på linje med både Venstre og KrF.

5.5 Oppsummering og konklusjon

Som all annen modellbygging er det å konstruere et politisk rom en stilisering. Man forsøker å lage en forenklet modell som kan gi en generalisert beskrivelse av en kompleks virkelighet. Ulike hensyn står mot hverandre: jo mer empirisk uttømmende en modell tar sikte på å være, jo mer finmasket blir også begrepene – og kanskje mindre i stand til å fange de store linjene. Hvilke og hvor mange dimensjoner det politiske rommet består av, er av stor faglig og samfunnsmessig betydning, fordi det til syvende og sist handler om hvordan vi skal forstå politikk og konflikt (Saglie 1995:187). Selv om den empiriske ambisjonen i dette kapittelet ikke har vært å gi noe uttømmende bilde av nordmenns politiske holdninger, har ønsket allikevel vært å si noe generelt om det norske politiske landskapets konfliktstrukturer.

Ved hjelp av multippel korrespondanseanalyse har et hovedmønster av to holdningsdimensjoner blitt identifisert: én dimensjon fanger inn spørsmål om økonomisk ulikhet og markedsstyring; den andre spørsmål knyttet til verdi- og miljøpolitikk. At politiske holdninger er organisert i to hoveddimensjoner, korresponderer med en stor internasjonal forskningslitteratur. Allerede på slutten av 50-tallet argumenterte Lipset for at opposisjonen mellom liberalisme og konservatisme burde forstås som et tofoldig fenomen, bestående av en økonomisk og en ikke-økonomisk konfliktakse (1959). Senere har en rekke studier fra mange ulike land funnet et tilsvarende dualistisk mønster (Achterberg 2006; Borre 2003b; Evans, Heath & Lalljee 1996; Fleishman 1988; Heath, Evans & Martin 1994; D. Houtman 2003).

Mitt ærend i dette kapittelet har ikke vært å påstå at det norske politiske landskapet utelukkende består av to dimensjoner. Ingen som har kastet et blikk på Valgforskningsprogrammets mangeårige dokumentasjon av holdningsstrukturer blant nordmenn kan hevde det. Spørsmålet er imidlertid om den flerdimensjonale konfliktstrukturen forskerne herfra har dokumentert, på en analytisk fruktbar måte lar seg beskrive innenfor et todimensjonalt rammeverk. Etter å ha projisert de fire indeksene som til sammen regnes å utgjøre den ideologiske grunnmuren i norsk politikk over holdningsrommet som supplementære variable, er det rimelig å svare ja på det spørsmålet. Dimensjonene innvandring-solidaritet, religiøs-sekulær og offentlig-privat lot seg forholdsvis utvetydig beskrive av holdningsrommets akser, mens vekst-vern-dimensjonen korrelerer like høyt med begge aksene. Dette er imidlertid ikke urimelig: det ligger i miljøspørsmålets natur at det utfordrer dikotomien mellom økonomisk politikk og ikke-økonomisk verdipolitikk. Dimensjonen blir gjerne også betegnet som en konflikt mellom økonomisk vekst og vern.

Samtidig har vi sett at de to dimensjonen fungerer godt som rammeverk for å beskrive konfliktlinjene mellom de politiske partiene. Strukturpartiene Ap, Høyre og SP er først og fremst differensiert langs økonomidimensjonen, mens de politiske forskjellene mellom ny politikk-partiene SV, Venstre og FrP differensieres langs begge aksene i holdningsrommet. Det er imidlertid viktig å påpeke at den tradisjonelle høyre-venstre-aksen er den viktigste for å forstå det partipolitiske venne- og fiendebilde i Norge. Ser man på hvilke regjeringskonstellasjoner som diskuteres opp mot valget 2013, er allianser på bakgrunn av verdidimensjonen ganske utenkelig. Venstre åpner for å danne regjering med FrP, på tross av at partiene er politiske motpoler i spørsmål om innvandring og miljø. At partiene er på linje i økonomisk politikk, er også noe SV bruker aktivt for å ”avkle” Venstre som et høyreparti. På landsstyremøte i april 2012 la partiledelsen frem en gjennomgang av likheter mellom FrP og Venstre i spørsmål om skatt, statlig eierskap og deregulering av arbeidslivet. Partiet avslutter rapporten med å antyde at Venstres *liberalistiske* profil er styrket på bekostning av dets mer *liberale* side (SV 2012).

Styrkeforholdet mellom den tradisjonelle høyre-venstre-aksen og andre politiske konfliktlinjer var et særlig debattert emne på 90-tallet. Muren hadde falt, og Daniel Bells gamle idé om ”end of ideology” fikk ny vind i seilene (Bell 1960; se ellers Fukuyama 1992). Da Bobbio i 1993 ga ut pamfletten til forsvar for den politiske betydningen av venstre-høyre-distinksjonen var temaet så brennbart at boka ble en umiddelbar bestselger i Italia (Cameron 1996:vi). Hos

Inglehart er det en fundamental antakelse at den klassiske klassekonflikten mellom høyre og venstre ville forvitte i takt med velstandsøkning og vekst i postmaterielle verdier. Begrepet om ”avtagende grensenytte” henspiller på nettopp dette. I en prediksjon av det fremtidige styrkeforholdet mellom materialister og postmaterialister, spådde Inglehart at materialister i Vest-Europa ville være politisk utrydningstruet allerede i 2010 (Abramson & Inglehart 1992).

Analysene i dette kapitlet viser altså at den tradisjonelle høyre-venstre-motsetningen fremdeles er dominerende for politisk polarisering. Aksen står for en noe større del av den totale variansen i datamaterialet sammenliknet med verdidimensjonen, og sammenfaller med respondentenes forståelse av venstre-høyre-dikotomien. Tradisjonelt er denne konfliktaksen forstått som en direkte utledning av konflikten mellom høy og lav i økonomisk definerte klassehierarkier. Verdipolitiske motsetninger på den andre siden, har blitt forstått som utledet av andre stratifikasjonsprinsipper som kulturelle og religiøse fellesskap, kjønn, alder eller utdanning – eller utelukkende som uttrykk for personlige moralske overbevisninger. Sammenhengen mellom holdningsdimensjonene og klasse og andre sentrale mål på sosial og politisk ulikhet er tema for neste kapittel.

6 KLASSE OG POLITISKE HOLDNINGER

På slutten av kapittel 3 formulerte jeg følgende forskningsspørsmål:

1. Finnes det forskjeller i politiske holdninger knyttet til kapitalmengde i Norge?
2. Finnes det forskjeller i politiske holdninger knyttet til kapitalsammensetning i Norge?
3. Hvis ja, i hvilken grad er disse relatert til holdningsforskjeller knyttet til andre sentrale mål på sosial ulikhet - som inntekt, utdanning, sektortilknytning, kjønn og alder?

I dette kapittelet skal disse spørsmålene besvares ved hjelp av tre former for statistisk analyse, hvor regresjonsanalyse utgjør hoveddelen. Regresjonene vil presenteres i to omganger, for høyre-venstre-aksen og liberal-konservativ-aksen respektivt. Korrespondanseanalyse og krystabeller vil også bli presentert innledningsvis.

Regresjonsanalysen er som vi tidligere har sett assosiert med en mer analytisk (som i oppsplittende) tilnærming til sosiale fenomen enn den Bourdieu vektlegger i sin syntetiske sosiologi. Dette kommer særlig til uttrykk i det relasjonelle klassebegrepet, som Bourdieu definerer videre enn hva tilfelle er i konvensjonell klasseanalyse. Som jeg tidligere har redegjort for er jeg sympatisk innstilt overfor Bourdieus måte å tenke om klasse. Jeg legger derfor til grunn at inntekt og utdanning er rimelig å betrakte som indikatorer på volum og sammensetning av kapital. Ettersom sektor ikke er noe kapitalform i seg selv, er denne variabelen konseptuelt sett mer ambivalent. Privat og offentlig sektor kan i stedet betraktes som en del av det strukturelle fundamentet for henholdsvis økonomisk og kulturell kapital. Sammen med ORDC-yrkesinndelingen regner jeg dermed at både inntekt, utdanning og sektor er relevante for å forstå klassebasert variasjon i politisk orientering. Selv om jeg i kapittel 3 argumenterer for at kjønn og alder heller ikke kan forstås adskilt fra relasjoner på arbeidsmarkedet, betrakter jeg ikke disse som klasseindikatorer. Når kjønn og alder er tatt med i regresjonsmodellene er det fordi de representerer viktige forklaringsfaktorer i faglitteraturen om politiske motsetningsforhold.

Samtidig som jeg altså legger det inklusive klassebegrepet fra Bourdieu til grunn for analysene, mener jeg det er viktig å imøtegå dem som argumenterer for ”å åpne opp

klassebegrepets svarte boks” – slik Houtman (2003) gjør når han vil holde utdanning adskilt fra klasse. Regresjonsanalysen er nettopp et godt verktøy for å kunne vurdere hvilke variable som mest presist kan beskrive eventuelle holdningsforskjeller. Skulle det eksempelvis vise seg at det finnes forskjeller i politisk orientering knyttet til kapitalsammensetning, men at disse forsvinner når sektor introduseres i regresjonsmodellen, vil det være et sterkt argument for at sektor er et mer presist begrep enn kapitalsammensetning når horisontale klasseforskjeller i holdninger skal beskrives. Dette gjelder selv om man i utgangspunktet ikke betrakter sektor og kapitalsammensetning som gjensidig utelukkende fenomen. Slik kan altså regresjonsanalysen gi en pekepinn på hvilke mål på sosial ulikhet som er mest analytisk fruktbare for fenomenet som studeres her.

Den andre gode grunnen til å benytte regresjonsanalyse, er at denne er bedre egnet til å si noe om styrken på statistiske sammenhenger enn det (SPSS-versjonen av) korrespondanseanalyse er. Som det kommer fram av analysene i forrige kapittel, rapporterer SPSS diskriminasjonsmål for variable i sin helhet, også supplementære variable. Disse er en form for korrelasjonsmål, og er et uttrykk for den statiske sammenhengen mellom samtlige kategorier i en variabel og hver dimensjon. Et problem er dermed at det ikke er mulig å hente informasjon om styrken på sammenhengen mellom hver av holdningsdimensjonene og den enkelte variabelkategori. Som tidligere referert, viser for eksempel Goldthorpe (1982b) at den britiske serviceklassen på begynnelsen av 80-tallet var mindre politisk samstemte enn tilfellet var i arbeiderklassen. At slike forskjeller skulle opptre også i materialet her, er ikke utenkelig. Fordi regresjonsanalysen i motsetning til korrespondanseanalysen evner å avdekke slike eventuelle ulikheter, er det et egnet verktøy for å besvare forskningsspørsmålene referert ovenfor⁴².

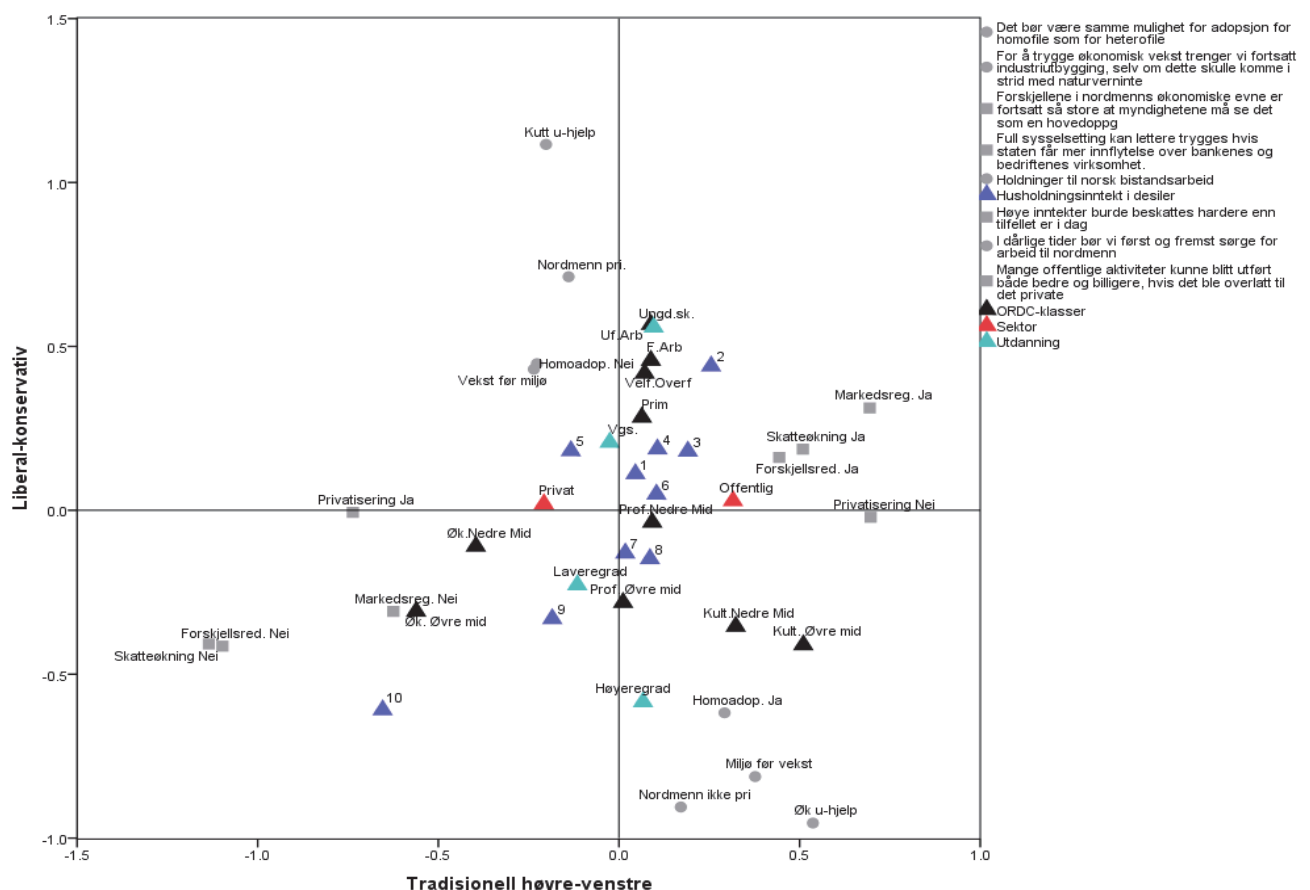
Det som imidlertid er en fordel ved korrespondanseanalysen, er at den grafiske framstillingen tegner et generelt bilde av relasjonen mellom ulike sosiale faktorer. Den visuelle presentasjonen av analyseresultatene har den pedagogiske gevinsten at man får et umiddelbart inntrykk av hvordan sosial posisjon og politisk posisjonstagen er koblet sammen. Innledningsvis presenterer jeg derfor hvordan klassevariabelen, sektortilhørighet, samt ulike inntekts- og utdanningsgrupper fordeler seg i holdningsrommet som ble etablert i forrige kapittel.

⁴² Dette gjelder ikke fransk MCA, som rapporterer kategoribidrag, og som også gir anledning til å undersøke individenes spredning rundt hver enkelt kategori.

I likhet med regresjonsanalysen gir korrespondanseanalysen informasjon om relative gjennomsnittlige forskjeller i holdninger mellom ulike klasser og andre sosiale kategorier, men ingen informasjon om mer substansielle holdningsforskjeller. Analysen skal derfor suppleres av to krysstabeller som viser den klassevise svarfordelingen på de åtte holdningsspørsmålene som ligger til grunn for holdningsdimensjonene som ble etablert i forrige kapittel. Deretter presenterer jeg resultatene fra regresjonsanalysene. Den tradisjonelle høyre-venstre-aksen og liberal-konservativ-aksen vil i hver sin tur fungere som avhengige variable i analysene. Jeg presenterer de avhengige variablene kort før jeg presenterer analyseresultatene.

6.1 Klasse og det politiske holdningsrommet

Figur 6.1: Klasse, inntekt, utdanning og sektor i det politiske holdningsrommet.

Figur 6.1 gir en oversikt over relasjonen mellom holdningskategorier og ulike klasserelaterte variable når de fremstilles samlet i det politiske holdningsrommet. Variabelkategoriene er

markert på samme måte som tidligere: Punkt som hører til de supplementære variablene er markert med trekanter, punktene som markerer standpunkt til verdipolitikk markert med grå rundinger, og punkt som markerer standpunkt til økonomiske spørsmål er markert med grå firkanter.

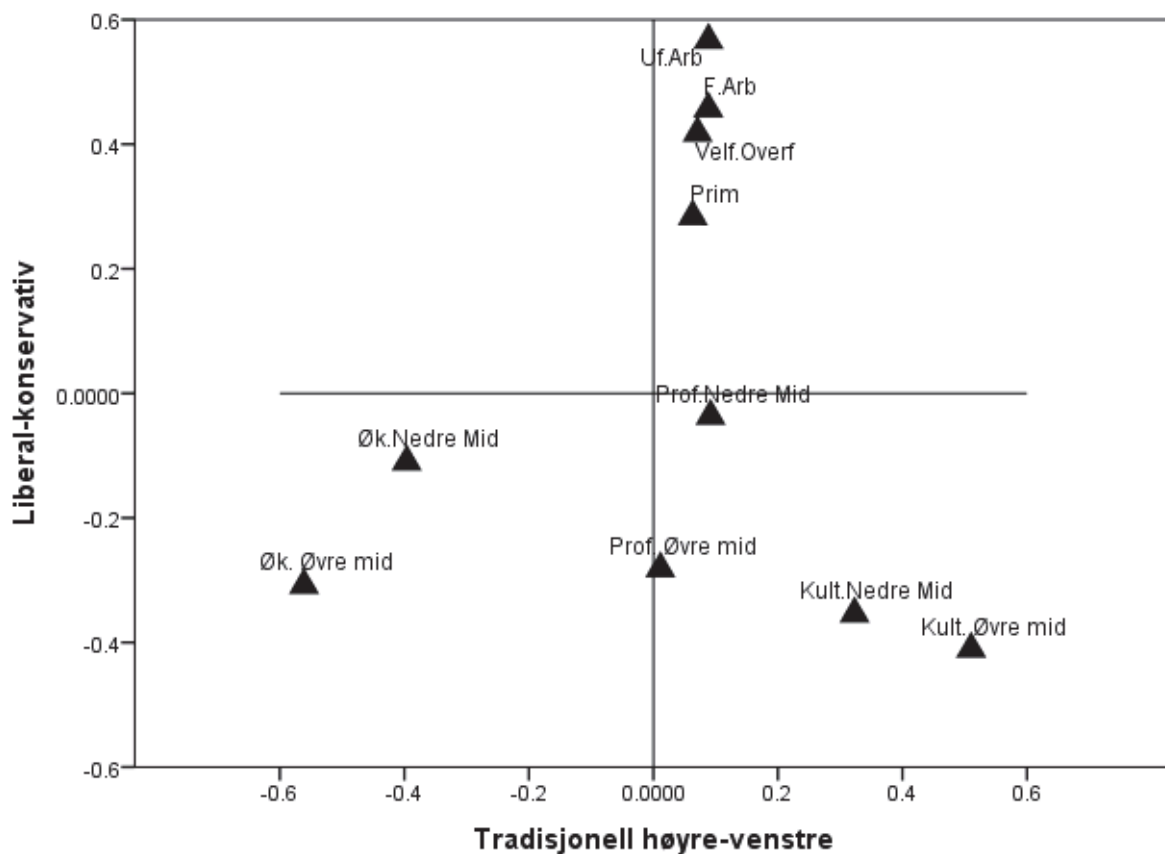
Figuren indikerer at det er systematiske sammenhenger mellom sosial posisjon og politisk orientering. Ser vi først på de turkise punktene som markerer utdanningsnivå, er denne helt tydelig koblet til holdninger til ny politikk: Personer med fire år eller lengre utdanning fra høyskole eller universitet (markert som "høyeregrad"), er relativt sett langt mer liberale enn grupper med lavere utdanningsnivå. Respondenter med utdanning tilsvarende ungdomsskole er mest verdikonservative, og avstanden mellom disse og høyeregrad-kategorien er over 1 standardavvik. I tråd med Le Roux og Roanets (2004:59) tommelfingerregel for tolkning av distanse mellom punkt er denne avstanden å regne som stor.

Kategorien som markerer ungdomsskolenivå har videre helt identisk posisjon som ufaglærte og delvis faglærte arbeidere (markert "Uf. Arb"). Disse er plassert nord for origo på den verdipolitiske aksen. Klassekategoriene er markert med svart. Kulturklassene bebor rommets sørøstre flanke, som betyr at disse klassene er politisk "venstreliberale". De er både venstreorienterte i økonomiske spørsmål og liberale i ny politikk-spørsmål. Øvre økonomimiddelklasse er motsatt høyreliberale. Øvre økonomimiddelklasse er gjennomsnittlig om lag like liberale som kulturklassene, men disse klassene står langt fra hverandre i synet på økonomisk politikk. Profesjonsklassene befinner midt i mellom kultur- og økonomifraksjonen, og er plassert på høyre-venstre-aksens nullpunkt. Den klassevise spredningen i holdningsrommet er også gjengitt separat i figur 6.2 under.

De to røde trekantene i figur 6.1 markerer sektortilknytning. Kategorien er plassert på hver sin side av origo. Posisjonene viser at offentlig ansatte er venstreorientert og privatansatte høyreorientert. Avstanden mellom punktene tilsvarer litt over 0,5 standardavvik, hvilket betyr at den politiske forskjellen i tråd med Le Roux og Roanet kan betraktes som betydelig. De oransje punktene angir gjennomsnittlige forskjeller i politiske orientering for ulike inntektsgrupper målt på husholdningsnivå. Relasjonen mellom gruppene danner ikke noe lineært mønster. Den rikeste tidelen i utvalget (markert "10"), har mest avvikende plassering – disse er mer liberale og mer høyreorienterte sammenliknet med andre inntektsgrupper. Kategoripunktet er plassert i nærheten av øvre økonomimiddelklasse – hvilket betyr at kategoriene består av mange av de samme individene. De midtre og lavere kategoriene er

forholdsvis rotete distribuert rundt origo. Inntektsvariabelen er altså ikke lineært forbundet med verken høyre-venstre- eller liberal-konservativ-aksen.

Figur 6.2: Klassenes posisjoner i det politiske holdningsrommet

Bourdieu beskrev det sosiale rommet som en abstrakt representasjon av den sosiale virkeligheten. Jeg har tidligere omtalt ORDC-skjemaet som en imitasjon av det sosiale rommet, en slags representasjon av representasjonen. I skjemaet er klassene ordnet i henhold til hverandre på bakgrunn av kapitalmengde og kapitalsammensetning. Selv om mønsteret både er speilvendt og snudd på hodet i det politiske holdningsrommet (se figur 6.2), er *relasjonene* mellom klassene til forveksling lik som når de fremstilles i ORDC-skjemaet. Den tradisjonelle høyre-venstre-aksen separerer mellom klasser med ulik kapitalsammensetning, mens liberal-konservativ-aksen separerer mellom klasser med ulik kapitalmengde. Vi ser altså at det foreligger en formlikhet mellom ORDC-skjemaet på den ene siden og det politiske holdningsrommet på den andre – det som hos Bourdieu omtales som en *homologi*. Det later

altså til at prinsippene for politisk differensiering og prinsippene for sosial differensiering følger hverandre.

6.2 Krysstabellanalyse av klasse og holdninger

Jeg startet forrige kapittel med å påpeke at politiske holdninger både kan forstås relasjonelt og substansielt. Korrespondanseanalysen beskriver den relasjonelle siden ved politisk posisjonstagen. Figurene over illustrerer eksempelvis hvordan arbeiderklassene er plassert midt mellom økonomi- og kulturklassene når det gjelder holdninger til økonomisk politikk, men gir ikke noe informasjon om denne mellomposisjonen rent faktisk er høyre- eller venstreorientert. For å få et bedre grep om klassenes mer substansielle holdningsprofiler, skal informasjonen fra korrespondanseanalysen derfor suppleres av krysstabeller over de åtte holdningsspørsmålene holdningsrommet er etablert på bakgrunn av.

Tabell 6.1 under viser den klassevise svarprosenten for de høyreorienterte svaralternativet for økonomivariablene⁴³. Kolonnen ”Markedsreg. Nei” viser dermed til andelen innenfor hver klasse som er helt eller nokså uenig i påstanden ”full sysselsetting kan lettere trygges hvis staten får mer innflytelse over bankene og bedriftenes virksomhet”. For å gjøre det mulig å fremstille fire krysstabeller i én, er de angitte prosentene basert på de valide prosentene – det vil si andel som har gjort seg opp en mening om de ulike spørsmålene innenfor hver klasse. Hvis 40 prosent er i en bestemt klasse er for privatisering, betyr det altså at de resterende 60 er mot. Celleverdier med uthevet skrift markerer at klassegjennomsnittet er signifikant ulikt det samlede gjennomsnittet for de øvrige klassenes på 0,05 nivå⁴⁴. Klasseforskjellene er i sin helhet signifikant på 0,001 nivå for alle variablene.

Fordi figur 6.2 gir et presist inntrykk av middelklassenes politiske posisjoner, vil jeg kommentere tabellen selektivt, med vekt på arbeiderklassenes svarprofiler. Leseren oppfordres likevel å legge merke til systematikken i forholdet mellom fraksjonene: I samtlige spørsmål er kulturklassene mest venstrevridde, mens støtten til de høyrepolitiske svaralternativene øker i profesjonsklassene og er uten unntak høyest hos økonomiklassene. Mønsteret gjør seg gjeldende for begge middelklassenivåene, men er mest fremtredende i det øvre sjiktet.

⁴³ Grunnlagstabeller ligger i appendiks III.

⁴⁴ Her har jeg dikotomisert klassevariabelen for hver enkelt klasse og deretter kjørt krysstabeller for hver klasse og hvert spørsmål.

Tabell 6.1: Prosentvis oppslutning om de høyreorienterte svaralternativene på økonomivariablene

Klasse	Markedsreg. Nei	Privatisering Ja	Skatteøk. rike Nei	Omfordeling Nei
Kult. Ø.M.	42.1%	27.7%	21.7%	21.7%
Prof. Ø.M.	58.6%	43.4%	31.4%	33.9%
Øk. Ø.M.	74.8%	65.9%	47.4%	48.4%
Kult. Mid.	53.8%	39.1%	25.0%	20.7%
Prof. Mid.	53.4%	43.4%	30.4%	25.0%
Øk. Mid.	68.9%	54.6%	48.2%	39.3%
Fagl. arb.	47.8%	46.9%	24.0%	19.0%
Ufagl. Arb.	48.9%	51.5%	18.5%	18.2%
Prim.	60.0%	42.3%	26.1%	16.7%
Overføringer	47.1%	51.6%	22.5%	22.4%
TOTAL	56,1% (N=880)	51,4% (N=854)	30% (N=508)	28% (N=480)

Retter vi først blikket mot de to siste kolonnene som begge berører tema økonomisk omfordeling, støtter det store flertallet arbeidere en slik politikk. Nesten fire av fem arbeidere ønsker at skattenivået for høytlønnede skal skjerpes, mens enda noen fler mener de økonomiske forskjellene i Norge er så store at myndighetene bør se det som en hovedoppgave å minske dem. Sett under ett er arbeiderklassen til og med en tanke mer venstrevridd i fordelingspolitikken enn hva tilfellet er for kulturfraksjonen. Støtten til økonomisk utjevning er også svært høy i velferdsoverføringsklassen.

Når det derimot gjelder holdninger til privatisering og hvorvidt arbeidet for full sysselsetting forutsetter markedsregulering, er arbeiderklassen delt omtrent på midten. Mønsteret i krysstabellen illustrer med stor tydelighet poenget antydnet ovenfor: posisjoner i holdningsrommet skal ikke tolkes relasjonelt. Selv om arbeiderklassene er posisjonert nær origo på høyre-venstre-aksen er de allikevel orientert mot venstre. Økonomiaksens nullpunkt er altså ikke et nullpunkt i betydningen av et politisk nøytralt sted. Forstått i absolutte termer markerer plasseringen en forholdsvis venstreorientert posisjon.

Tabell 6.2 gir en tilsvarende oversikt over de klassevise svarfordelingene for de verdikonservative svaralternativene på de ny-politiske holdningsspørsmålene. Som vi ser av disse er det også her en systematiske forskjell mellom klasser med ulik kapitalsammensetning: kulturklassene er gjennomgående noe mer liberale sammenliknet med

klasser i profesjons- og økonomifraksjonen. De absolutte forskjellene mellom middelklassene er allikevel mindre enn tilfelle var for spredningen på økonomispørsmålene. Når det gjelder holdninger til verdipolitiske anliggender er de vertikale klasseforskjellene mer fremtredende. Arbeiderklassene er systematisk mindre liberale enn middelklassene.

Tabell 6.2: Prosentvis oppslutning om de verdikonservative svaralternativene på verdivariablene

Klasse	Homoadop. Nei	Vekst foran miljø	Nordmenn pri.	Kutt u-hjelp
Kult. Ø.M.	52.5%	53.2%	37.5%	9.8%
Prof. Ø.M.	58.8%	63.6%	42.3%	29.0%
Øk. Ø.M.	57.7%	71.5%	43.5%	43.7%
Kult. Mid.	48.3%	54.7%	44.3%	21.2%
Prof. Mid.	62.7%	65.5%	52.4%	37.3%
Øk. Mid.	65.7%	70.7%	52.5%	50.0%
Fagl. arb.	62.3%	76.1%	71.3%	72.2%
Ufagl. Arb.	68.6%	77.4%	76.1%	71.8%
Prim.	80.8%	72.7%	58.3%	60.0%
Overføringer	68.3%	63.7%	75.6%	64.4%
TOTAL	61,9% (N=1047)	68,5% (N=1118)	57% (N=982)	49% (N=319)

6.3 Innledning til regresjonsanalysen: forklaring av avhengige variable

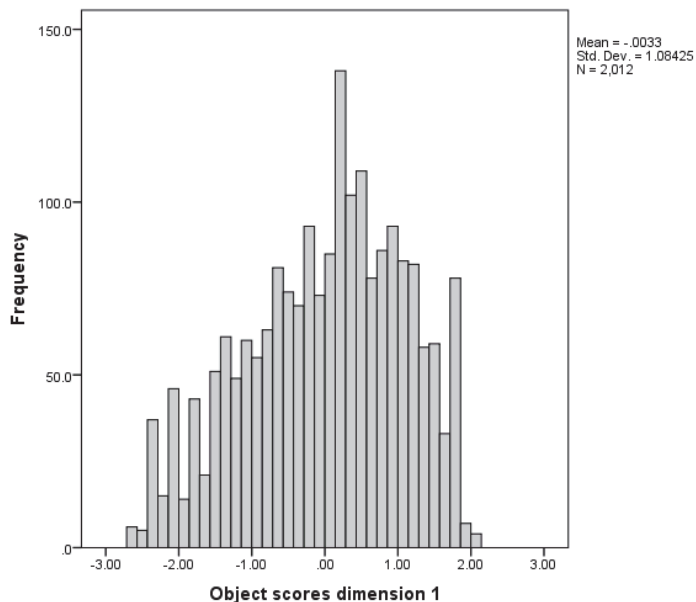
Vi ser altså at det finnes systematiske forskjeller i ulike klassers politiske orientering både når det gjelder holdninger til ”gammel” og ”ny” politikk i Norge. Når regresjonsresultatene nå skal presenteres, blir det mulig å undersøke i hvilken grad de observerte forskjellene overlapper eller fullt ut kan tilskrives holdningsforskjeller etter andre sentrale mål på sosial ulikhet.

Når individer og kategoriers plassering på holdningsdimensjonene presenteres grafisk som posisjoner i et rom, er tolkningen forholdsvis intuitiv. Her tilsvarende visuell avstand politisk avstand. Når objektskåren som angir respondentenes plassering på en akse derimot fremstilles metrisk som avhengige variable, er den mindre intuitiv sammenliknet med hva eksempelvis

en indeks ville være. Objektskåren er angitt i hundredeler, altså med to desimaler. Variasjonsbredden i hele tall er dermed liten.

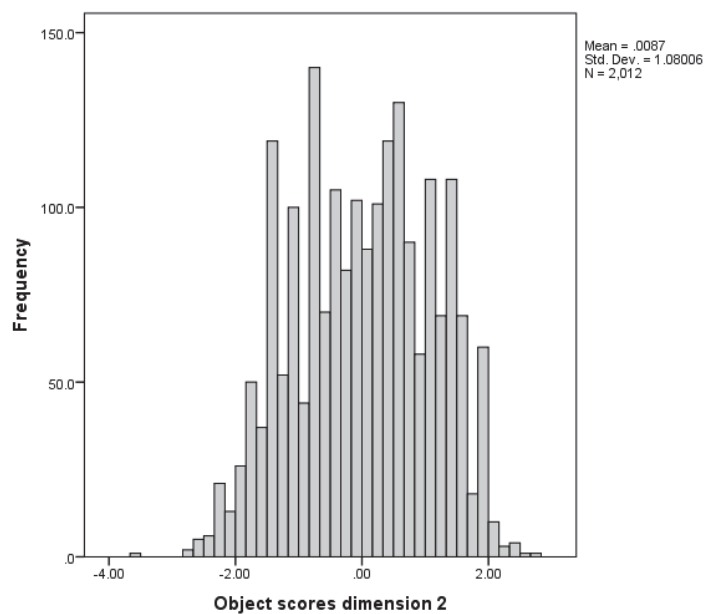
I den første regresjonsanalysen jeg presenterer vil individenes plassering på høyre-venstre akse være avhengig variabel. Variabelen har en variasjonsbredde på 4,75. Den laveste verdien er -2,64, og markerer den eller de mest høyreorienterte individene. 2,11 er objektskårens høyeste verdi og angir posisjonen til den eller de mest venstreorienterte individene. Frekvensfordelingen er presentert i figur 6.3. Som det kommer fram av figuren er variabelen tilnærmet normalfordelt med en svak venstreskjevhet.

Figur 6.3: Frekvensfordeling for den tradisjonelle høyre-venstre akse. Minusverdier markerer høyreorientering.

Frekvensfordelingen på dimensjonen som angir holdninger til verdispørsmål har en variasjonsbredde på 6,27. Den laveste verdien er -3,6, og markerer den eller de individene med mest verdikonservative holdninger. Den høyeste verdien er 2,67 og angir posisjonen til den eller de mest verdiliberale individene.

Figur 6.4: Frekvensfordeling for liberal-konservativ aksen. Minusverdier markerer verdikonservativ orientering.

Tabell 6.3. Regresjonsanalyse med høyre-venstre dimensjonen som avhengig variabel

	Modell 1		Modell 2		Modell 3		Modell 4		Modell 5		Modell 6	
	B	Std. Feil	B	Std. Feil	B	Std. Feil	B	Std. Feil	B	Std. Feil	B	Std. Feil
(Konst. = Øk. Ø.M.)	-0,54	0,08	-0,81	0,08	-0,69	0,09	-0,78	0,09	-0,67	0,1	-0,73	0,1
Prof. Øvre middel	0,57***	0,1	0,53***	0,1	0,51***	0,1	0,34**	0,1	0,34***	0,1	0,35***	0,1
Kult. Øvre middel	1,01***	0,14	0,92***	0,14	0,84***	0,14	0,62***	0,14	0,62***	0,14	0,61***	0,14
Øk. Nedre middel	0,15	0,12	0,1	0,12	0,13	0,12	0,1	0,12	0,12	0,12	0,11	0,12
Prof. Nedre middel	0,65***	0,11	0,55***	0,11	0,57***	0,11	0,37**	0,11	0,39***	0,11	0,33**	0,11
Kult. Nedre middel	0,87***	0,14	0,79***	0,14	0,76***	0,14	0,58***	0,14	0,54***	0,14	0,54***	0,14
Fagl. Arbeidere	0,59***	0,1	0,42***	0,1	0,45***	0,1	0,32**	0,1	0,35***	0,1	0,34***	0,1
Ufagl. Arbeidere	0,63***	0,11	0,43***	0,11	0,44***	0,11	0,37***	0,11	0,38***	0,11	0,36***	0,11
Primærnæring	0,51*	0,26	0,38	0,25	0,39	0,25	0,33	0,25	0,33	0,25	0,4	0,25
Overføringer	0,53***	0,13	0,33*	0,13	0,33**	0,13	0,22	0,13	0,22	0,13	0,13	0,13
Inntekt midlere												
Inntekt lavere			0,41***	0,07	0,44***	0,07	0,41***	0,07	0,42***	0,07	0,42***	0,07
			0,55***	0,08	0,57***	0,08	0,53***	0,08	0,52***	0,08	0,52***	0,08
Lavere grad					-0,24**	0,08	-0,19*	0,08	-0,2*	0,08	-0,2*	0,08
Videregående					-0,2*	0,08	-0,12	0,08	-0,14	0,08	-0,13	0,08
Ungdomsskole					-0,04	0,11	0,06	0,11	0,02	0,11	0,01	0,11
Sektor							0,44***	0,06	0,42***	0,06	0,37***	0,06
Aldersgruppe									-0,03	0,02	-0,04*	0,02
Kjønn												
Justert R2	0,053		0,083		0,089		0,121		0,122		0,134	

***signifikant på 0,001 nivå / **signifikant på 0,01 nivå / *signifikant på 0,05 nivå. N = 2012.

6.4 Klasse og den tradisjonell høyre-venstre-aksen

Den første modellen angir klassenes posisjon på den tradisjonelle høyre-venstre-aksen, slik vi tidligere har sett det fremstilt i figur 6.1. og 6.2 over holdningsrommet. Referansekategorien er øvre økonomimiddelklasse. De øvrige koeffisientene angir dermed avstanden mellom hver enkelt klasse og referanseklassen. Som vi ser av koeffisientene i tabell 6.4 er de fleste klassene med unntak av nedre økonomimiddelklassen signifikant mer venstreorientert enn referanseklassen på 0,001 nivå. Kulturfraksjonen ligger lengst i fra med en avstand på om lag ett helt standardavvik. Som vi så av figur 6.2 over klassenes posisjon i holdningsrommet tidligere, har primærnæringsklassen om lag samme plassering som arbeiderklassene og velferdsoverføringsklassen på dimensjon 1, men er allikevel signifikant på 5 prosentsnivå. Dette skyldes at spredningen innad i denne klassen er høy, noe som sannsynligvis henger sammen med at primærnæringsklassen teller få individer (27 stk).

I modell 2 er husholdningsinntekt tatt inn som uavhengig variabel. Vi har tidligere sett at inntekt ikke er lineært forbundet med noen av aksene i holdningsrommet. Derfor er variabelen kodet i tre deler, der midlere inntekter tilsvarer inntektsdesil 5 til 8, og lavere tilsvarer inntektsdesil 1 til 4. Referansekategorien er dermed de 20 prosentene av utvalget med høyest husholdningsinntekt. I tråd med inntrykket fra korrespondanseanalysen, ser vi av koeffisientene at midlere og lavere inntektsgrupper er betydelig mer venstreorientert enn de høyest lønnede, mens avstanden mellom grupper med midlere og lavere er liten. Endringen i klassekoeffisientene fra forrige modell er størst for arbeiderklassene. Noe av den hittil observerte politiske avstanden mellom arbeiderklassene og øvre økonomimiddelklasse skyldes altså inntektsforskjeller. 40 prosent av øvre økonomimiddelklassen er blant femtedelen med høyest husholdningsinntekt i utvalget sett under ett. Konstantleddet viser at disse 40 prosentene er betraktelig mer høyreorienterte enn klassegjennomsnittet for øvrig. Endringen går fra -0,54 i modell 1 til -0,81 i modell 2.

Neste modell (modell 3) inkluderer utdanning. Variabelen er kodet i fire dummyer tilsvarende utdanningskategoriene vist i figur 6.1. Her er høyere utdanning over fire år referansekategori. Som vi ser av endringen i konstantleddet og koeffisientene utdanning noe radikaliserende på holdninger til økonomisk politikk, selv om endringen er beskjeden. Dette er heller ikke en lineær trend. Forskjellen er størst mellom individer med henholdsvis lavere og høyere universitets- og høyskoleutdanning. Respondenter med lavere grad fra universitet eller

høgskole er mer høyreorienterte enn de med en høyere akademisk grad. Når utdanning og inntekt er lik, er forskjellen mellom øvre økonomimiddelklasse og grupper uten skolegang utover ungdomsskolenivå nesten lik null.

Tidligere har vi sett at de mest fremtredende forskjellene mellom klassene i holdninger til økonomisk politikk følger de horisontale klasseskillene. Når vi nå skal se hvor stor del av disse forskjellene som kan tilskrives sektortilhørighet, er det interessant av flere grunner. Som det har kommet frem i tidligere utlegninger, dokumenterer svært mange studier at sektortilknytning er svært utslagsgivende for politisk orientering og stemmegivning i Norge – der offentlige funksjonærer foretrekker venstrepartier i større grad enn sine kolleger i privat sektor (se for eksempel Berglund 2007; Knutsen 2001). Fordi forskjellene i sektortilknytningen til de ulike klassefraksjonene er svært stor, er det rimelig å forvente at ulikheten vi har sett mellom fraksjonene henger sammen med at disse jobber i ulike sektorer.

Av sektorkoeffisienten i modell 4 angir kan vi lese hvor mye mer til venstre offentlig ansatte er sammenliknet med referansekategori i privat sektor. Med en forskjell på nær et halvt standardavvik er dette betydelig. Videre synker klassekoeffisientene når sektor holdes konstant, slik at sektor ”tapper” noe av forskjellen mellom øvre økonomimiddelklasse og andre klasser som kommer frem av de tidligere modellene. Det mest oppsiktsvekkende med modell 4 er allikevel at den selvstendige effekten av klasse på holdninger til økonomiske spørsmål er såpass stabil. Med unntak av at koeffisienten for velferdsoverføringsklassen ikke lenger er signifikant, er de andre klassenes politiske orientering såpass ulik fra referanseklassen når sektor holdes konstant at differansen er over 0,5 standardavvik for begge kulturklassene, og ellers vedvarende signifikante på 0,001 nivå for de fleste klasser. Det betyr at en horisontal tredeling basert på kapitalsammensetning er empirisk fruktbar: en slik klassifisering fanger inn holdningsforskjeller som ikke kan tilskrives sektortilknytning. Til sist svekkes effekten av utdanning når sektor holdes konstant, hvilket betyr at den selvstendige relasjonen mellom utdanning og holdninger til økonomiske spørsmål er svært beskjeden.

I modell 5 er alder inkludert. Aldersvariabelen er som redegjort for tidligere delt inn i syv grupper, der aldersgruppene 21 år og yngre og 22-29 år utgjør hver sin kategori, det samme gjelder respondenter i 30-, 40- og 50- og 60-årene. Den siste kategorien for de på 70+ er referansekategori her. Variabelen er kodet med synkende verdier, slik at koeffisienten angir gjennomsnittlig endring i plassering på høyre-venstre-aksen når alderen synker med én. Som

vi ser er endringen så godt som ikke eksisterende, og er ikke signifikant. Endringen i konstantleddet fra forrige modell viser allikevel at den eldste aldersgruppen er en tanke mer venstreorienterte enn referanseklassen sett under ett.

At kvinner var mer konservative enn menn, var tidligere en av de mest velfunderte sannhetene i internasjonal valgforskning. Etter 1960 har tendensen vært at kvinner har dreiet til venstre. Aardal og Narud mener denne utviklingen primært er en effekt av kvinners inntog på arbeidsmarkedet og sterke tilknytning til offentlig sektor (2007:201-203). Knutsen (2001) finner at kvinner er i større grad enn menn stemmer på sosialistiske partier, selv når sektor holdes konstant. I modell 6 viser konstantleddet hvor mye mer venstreorienterte kvinner i øvre økonomi-middelklasse er sammenliknet med menn i samme klasse. Dette er som vi ser et kvart standardavvik. Konstantleddet går også noe mer i høyreorientert retning når denne angir gjennomsnittlig posisjon på økonomidimensjonen bare for menn. Ellers er endringene i koeffisientene svært små. Funnet er altså i tråd med det generelle bildet statsviterne tegner opp – kvinner er mer sosialistisk orientert enn menn, selv om tendensen i materialet her ikke er veldig sterk.

6.4.1 Oppsummering av analyseresultater for høyre-venstre-dimensjonen

Før vi går videre til å regresjonsanalysene av forholdet mellom sosial ulikhet og verdipolitiske holdninger, skal jeg kort oppsummere regresjonsanalysene som nå er gjennomgått.

- For det første viser analysene at det både finnes horisontale og vertikale klasseforskjeller i holdninger til økonomisk politikk, når klasse måles som yrker med ulik kapitalsammensetning og kapitalvolum. Forskjellene etter kapitalsammensetning er sterkest. Klasser med en overvekt av kulturell kapital er venstreorienterte, men klasser med mer økonomisk kapital er høyreorienterte. Forskjellene mellom fraksjonene er størst for de øvre middelklassene.
- I sin helhet er avstanden mellom klassene bemerkelsesverdig stabile også når andre indikatorer på klasse, kjønn og alder inkluderes i modellen. Under ellers like forhold er kulturklassene over 0,5 standardavvik mer venstreorienterte enn øvre økonomimiddelklasse. Holdningsforskjellene kan stort sett generaliseres til befolkningsnivå.

- inntekt målt på husholdningsnivå forklarer noe av forskjellen i venstre-høyreorientering mellom arbeiderklassene og økonomieliten. Skillet mellom inntektsgrupper går mellom de 20 prosent rikeste og resten av utvalget, der førstnevnte er vesentlig mer høyreorientert. Gruppen med skolegang fra universitet eller høyskole opp til 3 år er mer høyreorienterte enn andre utdanningsgrupper.
- Noe av de ideologiske forskjellene i materialet skyldes sektortilhørighet, men dette er langt fra alt, og de horisontale skillene i datamaterialet er signifikant ulike referanseklassen selv når sektor holdes konstant.
- Alene redegjør ORDC-klassevariabelen for 5,3 % av den totale variasjonen i avhengig variabel. Legger vi til grunn at til og med modell fire er indikatorer på klasse forklarer denne 12,1 % av variasjonen. Dette er lavt, og betyr at holdninger til økonomisk politikk er grunnlagt i mye mer enn klasse. Når kjønn og alder også er inkludert øker forklart varians til 13,4 %.

Tabell 6.4: Regresjonsanalyse med liberal-konservativ-dimensjonen som avhengig variabel

Modell 1			Modell 2			Modell 3			Modell 4			Modell 5			Modell 6		
	B	Std. Feil	B	Std. Feil	B	Std. Feil	B	Std. Feil	B	Std. Feil	B	Std. Feil	B	Std. Feil	B	Std. Feil	
(Konst. = Øk. Ø.M.)	-0,4	0,07	-0,62	0,08	-0,97	0,08	-0,99	0,08	-0,61	0,09	-0,57	0,1					
Prof. Øvre middel	0,14	0,09	0,1	0,09	0,28**	0,09	0,22*	0,09	0,25**	0,09	0,24**	0,09	0,25**	0,09	0,24**	0,09	
Kult. Øvre middel	-0,05	0,13	-0,12	0,13	0,2	0,13	0,13	0,13	0,14	0,13	0,15	0,13	0,14	0,13	0,15	0,13	
Øk. Nedre middel	0,33**	0,12	0,29*	0,11	0,25*	0,11	0,24*	0,11	0,32**	0,11	0,33**	0,11	0,32**	0,11	0,33**	0,11	
Prof. Nedre middel	0,33***	0,1	0,25*	0,1	0,27**	0,1	0,21*	0,1	0,29**	0,1	0,33***	0,1	0,29**	0,1	0,33***	0,1	
Kult. Nedre middel	-0,01	0,13	-0,06	0,13	0,16	0,13	0,09	0,13	0,16	0,13	0,2	0,13	0,16	0,13	0,2	0,13	
Fagl. Arbeidere	0,85***	0,09	0,70***	0,09	0,49***	0,09	0,45***	0,09	0,55***	0,09	0,55***	0,09	0,55***	0,09	0,55***	0,09	
Ufagl. Arbeidere	0,93***	0,1	0,74***	0,1	0,50***	0,1	0,48***	0,1	0,54***	0,1	0,55***	0,1	0,54***	0,1	0,55***	0,1	
Primærnæring	0,60*	0,24	0,48*	0,24	0,25	0,23	0,23	0,23	0,26	0,23	0,23	0,23	0,26	0,23	0,23	0,23	
Overføringer	0,70***	0,12	0,51***	0,12	0,38***	0,12	0,34**	0,12	0,37***	0,12	0,43***	0,12	0,37***	0,12	0,43***	0,12	
Inntekt midlere			0,3***	0,07	0,18*	0,07	0,18*	0,07	0,19**	0,07	0,19**	0,07	0,19**	0,07	0,19**	0,07	
Inntekt lavere			0,5***	0,07	0,34***	0,07	0,33***	0,07	0,3***	0,07	0,3***	0,07	0,3***	0,07	0,3***	0,07	
Lavere grad					0,37***	0,08	0,39***	0,08	0,36***	0,08	0,37***	0,08	0,36***	0,08	0,37***	0,08	
Videregående					0,65***	0,07	0,67***	0,07	0,63***	0,07	0,61***	0,07	0,63***	0,07	0,61***	0,07	
Ungdomsskole					1,0***	0,1	1,01***	0,1	0,86***	0,1	0,87***	0,1	0,86***	0,1	0,87***	0,1	
Sektor							0,14*	0,05	0,06	0,05	0,1	0,06	0,06	0,05	0,1	0,06	
Aldersgruppe									-0,13***	0,02	-0,12***	0,02	-0,13***	0,02	-0,12***	0,02	
Kjønn																	
Justert R2	0,112		0,138		0,194		0,197		0,226		0,23		0,226		0,23		

***signifikant på 0,001 nivå / **signifikant på 0,01 nivå / *signifikant på 0,05 nivå. N = 2012.

6.5 Klasse og liberal-konservativ-aksen

Tabell 6.4 viser regresjonsresultatene når verdidimensjonen er gjort til avhengig variabel. Konstantleddet i modell 1 viser dermed til øvre økonomimiddelklassens plassering på holdningsrommets ny-politiske akse. De uavhengige variablene er de samme som tidligere, slik at modellene er identisk med de jeg nettopp har gjennomgått.

Hovedinntrykket fra tidligere analyser er at verdidimensjonen primært polariserte mellom høye og lave klasseposisjoner. Dette kommer også klart til uttrykk i modell 1.

Hovedforskjellen går mellom referanseklassen og arbeiderklassene og velferdsoverføringsklassen. Avstanden er størst til ufaglærte arbeidere som er 0,8 standardavvik mer konservative sammenliknet med øvre økonomimiddelklasse. Forskjellene internt i middelklassene er som vi ser mer beskjedne. Nedre profesjons- og økonomimiddelklasse er riktignok noe mindre liberale enn referanseklassen, denne forskjellen er signifikant på 1 prosents nivå.

Av modell 2 ser vi at koblingen mellom inntekt er om lag like sterk for holdninger til verdispørsmål som til økonomiske anliggender. Lavere inntektsgrupper er mer konservative enn de midlere, mens disse igjen er mer konservative enn de høyest lønnede. Endringen i konstantleddet angir gjennomsnittsposisjonen på verdi-dimensjonen for de 40 % av referanseklassen med høyest inntekt. Som vi ser, er disse noe mer liberale enn klassen sett under ett. I tillegg er det verd å legge merke til at koeffisientene til begge arbeiderklassene går noe mindre i verdikonservativ retning når inntekt holdes konstant. De gjenværende forskjellene er allikevel betydelige.

Mens sektortilknytning kanskje er den dominerende forklaringsfaktoren på ulikhet i tradisjonell venstre-høyre-orientering i den samtidige fagdebatten om emnet, kan det tilsvarende sies om utdanning når det gjelder holdninger til ny politikk. Modell 3 vitner også om en sterk forbindelse mellom utdanning og verdipolitisk orientering. Som vi ser av koeffisientene er det en jevn og markant dreining i verdikonservativ retning ettersom utdanningsnivået synker. Gruppen uten utdanning utover ungdomsskolenivå ligger om lag ett standardavvik fra referansekategori med høyere utdanning over fire år. I tillegg er endringen i konstantleddet betydelig når dette angir graden av liberal orientering for den høyest utdannede tredjedelen av øvre økonomi-middelklasse. Sammenlikner vi endringen i

konstantleddet fra den første modellen til den tredje, er avstanden til aksens nullpunkt over fordoblet fra -0,4 til -0,97. Kombinasjonen av høy utdanning og inntekt er altså sterkt forbundet med liberale holdninger.

Den verdipolitiske forskjellen mellom økonomieliten og arbeiderklassene tappes også noe når utdanning holdes konstant. Men forskjellene er stadig signifikante, og koeffisientene og signifikansnivået for profesjonsklassene øker faktisk i modell 3. Retningen på koeffisienten for kulturklassene endres videre fra negativ til positiv. Det betyr at medlemmer av økonomieliten er en tanke mer liberale enn respondenter fra kulturklassene når disse har like mye utdanning. Mens Houtman (2000:39) finner at effekten av klasse på verdipolitiske holdninger forsvinner når han kontrollerer for utdanning, er tendensen her altså til dels motsatt. Forskjellene mellom høye og lave posisjoner i klassestrukturen blir mindre når utdanning tas med i modellen, men forskjellene mellom middelklassene øker noe når disse har samme utdanningsnivå. Dette viser at en klasseoperasjonalisering som også deler klasser horisontalt evner å avdekke forskjeller i holdninger til ny politikk som ikke ville kommet fram med en tradisjonell hierarkisk klasseinndeling.

Som vi ser av modell 4 spiller sektortilknytning liten rolle for holdninger til ny-politiske spørsmål. Sektorkoeffisienten er riktignok signifikant på 0,5 nivå, men den substansielle forskjellen mellom privat og offentlig ansatte er liten, og det er så godt som ingen tegn til bevegelse i de andre koeffisientene.

Neste modell viser variasjon i verdipolitiske orientering etter alder. I ny politikk litteraturen spiller alder en helt avgjørende rolle. "Sosialiseringshypotesen" er en av grunnsteinene i Ingleharts teori om skiftet fra modernitetens klassepolitikk til postmodernitetens verdipolitikk (Inglehart 1990:56). Kjernen i hypotesen er at de materielle betingelsene man lever under i unge, formative år virker bestemmende på holdninger livet ut. Dermed vil generasjoner som vokste opp i en tid med mindre velstanden være mer orientert mot materiell og fysisk sikkerhet. Inglehart finner også at innslaget av postmaterielle holdninger er mer utbredt i yngre aldersgrupper (se for eksempel Abramson & Inglehart 1992)⁴⁵. Funnet her gir støtte til Ingleharts hypotese. Alderskoeffisienten er lav, men signifikant negativ, hvilket betyr at yngre aldersgrupper er gjennomsnittlig noe mer liberale enn de eldre. Det samme gjelder internt i referanseklassen: gruppa over 70 år er noe mer konservative enn sine yngre klassefeller. Legg

allikevel merke til at den svake økningen i avstanden mellom referanseklassen og arbeider- og profesjonsklassene. Forskjellene i ny-politiske holdninger blir noe tydeligere når alder er lik. Til sist ser vi av modell 6 at kvinner er en tanke mer liberale enn menn, men å inkludere kjønn i modellen har liten effekt på de andre faktorene.

6.5.1 Oppsummering av analyseresultater for liberal-konservativ-dimensjonen

- Analysene viser at klassebasert variasjon i holdninger til verdipolitikk primært følger klassestrukturen hierarkisk. Med unntak av kulturfraksjonen er alle klasser signifikant ulike økonomieliten på 0,01 nivå eller høyere. Resultatene kan dermed generaliseres til befolkningsnivå med svært liten sannsynlighet for å ta feil.
- Graden av liberale holdninger øker sterkt med utdanning. Utdanning taper noe av forskjellene mellom høye og lave klasseposisjoner, mens forskjellene mellom middelklassefraksjonene blir noe sterkere når utdanningsnivå er likt. I tidligere analyser har vi sett at kulturklassene er noe mer liberale enn øvre økonomimiddelklasse. Regresjonsanalysen viser at denne forskjellen er koblet til at kulturklassene har mer utdanning enn referanseklassen. Under ellers like forhold er øvre økonomimiddelklasse den mest liberale klassen.
- Klasse forstått som yrker med ulikt volum og sammensetning av kapital forklarer mer av variasjonen i verdipolitiske holdninger enn holdninger til økonomiske spørsmål. ORDC-variabelen redegjør alene for 11,2 % av variasjonen i avhengig variabel. Modellen som også inkluderer inntekt, utdanning og sektor forklarer 19,7 %. Inklusivt kjønn og alder er 23 % av variasjonen på liberal-konservativ akse redegjort for.

6.6 Oppsummering og drøfting av analyseresultater

Analyseresultatene i dette kapittelet gir grunnlag for å svare et ubetinget ja på de to første forskningsspørsmålene formulert tidligere: Det finnes holdningsforskjeller knyttet til både kapitalvolum og kapitalsammensetning i Norge. Holdninger til økonomisk politikk er dobbelt strukturert. De største forskjellene finner vi mellom de høyeste klassene i økonomi- og

kulturfraksjonen. Holdninger til ny politikk er mer entydig knyttet til hierarkiske forskjeller mellom høye og lave klasseposisjoner.

Forskjeller langs begge holdningsdimensjonene overlapper med forklaringsfaktorer som spiller en dominerende rolle i fagdebatten om forholdet mellom politikk og sosial struktur, som sektor og utdanning. Forskjellene kan imidlertid ikke tilskrives slike forhold alene. Fraksjonsinndelingen får frem holdningsforskjeller i høyre- og venstreorientering som ikke kan reduseres til en konflikt mellom privat og offentlig ansatte. Koblingen mellom ny politikk og utdanning er sterk, men utdanning kan bare delvis forklare klassebasert polarisering på liberal-konservativ aksens. Å forstå klasse som yrker med ulike kapitalmengde og kapitalsammensetning har altså vist seg analytisk fruktbart. Undersøkelsene i dette kapittelet viser at det finnes systematiske og betydelige forskjeller mellom klasser, når klasse operasjonaliseres etter grunntrekkene i Bourdieus klasseteori. I det som følger skal jeg nærme meg en tolkning av hvorfor det er slik. Ettersom analysene jeg har utført ikke kan si noe om årsaker til de observerte klasseforskjellene, fortolker jeg mine egne funn i lys av annen forskning.

6.6.1 Fortolkning av klasseforskjeller langs høyre-venstre aksens

Vi har altså sett at uenigheter om økonomisk politikk i befolkningen hovedsakelig manifesterer som ulikheter internt i middelklassen, der kulturfraksjonen og økonomifraksjonen står på hver sin side av venstre-høyre polariteten. Før jeg går inn på mulige forklaringer på dette, er det allikevel på sin plass å minne om at dette funnet ikke betyr at arbeiderklassene ikke er venstreorientert i økonomisk politikk. Av krystabellene presentert tidligere så vi at arbeidere slutter sterkere opp om økonomisk omfordeling enn samtlige andre klasser, men er delt omtrent på midten i spørsmål om statens inngripen i markedet.

En mulig fortolkning er at dette en svak versjon av det Houtman og hans kolleger i boka *Farewell to the leftist working class* betegner som ”økonomisk populisme” (Dick Houtman, Derks & Achterberg 2008: kap 6 og 7). Begrepet referer til det man ut i fra en klassisk høyre-venstre-logikk kan betrakte som ideologisk schizofrene tendenser i arbeiderklassen. Dobbelttheten består i en tradisjonelt utypisk kombinasjon av støtte til økonomisk utjevning på den ene siden og skepsis til sterke innslag av statlig styring på den andre. Økonomisk populisme kjennetegnes altså av en sammenkobling av økonomisk egalitarianisme med

”aversjon mot velferdsstaten” (2008:107). For eksempel viser Houtmans studie av arbeiderklassen i Flandern en sterk tendens til dette.

Houtman knytter fenomenet til den nye høyresiden, og mener økonomisk populisme særlig er et resultat av de høyre-populistiske partienes retorikk. I den grad det vi har sett i dette kapittelet er et eksempel av økonomisk populisme, burde det altså være noe som særlig skulle gjøre seg gjeldende for den delen av arbeiderklassen som stemte på FrP ved Stortingvalget 2005. Om vi ser arbeiderklassene under ett, og regner ut differensen mellom motstand mot statlig inngripen i markedet på den ene siden og økonomisk utjevning på den andre, er den også noe høyere for FrPs velgere enn for arbeiderklassen som sådan. Innenfor FrPs arbeiderrepresentasjon er 38,2 % flere mot markedsregulering og privatisering sammenliknet med de som er mot økonomisk utjevning. Det tilsvarende tallet for arbeiderklassen som stemte på andre partier er 23,4 % - altså en differanse på nærmere femten prosentpoeng⁴⁶.

Når arbeiderklassens sterke støtte til utjevning ikke kommer til uttrykk som klare vertikale skiller mellom høye og lave klasseposisjoner, skyldes det til dels at dette overskygges av at de interne motsetningene i middelklassen er såpass betydelige. Vi har sett at de horisontale holdningsforskjellene mellom kultur- og økonomifraksjonen delvis er et produkt av ulike fraksjoners tilknytning til privat og offentlig sektor. Som det kommer frem av tidligere redegjørelser, legger Knutsen (1986a, 2001) vekt på at sektor genererer ulike økonomiske egeninteresser. Mennesker som arbeider i stat og kommune har interesse i romslige offentlige budsjetter – det skaper trygghet for arbeid, inntekt og velferd. Privat ansatte ønsker på den andre siden å utvide område for bedriftens virksomhet.

Et interessant mønster ved de vertikale skillene i materialet her, er at konflikten over høyre-venstre akse er mest markant i det øverste sjiktet av middelklassen. Også Rosenlund (2000), som finner et tilsvarende mønster, knytter dette til sektor. Men den sosiologiske fortolkningen av sektorskillet lodder noe dypere hos Rosenlund enn den gjør hos Knutsen. Innenfor rammene av Bourdieus felt-teori danner skillet mellom privat og offentlig sektor den strukturelle basisen for henholdsvis økonomisk og kulturell kapital. Som vi har sett tidligere, beskriver Bourdieu relasjonen mellom kultur- og økonomifeltet som dobbel. På den ene siden

⁴⁶ Her har jeg sett på ufaglærte og faglærte arbeidere under ett, slått sammen svarprosentene for de høyreorienterte svaralternativene for utjevningsvariablene og markedsreguleringsvariablene, delt på to og subtrahert prosenten for det første av det andre.

utgjør de til dels uavhengige samfunnsdomener, som styres av ulike logikker, mål og verdier. Samtidig er relasjonen mellom feltene preget av dominans. Områder av kultursfæren som kunstfeltet og academia kjemper en stendig kamp mot å bli underlagt økonomifeltets målstyring og profittkrav. På bakgrunn av felt-teorien fortolker Rosenlund politiske stridigheter mellom økonomi- og kultureliten som et utslag av at førstnevnte har et jo-mindre, jo-bedre-syn på offentlig sektor. Om dette skriver Rosenlund (2000:178):

The economic elite hold (...) an ideological spearhead directed towards the economic fundament of the cultural fractions. It seems as if the polarisation between the two domains of the space, the economic and the cultural, on this background may be interpreted as having a distinctive economic flavour.”

Spørsmålet blir imidlertid om årsaken til ulik politisk orientering mellom fraksjonene ikke bare har en distinkt økonomisk, men også en distinkt kulturell karakter. Slik Bourdieu beskriver klassene som bebor det kulturelle domenet av det sosiale rommet, kjennetegnes disse av en slags anti-økonomisme - det kulturelle feltet er det økonomiske feltet invertert, som han skriver (1996:81-85). Dette manifesterer seg som en form for materiell askese, der kulturklassene i tråd med munnhellet ”less is more” har utviklet sans for det abstrakte og minimalistiske (1984: kap 5). At kulturfraksjonen er sosialistisk orientert i økonomisk politikk, kan dermed tolkes ikke bare som et uttrykk for økonomisk egeninteresse, men også som utslag av en mer generell anti-materalistisk fraksjonskultur, som kommer til uttrykk som en uegennyttig eller solidarisk politisk orientering.

6.6.2 Fortolkning av klasseforskjeller langs liberal-konservativ-aksen

Debatten om verdikonservative holdninger i de lavere lag av klassehierarkiet ble først sparket i gang på slutten av femtitallet da Lipset publiserte sin artikkel om ”Workingclass authoritarianism” (1959). Lipsets ærend var å tilby en forklaring på hvorfor arbeiderklassen ikke utgjorde en progressiv kraft i amerikansk politisk liv, slik mange marxistisk inspirerte forskere forventet. Lipsets analytiske grep var å forstå liberalisme og konservatisme både kulturelt og økonomisk. Lipsets funn samsvarer med resultatene av undersøkelsene i dette kapittelet: arbeiderklassen er økonomisk venstreorientert, men verdipolitisk konservativ.

Lipset reserverer ikke klassebegrepet til forhold knyttet til eiendom eller arbeidsliv, men inkluderer også utdanning i klassebegrepet. Dette vakte innsigelser i tiden da artikkelen ble

utgitt (se for eksempel Lipsitz 1965), og har fortsatt å gjøre det. Som vi tidligere har sett har Houtman (2001, 2003) særlig gjort seg til talsmann for at det som hos Lipset fremstår som verdikonservatisme hos arbeiderklassen, i bunn og grunn er konservatisme hos de lavt utdannede.

Resultatene i dette kapittelet gir ikke støtte til Houtmans posisjon. Regresjonsanalysen viste riktignok at de opprinnelig observerte forskjellene mellom kulturklassene og øvre økonomimiddelklasse forsvant når inntekt og utdanning ble holdt lik. Å introdusere utdanning i regresjonsmodellen tappet også forskjellen mellom referanseklassen og arbeiderklassene, men de gjenværende forskjellene var allikevel betydelige.

Når holdningsulikhetene til verdispørsmål ikke kan tilskrives utdanningsmengde, blir det nærliggende å peke på forhold knyttet til arbeidslivet. I sine klassiske studier av forholdet mellom klasse og konforme holdninger, holder Melvin Kohn frem graden av ”selvstyring” i yrke som spesielt viktig. Selvstyring forstås som en kombinasjon av muligheten til å handle på grunnlag av egne vurderinger, være åpen og tillitsfull ovenfor andre og ta moralsk ansvar ovenfor sine omgivelser. Graden av selvstyring avhenger i følge Kohn av om livsbetingelsene en lever og arbeider under tillater en viss grad av handlefrihet og kontroll (1990 [1969]:298-299).

Den eneste variabelen i valgundersøkelsen som gir en pekepinn på selvstyring i yrke, er hvorvidt jobben en har innebærer å lede andres arbeid. Av en enkel krysstabell over forskjellen mellom klassenes svarprosent på denne, viser det seg at den store majoriteten av respondenter i øvre økonomimiddelklasse (79%) svarer ja på dette spørsmålet⁴⁷. Øvre profesjonsmiddelklasse, som er klassen med nest høyest andel positive svar her, leder til sammenlikning ”bare” 45 % andres arbeid. En mulig forklaring på at øvre økonomimiddelklasse viser seg omtrent like liberale som kulturfraksjonen på tross av langt mindre utdanning, kan dermed muligvis ligge i graden av selvstyring på jobben, slik Kohn skisserer det. At graden av selvstyring i yrke er lavere for arbeiderklassene enn middelklassene, virker også umiddelbart rimelig. Krysstabellen viser også at det store antallet arbeidere blir ledet på jobben, heller enn å lede (seg) selv.

Et siste moment jeg skal peke på i forbindelse med mulige årsaker til arbeiderklassens relativt verdikonservative orientering, er klasseinterne kulturelle forhold. En rekke etnografiske

⁴⁷ Tabellen ligger vedlagt i appendiks III.

undersøkelser viser at det finnes kvalitative forskjeller i middelklassen og arbeiderklassens orientering i moralske spørsmål, der arbeiderklassens kultur i større grad er preget av konforme og kollektivistiske idealer. I sine studier av klasse og moralitet finner eksempelvis den fransk-amerikanske sosiologen Michele Lamont at middelklassen og arbeiderklassen utviser til dels store ulikheter i toleranse for ulike minoritetsgrupper, samtidig som arbeiderklassen appliserer en strengere indre justis når det kommer til kjønnskulturelle overskridelser (1992; 2000). I sine utlegninger om ”nødvendighetens smak” og arbeiderklassens kultur i Distinksjonen, påpeker også Bourdieu at arbeiderklassen hoder frem kulturell likhet som ideal, der pretensiøse forsøk på å stikke seg ut blir møtt med klare sosiale sanksjoner. ”Konformitet er den eneste eksplisitte normen for folkelig smak”, heter det eksempelvis her (1984:380).

7 AVSLUTNING

”Konflikten mellom kultur og økonomi går til kjernen av vår disiplin. Denne spenningen er en konstant utfordring for utvikling av teorier, og den tvinger oss til å spørre om våre modeller og våre analyseredskaper er presise nok.” Stein Rokkan (1987:30-31).

7.1 Innledning

Analyseresultatene i de to foregående kapitlene knytter an til flere av de overgripende debattene behandlet i denne oppgaven. I dette avsluttende kapittelet skal jeg samle trådene, knytte egne funn opp de generelle debattene om forholdet mellom klasse og politikk, og drøfte hvilke teoretiske implikasjoner oppgavens funn peker i retning av.

Jeg begynte oppgaven med en redegjørelse for hvordan sosiologien tradisjonelt har behandlet klasse og politikk som to sider av samme fenomen. Klasse og politikk utgjorde en begrepsmessig neksus, begge grunnleggende knyttet til kamp over fordeling av samfunnets goder, kulturelle og ideologiske definisjonsmakt.

På 60- og 70-tallet gjennomgår både den sosiale og den politiske strukturen store omveltninger. Avindustrialisering, vekst i høyere utdanning, utbygging av offentlig sektor og kvinnenenes inntog på arbeidsmarkedet endrer yrkesstrukturen fundamentalt og bidrar til at middelklassen øker kraftig i størrelse. Framveksten av nye sosiale bevegelser, og etableringen av nye partier på høyre- og venstresiden, forandrer det politiske landskapets på en grunnleggende måte. Saksfelt som miljø og innvandring får økt politisk betydning. Konsekvensen er et oppbrudd fra tradisjonelle koblinger mellom klasse og politikk.

7.2 Marxismens fall

Disse prosessene avføder to faglige kriser. For det første en krise for sosiologien og klasseanalysen. Marx så for seg at det kapitalistiske systemet ville føre til en polarisering av klassestrukturen og politiske motsetningsforhold. I stedet skjer det motsatte. Klassestrukturen ble mer, ikke mindre kompleks, og konflikten mellom klassene mindre, ikke mer tilspisset.

Marxismens fall danner bakteppet for de tre utfordringene skissert på begynnelsen av kapittel 3. Hvis klasseanalysen skulle være relevant for beskrivelser av samfunnene som vokser fram i etterkrigstidas Vesten, måtte den kunne fylle tomrommet som ble stående igjen etter at den tradisjonelle marxismen hadde utspilt sin rolle. Den første jobben som måtte gjøres var å plassere middelklassen, og da både funksjonelt og politisk. I tillegg måtte klasseanalysen tenke nytt om koblingen mellom klasseposisjon, subjektiv identitet, politisk overbevisning og handling.

Goldthorpe løser disse utfordringene ved å strippe ned og avpolitisere det sosiologiske klassebegrepet. Klasse skal ikke lenger forstås som grupper i intern strid, men som et sett objektive relasjoner fundert i forhold på arbeidsmarkedet. Når medlemmer av ulike klasser allikevel handler og mener ulike ting, er det ikke fordi det finnes noe kausal link mellom sosial struktur, klassebevissthet og politisk aksjon, men fordi det er rasjonelt for dem å gjøre det ut i fra den universelle målsetning om ikke å mobilisere nedover i klassehierarkiet.

Bourdieu (Bourdieu 1991:233-245) oppgjør med marxismen tar form av to brudd. Det første bruddet angår det teleologiske aspektet ved Marx klasseforståelse – altså at klasse som objektive økonomiske posisjoner har et iboende driv mot å virkeliggjøre seg som faktiske grupper. På dette punktet danner Bourdieu og Goldthorpe felles front mot marxismen, i alle fall et stykke på vei. Men der Goldthorpe holder fast ved et interessebegrep koblet til rasjonell risikovurdering, avfeier Bourdieu interessebegrepet som sådan. I stedet forstår Bourdieu politisk handling gjennom begrepet om habitus, som peker mot hvordan dominans nedfeller seg i aktørenes kropper, og omdannes til skjemaer for handling og oppfattelse.

Bourdieu's andre brudd med marxismen er knyttet til denne tradisjonens idé om samfunnet som et endimensjonalt hierarki, sprunget ut av økonomiske produksjonsforhold alene. I stedet forstår Bourdieu den sosiale virkeligheten som et flerdimensjonalt rom – der klasser er relatert til hverandre på bakgrunn av både økonomiske og kulturelle maktforhold. Samfunnet består ikke bare av grupper med ulik mengde kapital, men også ulike typer av kapital.

Motsetningsforhold mellom klasser går derfor ikke bare ovenfra og ned, men også på tvers av den vertikale klassestrukturen.

Goldthorpe går altså ikke like langt i oppgjøret med marxismen som det Bourdieu gjør. I likhet med Marx forstår Goldthorpe klasse som et sett posisjoner ordnet hierarkisk i forhold til hverandre på bakgrunn av økonomiske forhold. Når Goldthorpe forstår tjenesteklassen som en

”essensielt konservativ” klasse, er det mulig gjort av kombinasjonen av det endimensjonale klassebegrepet og teorien om rasjonell handling.

Et første hovedfunn i denne oppgaven er at de største forskjellene i holdninger til økonomisk politikk går mellom ulike fraksjoner i middelklassen. Forskjellen i høyre-venstre-orientering mellom høye og lave klasseposisjoner er mindre tydelige. Denne empirien går dermed på tvers av grunnleggende antakelser om forholdet mellom klasse og politikk i både tradisjonell og mainstream klasseanalyse.

Funnet knytter også an til debatten om hvordan middelklassen skal forstås politisk. Funnene i denne oppgaven gir ikke støtte til Goldthorpes forståelse av middelklassen som en ”essensielt konservativ” klasse i spørsmål om økonomisk politikk. De gir heller ikke støtte til Gouldner og Ingleharts posisjon som fremholder at ”den nye klasse” vil utgjøre en venstreradikal kraft. Når klasse forstås som kombinasjonen av sammensetning og volum av kapital, trer det frem et mønster der middelklassen ikke er verken høyre- eller venstreorientert, men begge deler.

7.3 Rokkans fall

Den andre krisen som oppstår i kjølevannet av oppbruddet fra tradisjonelle koblinger mellom sosial struktur og politisk orientering, er en krise i statsvitenskapen som følge svekkelsen av modellene fra Rokkan. Fastfrysingshypotesen representerte lenge det dominerende rammeverket for analyse av det parlamentariske systemet. Partistrukturen ble forstått som et speilbilde av konflikter i samfunnet, og disse var sikret kontinuitet gjennom systemisk reproduksjon. Med etableringen av nye partier og fremveksten av nye sosiale bevegelser i tiårene etter krigen, oppstår det et misforhold mellom det politiske terrenget til det Rokkanske kartet. Statsviterne begynner også utover 1980-tallet å rapportere om ”bleknede skillelinjer”. Politiske sosiologer og statsvitere opplever det Todal Jenssen (1993:16) betegner som et ”forklaringsunderskudd” der de tradisjonelle modellene ikke har samme forklaringskraft som tidligere.

Det er i dette klimaet Ingleharts verdiendringsteori etablerer seg som det mest innflytelsesrike rammeverket for studier av forholdet mellom politisk og sosial struktur. Som vi tidligere har sett, består Ingleharts tese av to moment. Det første momentet er at politisk polarisering slutter å være sentrert rundt den tradisjonelle høyre-venstre-aksen, som erstattes av en

materialisme-postmaterialisme-dimensjon. Det andre momentet i tesen er at plassering på denne nye dimensjonen ikke følger klassestrukturen, men er et uttrykk for personlige valg og verdier.

I denne oppgaven har vi sett at det politiske konfliktbildet i Norge ikke lar seg redusere til polarisering over én enkelt dimensjon. Den tradisjonelle høyre-venstre-aksen er vedvarende den mest betydningsfulle for politisk polarisering. Dette gjenspeiles også i den politiske debatten om regjeringsdannelse. Partipolitiske allianser på tvers ideologiske av forskjeller i synet på økonomisk politikk later til å være et usannsynlig scenario. Heller enn å ha erstattet den tradisjonelle høyre-venstre-aksen, har den verdipolitiske konfliktdimensjonen fungert supplerende.

Det andre hovedfunnet i denne oppgaven er at holdninger til verdipolitikk er sterkere koblet til klasse enn hva tilfelle er for holdninger til økonomiske spørsmål. Klassevariabelen forklarer mer av den totale variasjonen i liberal-konservativ-dimensjonen enn variasjonen i høyre-venstre-dimensjonen. Analyseresultatene går dermed på tvers av Inglehart på flere punkt: Variasjon i holdninger til verdipolitikk er for det første sterkere knyttet til klasse enn hva tilfelle er for holdninger til økonomisk politikk. For det andre følger posisjon på liberal-konservativ-aksen de tradisjonelle klasseskillene, der arbeiderklassene er gjennomgående mer konservative enn middelklassene.

7.4 Klasse og politikk mellom økonomi og kultur

Debattene i sosiologi og statsvitenskap som oppstår i kjølevannet av at de tradisjonelle teoriene blir mindre brukbare som analyseverktøy i praktisk forskning, handler i stor grad om hvordan man skal håndtere forholdet mellom økonomi og kultur.

Det sentrale poenget i verdiendringsteorien, er at økt politisk betydning av saksfelt knyttet til kultur- og verdispørsmål med nødvendighet er det samme som en nedgang i klassebasert stemmegivning og politisk orientering. Som Saglie (1995) har påpekt, utgjør påstanden om at holdninger til verdipolitikk ikke kan være grunnlagt i noe annet enn individuelle preferanser et *aksiom* hos Inglehart - det er et grunnleggende premiss for teorien som aldri belegges empirisk.

Ingleharts aksiom hviler på en forutsetning om at økonomi og kultur utgjør to separate samfunnssfærer, hvor klasse bare kan forstås innenfor rammene av det første. På dette punktet sammenfaller Ingleharts samfunnsanalyse og Goldthorpes sosiologi. I samarbeid med Tak Win Chan har Goldthorpe de senere årene engasjert seg i å utarbeide en status-skala bestående av yrker med ulike grad av sosial anseelse. Inspirert av Webers skille mellom klasse og stand, argumenterer Goldthorpe for at klasse og status utgjør to kvalitativt ulike former for sosial stratifikasjon – der det første er koblet til økonomiske stilling, og det neste til kulturelt konsumpsjon og livsstil (Chan & Goldthorpe 2004, 2007).

Hos Goldthorpe ledsages separasjonen av økonomiske og kulturelle hierarkier av et skille mellom det objektive og det subjektive, der klasse knytter an til objektive livssjanser, mens status knytter an til subjektive valg og preferanser. Goldthorpe betegner dette som en forskjell mellom *life-chances* og *life-choices*, der det første angår klasseposisjon og det neste standstilhørighet. Når Goldthorpe (2007) undersøker forholdet mellom de to stratifikasjonsprinsippene og plassering på høyre-venstre- og liberal-autoritær-aksen, finner han at det første følger klasser, mens det neste er koblet til status. På tross av Goldthorpe og Inglehart ellers står på hver sin side i debatten om klassesamfunnet, blir slektskapet mellom de to på dette punktet åpenbar. Analysene i denne oppgaven gir en indikasjon på at slike skiller mellom kultur og økonomi, subjektivt og objektivt er empirisk problematisk.

Goldthorpes egne analyser viser også hvor vanskelig et slikt skille mellom det kulturelle og det økonomiske er å gjennomføre. Det kommer først til uttrykk ved at status operasjonaliseres på bakgrunn av yrker, som i sitt vesen er knyttet til økonomiske forhold og materielle belønningssystem. Det er også stor grad av overlapp mellom Goldthorpes klasse- og statusinndeling (2007:520). Mens manuelle yrker innen helse og industri har negativ skår på statusskalaen, er bankdirektører, journalister og leger blant yrkene skårer høyest.

Bourdieu forstår det kulturelle og økonomiske som sammenvevde størrelser. På samfunnsnivå er kultur og økonomi knyttet til delvis autonome felt, som står i et antagonistisk forhold til hverandre. På det subjektive nivået fortøner smak, kulturelle preferanser og konsum seg som det symbolske speilbilde av objektive forhold. Affinitet og aversjon mot ulike livsstiler oppfattes gjerne som et uttrykk for noe dypt personlig, men er egentlig måten klassestrukturen kommer til uttrykk.

I det siste analysekapittelet så vi hvordan relasjonen mellom klassene i holdningsrommet var til forveksling likt som når disse blir fremstilt i klasseskjema. Den tradisjonelle høyre-venstre-aksen separerte mellom klasser med ulik kapitalsammensetning, mens liberal-konservativ-aksen separerte mellom klasser med ulik kapitalmengde. Bourdieu teori om habitus og det sosiale rommet peker mot hvordan de objektive strukturene som gjør seg gjeldende på det stedet i rommet en aktør er situert, omdannes til indre kategorier - til skjemaer for handling og oppfattelse. "Standpunkt" får dermed en dobbel betydning. Det stedet man står og observerer verden fra, har konsekvenser for hvor man står politisk. I denne oppgaven har vi nettopp sett at sosial posisjon og politisk posisjonstagen reflekterer hverandre.

Litteraturliste

- Aakvaag, G. C. (2008). *Moderne sosiologisk teori*. Oslo: Abstrakt forlag.
- Aardal, B. (1993). *Energi og miljø: nye stridsspørsmål i møte med gamle strukturer* (bind 93:15). Oslo: Institutt for samfunnsforskning.
- Aardal, B. (1994). Hva er en politisk skillelinje? En begrepsmessig grenseoppgang. *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 35(2), 218-249.
- Aardal, B. (2007a). Holdninger og ideologisk struktur. I B. Aardal (red.), *Norske velgere: en studie av stortingsvalget 2005*. [Oslo]: Damm.
- Aardal, B. (2011). *Det politiske landskap: en studie av stortingsvalget 2009*. [Oslo]: Cappelen Damm.
- Aardal, B. & Narud, H. M. (2007). Er kvinner naturlig venstrevridde? I B. Aardal (red.), *Norske velgere. En studie av Stortingsvalget 2005*. Oslo: N.W. Damm & Søn AS.
- Aardal, B. & Valen, H. (2008). *Valgundersøkelsen 2005. Study Documentation*
- Aardal. (2007b). Ideologiske dimensjoner og stemmegivning. I B. Aardal (red.), *Norske velgere. En studie av Stortingsvalget 2005*. Oslo: N.W. Damm & Søn AS.
- Abramson, P. R. & Inglehart, R. (1992). Generational replacement and value change in eight West European societies. *British Journal of Political Science*, 22(2), 183-228.
- Achterberg, P. H. J. (2006). Considering cultural conflict: Class politics and cultural politics in western societies.
- Anderson, H. D. & Davidson, P. E. (1943). *Ballots and the democratic class struggle: a study in the background of political education*. Stanford university press.
- Bar On, B. A. (1993). Marginality and epistemic privilege. I L. Alcoff & E. Potter (red.), *Feminist epistemologies* (s. 83-100). New York: Routledge.
- Bartolini, S. & Mair, P. (1990). *Identity, competition, and electoral availability: the stabilization of European electorates 1885-1985*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Beck, U. & Beck-Gernsheim, E. (2002). *Individualization: institutionalized individualism and its social and political consequences*. London: Sage.
- Bell, D. (1960). *The end of ideology: on the exhaustion of political ideas in the fifties*. Glencoe, Ill.: Free Press.
- Benzècri, J.-P. (1973). *L'Analyse des correspondances* (bind 2). Paris: Dunod.
- Berglund, F. (2007). Nye sosiale skiller: Sektor teller, ideologi avgjør. I B. Aardal (red.), *Norske velgere. En studie av Stortingsvalget 2005*. Oslo: N.W. Damm & Søn AS.
- Birkeland, Å. (1992). Økonomisk-filosofiske manuskripter IÅ. Birkeland (red.), *Arbeid. Kapital. Fremmedgjøring. Sentrale tekster av Karl Marx* (s. 25-26). Oslo: Falken forlag AS.
- Birkelund, G. E. (1992). *Social class, gender and occupational segregation*. 080092, Instituttet, Bergen.
- Birkelund, G. E. (2010). Klasse og kjønn. I K. Dahlgren & J. Ljunggren (red.), *Klassebilder: ulikhet og sosial mobilitet i Norge* (s. 58-70). Oslo: Universitetsforlaget.
- Bobbio, N. (1996). *Left and right: the significance of a political distinction*. Cambridge: Polity Press.
- Borre, O. (2003). Kapittel 11: To konfliktdimensjoner. I O. Borre & J. Goul Andersen (red.), *Politisk forandring: verdipolitikk og nye skillelinjer ved folketingsvalget 2001* (s. 171-186). København: Systime Academic.
- Bourdieu, P. (1984). *Distinction: a social critique of the judgement of taste*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Bourdieu, P. (1986). *The forms of capital*: Wiley Online Library.

- Bourdieu, P. (1990). *The logic of practice*. Stanford: Stanford University Press.
- Bourdieu, P. (1991). *Language and symbolic power*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- Bourdieu, P. (1996). *The rules of art: genesis and structure of the literary field*. Cambridge: Polity Press.
- Bourdieu, P. (1998). *Practical reason: on the theory of action*. Cambridge: Polity.
- Bourdieu, P. & Wacquant, L. J. D. (1992). *An invitation to reflexive sociology*. Cambridge: Polity Press.
- Breen, R. (2005). Foundations of a neo-Weberian class analysis. I E. O. Wright (red.), *Approaches to Class Analysis*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Broady, D. (1991). *Sociologi och epistemologi: om Pierre Bourdieus författarskap och den historiska epistemologin*. HLS förlag, Stockholm.
- Cameron, A. (1996). Introduction. I N. Bobbio (red.), *Left and Right. The Significance of a Political Distinction*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Clark, T. N. & Lipset, S. M. (1991). Are social classes dying? *International sociology*, 6(4), 397-410.
- Clausen, S.-E. (1998). *Applied correspondence analysis: an introduction* (bind 121). Thousand Oaks, Calif.: Sage.
- Clausen, S.-E. (2009). Multivariate analysemetoder for samfunnsvitere: med eksempler i SPSS. 120 s.
- Crompton, R. (1989). Class theory and gender. *British Journal of Sociology*, 565-587.
- Crompton, R. (2008). *Class and stratification*. Cambridge: Polity Press.
- Crompton, R. & Scott, J. (2005). Class analysis: beyond the cultural turn. *Rethinking Class: Culture, Identities and Lifestyle*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 186-203.
- Crook, S., Pakulski, J. & Waters, M. (1992). *Postmodernization: change in advanced society*. London: Sage.
- Devine, F., Savage, M., Scott, J. & Crompton, R. (red.). (2005). *Rethinking class: culture, identities and lifestyles*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Edgell, S. (1993). *Class*. London: Routledge.
- Elstad, J. I. (2005). Klasseanalyse i dag – marxistiske og sosiologiske tilnærminger. *Rødt! Marxistisk tidsskrift*, 4, 48-59.
- Erikson, R. & Goldthorpe, J. H. (1992). *The constant flux: a study of class mobility in industrial societies*. Oxford: Clarendon Press.
- Evans, G. (2000). The continued significance of class voting. *Annual review of political science*, 3(1), 401-417.
- Evans, G., Heath, A. & Lalljee, M. (1996). Measuring left-right and libertarian-authoritarian values in the British electorate. *British Journal of Sociology*, 93-112.
- Eyerman, R. (1981). False consciousness and ideology in Marxist theory. *Acta Sociologica*, 24(1-2), 43-56.
- Field, A. (2005). *Discovering statistics using SPSS: (and sex, drugs and rock 'n' roll)*. London: Sage.
- Flanagan, S. C. (1982a). Changing values in advanced industrial societies. *Comparative Political Studies*, 14(4), 403-444.
- Flanagan, S. C. (1982b). Measuring value change in advanced industrial societies. *Comparative Political Studies*, 15(1), 99.
- Flanagan, S. C. (1987). Value change in industrial societies. *American Political Science Review*, 81(4), 1303-1319.
- Flanagan, S. C. & Lee, A. R. (2003). The new politics, culture wars, and the authoritarian-libertarian value change in advanced industrial democracies. *Comparative Political Studies*, 36(3), 235.

- Fleishman, J. A. (1988). Attitude organization in the general public: Evidence for a bidimensional structure. *Soc. F.*, 67, 159.
- Flemmen, M. (2008). *Den økonomiske overklassen. Fra teoretiske til praktiske perspektiver*. Masteroppgave, UiO.
- Foros, P. B. & Vetlesen, A. J. (2012). *Angsten for oppdragelse: et samfunnsetisk perspektiv på dannelse*. Oslo: Universitetsforl.
- Fukuyama, F. (1992). *The end of history and the last man*. London: Penguin.
- Giddens, A. (1973). *The class structure of the advanced societies*. London: Hutchinson University Library.
- Giddens, A. (1991). *Modernity and self-identity: Self and society in the late modern age*: Stanford Univ Pr.
- Giddens, A. (1994). *Beyond left and right: The future of radical politics*: Stanford University Press.
- Giddens, A. (1995). *Sociologi: en kort, men kritisk introduktion*. København: Reitzels.
- Gifi, A. (1990). *Nonlinear multivariate analysis*: Wiley Chichester.
- Goldthorpe, J. H. (1980). *Social mobility and class structure in modern Britain*: Clarendon Press Oxford.
- Goldthorpe, J. H. (1982a). On the Service Class, its Formation and Future. I A. Giddens & G. Mackenzie (red.), *Social Class and the Division of Labour*: Cambridge: Cambridge University Press.
- Goldthorpe, J. H. (1982b). On the service class, its formation and future. *Social class and the division of labour*, 162-185.
- Goldthorpe, J. H. (1995). The service class revisited. I T. Butler & M. Savage (red.), (s. XII, 388 s.). London: UCL Press.
- Goldthorpe, J. H. (1996). Class and politics in advanced industrial societies. I D. J. Lee & B. S. Turner (red.), *Conflicts about class* (s. 105-120). London and New York: Longman.
- Goldthorpe, J. H. (2007). *On sociology* (bind 1): Stanford Univ Pr.
- Goldthorpe, J. H. & Marshall, G. (1992). The promising future of class analysis: a response to recent critiques. *Sociology*, 26(3), 381-400.
- Gouldner, A. W. & Ward, A. (1979). *The future of intellectuals and the rise of the new class* (bind 5): Macmillan London.
- Hagtvet, B. (1987). Innledning IB. Hagtvet (red.), *[Stein Rokkan] Stat, nasjon, klasse. Essays i politisk sosiologi* (s. 7-15). Oslo: Universitetsforlaget
- Hansen, M. N. (1995). Class and inequality in Norway. *Rapport*, 95, 15.
- Hansen, M. N. & Engelstad, F. (2003). Samfunnsklasser og klasseteorier. I I. Frønes & L. Kjølørød (red.), *Det Norske samfunn* (s. s. 155-183). Oslo: Gyldendal akademisk.
- Hansen, M. N., Flemmen, M. Ø. & Andersen, P. L. (2009). *The Oslo Register Data Class Scheme (ORDC). Final report form the classification project*. University of Oslo
- Harrits, G. S. (2005). *Vad betyder klasse? En rekonstruktion av klassebegrepet med henblik på en analyse af sammenhængen av klasser og politisk deltagelse i Danmark*. Ph.D., Aarhus Universitet
- Harrits, G. S., Prieur, A., Rosenlund, L. & Skjøtt Larsen, J. (2010). Class and Politics in Denmark: Are Both Old and New Politics Structured by Class? *Scandinavian Political Studies*, 33(1), 1-27.
- Heath, A., Evans, G. & Martin, J. (1994). The measurement of core beliefs and values: The development of balanced socialist/laissez faire and libertarian/authoritarian scales. *British Journal of Political Science*, 24(1), 115-132.
- Heath, A., Jowell, R., Curtice, J., Field, J. & Levine, C. (1985). *How Britain Votes*: Pergamon press Oxford.
- Hjellbrekke, J. (1999). *Innføring i korrespondanseanalyse*. Bergen-Sandviken: Fagbokforl.

- Holbæk-Hanssen, J. (2010). *En ny skillelinje? En empirisk analyse av utdanningens betydning for nye skillelinjer i norsk politikk*. Masteroppgave UiO.
- Houtman, D. (2000). The working class and the welfare state support for economic redistribution, tolerance for nonconformity, and the conditionality of solidarity with the unemployed. *The Netherlands journal of social sciences*, 36(1), 37-55.
- Houtman, D. (2001). Class, Culture, and Conservatism Reassessing Education as. *The breakdown of class politics: a debate on post-industrial stratification*, 161.
- Houtman, D. (2003). Class and Politics in Contemporary Social Science:Marxism Lite? and Its Blind Spot for Culture.
- Houtman, D., Derks, A. & Achterberg, P. (2008). *Farewell to the leftist working class*. New Brunswick, N.J.: Transaction Books.
- Inglehart, R. (1971). The silent revolution in Europe: Intergenerational change in post-industrial societies. *The American Political Science Review*, 991-1017.
- Inglehart, R. (1990). *Culture shift in advanced industrial society*. Princeton, N.J.: Princeton University Press.
- Inglehart, R. (1997). *Modernization and postmodernization: cultural, economic, and political change in 43 societies*. Princeton, N.J.: Princeton University Press.
- Jenssen, A. T. (1993). *Verdivalg: ny massepolitikk i Norge*. Oslo: Ad Notam.
- Jenssen, A. T. & Listhaug, O. (1988). Postmaterialisme og valg i Norge. *Norsk statsvitenskapelig tidsskrift*, 4, 153-171.
- Kleven, Ø. & Normann, T. M. (2002). Om valgundersøkelsene. *Samfunnsspeilet* 2 Hentet 01.10.2011
- Knutsen, O. (1986a). Offentlig ansatte: Mulige årsaker til partipolitisk særpreg. *Norsk Statsvitenskapelig Tidsskrift*(4), 21-44.
- Knutsen, O. (1986b). Sosiale klasser og politiske verdier i Norge: 'Middelklassen' i den offentlige sektor som 'den nye klasse'. *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 27, 263-287.
- Knutsen, O. (1990). Materialist and postmaterialist values and social structure in the Nordic countries: a comparative study. *Comparative Politics*, 23(1), 85-104.
- Knutsen, O. (1995). Value orientations, political conflicts and left right identification: A comparative study. *European Journal of Political Research*, 28(1), 63-93.
- Knutsen, O. (2001). Social class, sector employment, and gender as party cleavages in the Scandinavian countries: a comparative longitudinal study, 1970,Äi95. *Norsk Statsvitenskapelig Tidsskrift*, 24(4), 311-350.
- Knutsen, O. (2004). *Social structure and party choice in western Europe: a comparative longitudinal study*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Knutsen, O. (2006). *Class voting in Western Europe: a comparative longitudinal study*. Lanham, Md.: Lexington Books.
- Kohn, M. L. (1990 [1969]). Klasse og konformitet. I D. Østerberg (red.), *Handling og samfunn. Sosiologisk teori i utvalg* (s. 298-313). Oslo: Pax Forlag.
- Lamont, M. (1992). *Money, morals, and manners: The culture of the French and American upper-middle class*: University of Chicago press.
- Lamont, M. (2000). *The dignity of working men: morality and the boundaries of race, class, and immigration*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Le Roux, B. & Rouanet, H. (2004). *Geometric data analysis: from correspondence analysis to structured data analysis*. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.
- Linting, M., Meulman, J. J., Groenen, P. J. F. & van der Koojj, A. J. (2007). Nonlinear principal components analysis: Introduction and application. *Psychological Methods*, 12(3), 336.
- Lipset, S. M. (1959). Democracy and working-class authoritarianism. *American Sociological Review*, 482-501.

- Lipset, S. M. (1968). *Det politiske menneske: politikkenes sosiale grunnlag*. Oslo: Gyldendal.
- Lipset, S. M. (1981). *Political man: the social bases of politics*. Baltimore, Md.: Johns Hopkins University Press.
- Lipsitz, L. (1965). Working-class authoritarianism: A re-evaluation. *American Sociological Review*, 30(1), 103-109.
- Lockwood, D. (1958). *The black coated worker. A Study in Class Consciousness*. London: Allen & Unwin.
- Majima, S. & Savage, M. (2006). *Unpacking Culture Shifts In Post-War Britain: A Critical Encounter With Ronald Inglehart*.
- Manza, J., Hout, M. & Brooks, C. (1995). Class voting in capitalist democracies since World War II: dealignment, realignment, or trendless fluctuation? *Annual Review of Sociology*, 137-162.
- Marx, K. (red.). (1992). *Karl Marx. Arbeid, kapital, fremmedgjøring*. Oslo: Falken Forlag AS.
- Marx, K. & Engels, F. (2009). *The Communist Manifesto*. Teddington: The Ecco Library.
- Meulman, J. J. & Heiser, W. J. (2009). *PASW Categories 18*. Chicago: SPSS Inc
- Morris, L. & Scott, J. (1996). The attenuation of class analysis: some comments on G. Marshall, S. Roberts and C. Burgoyne, 'Social class and the underclass in Britain in the USA'. *British Journal of Sociology*, 45-55.
- Norris, P. & Inglehart, R. (2011). *Sacred and Secular: Religion and Politics Worldwide 2nd Edition*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Opinion. (2009). *Rapport - LO valgspørsmål*.
- Pahl, R. E. (1989). Is the emperor naked? Some questions on the adequacy of sociological theory in urban and regional research. *International Journal of Urban and Regional Research*, 13(4), 709-720.
- Pakulski, J. & Waters, M. (1996). *The death of class*. London: Sage.
- Ringdal, K. (2001). *Enhet og mangfold: samfunnsvitenskapelig forskning og kvantitativ metode*. Bergen: Fagbokforl.
- Ringdal, K. & Hines, K. (1995). Patterns in class voting in Norway 1957-1989: decline or trendless fluctuations? *Acta Sociologica*, 38(1), 33-51.
- Rokkan, S. (red.). (1987). *Stat, nasjon, klasse. Essays i politisk sosiologi*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Rokkan, S. & Lipset, S. M. (1967). *Party systems and voter alignments: cross-national perspectives*. New York: Free Press.
- Rosenlund, L. (1995). Korrespondanseanalyse. Dataanalysens "magiske øyne". *Sosiologisk tidskrift*.
- Rosenlund, L. (2000). Social Structures and Change: Applying Pierre Bourdieu's Approach and Analytic Framework. *PhD diss., University of Stavanger*.
- Saglie, J. (1995). Konstruksjon av det politiske rom: Induktive og deduktive strategier. *Norsk Statsvitenskapelig Tidsskrift*, 11, 187-208.
- Savage, M. (2000). *Class analysis and social transformation*. Buckingham: Open University.
- Scott, J. (1996). *Stratification and power: structures of class, status and command*. Cambridge: Polity Press.
- Scott, J. (2001). If class is dead, why won't it lie down? *Inclusions and exclusions in European societies*, 5, 127.
- Skog, O.-J. (2004). *Å forklare sosiale fenomener: en regresjonsbasert tilnærming*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Stubager, R. (2006). *The Education Cleavage: New Politics in Denmark*. Ph. D. dissertation, University of Århus: Politica.

- Sosialistisk venstreparti (2012). Venstre + FrP = allerede mer enige enn du tror. Oslo: Lokalisert 29.04.2012 på: <http://sv.no/Forside/Siste-nytt/Nyhetsarkiv/Venstre-og-Frp-mer-enige-enn-mange-tror>Sosialistisk
- Svallfors, S. (2004). *Klassamhällets kollektiva medvetande*. Umeå: Boréa Bokförlag.
- Tufte, P. A. (2000). En intuitiv innføring i logistisk regresjon. *Lysaker, Statens*.
- Ulleberg, P. & Nordvik, H. (2001). *Faktoranalyse*. Trondheim: Tapir.
- Valen, H. & Aardal, B. (1994). The Norwegian programme of electoral research. *European Journal of Political Research*, 25(3), 287-309.
- Valen, H. & Rokkan, S. (1974). Norway. Mass Politics in the European Periphery. I R. Rose (red.), *Electoral Behavior: A comparative handbook*. London: Macmillan Publishers.
- Van de Geer, J. P. (1993). *Multivariate analysis of categorical data*. Newbury Park, Calif.: Sage.
- Vandenberghe, F. (1999). "The Real is Relational": An Epistemological Analysis of Pierre Bourdieu's Generative Structuralism. *Sociological Theory*, 17(1), 32-67.
- Wacquant, L. (2006). Pierre Bourdieu. I R. Stones (red.), *Key sociological thinkers* (s. 215-229): Macmillan.
- Weber, M. (2000). *Makt og byråkrati: essays om politikk og klasse, samfunnsforskning og verdier*. Oslo: Gyldendal.
- Weininger, E. B. (2002). Class and causation in Bourdieu. *Current Perspectives in Social Theory*, 21, 49-114.
- Wright, E. O. (1979). *Class structure and income determination*. New York: Academic Press.
- Wright, E. O. (1997). *Class counts: comparative studies in class analysis*. Cambridge: Cambridge University Press.

Alle kilder som er brukt i denne oppgaven er oppgitt.

Antall ord i oppgaven er 35688.

Appendiks I

Syntax ORDC-koding

1: FRA STYRK 98 TIL ORDC - UTEN SPLITT KLASSE 6.

compute ORDC_13 = bak5_kod.

RECODE Bak5_Kod (1110 thru 1143=2) INTO ORDC_13.
RECODE Bak5_Kod (1210 thru 1226=6) INTO ORDC_13.
RECODE Bak5_Kod (1227 thru 1229=5) INTO ORDC_13.
RECODE Bak5_Kod (1231 thru 1236=6) INTO ORDC_13.
RECODE Bak5_Kod (1237=1) INTO ORDC_13.
RECODE Bak5_Kod (1239=6) INTO ORDC_13.
RECODE Bak5_Kod (1310 thru 1319=6) INTO ORDC_13.
RECODE Bak5_Kod (2111 thru 2130=5) INTO ORDC_13.
RECODE Bak5_Kod (2141=1) INTO ORDC_13.
RECODE Bak5_Kod (2142 thru 2147=2) INTO ORDC_13.
RECODE Bak5_Kod (2148=5) INTO ORDC_13.
RECODE Bak5_Kod (2149=2) INTO ORDC_13.
RECODE Bak5_Kod (2211 thru 2212=5) INTO ORDC_13.
RECODE Bak5_Kod (2221 thru 2224=2) INTO ORDC_13.
RECODE Bak5_Kod (2225 thru 2230=5) INTO ORDC_13.
RECODE Bak5_Kod (2310=1) INTO ORDC_13.
RECODE Bak5_Kod (2320 thru 2340=4) INTO ORDC_13.
RECODE Bak5_Kod (2351=1) INTO ORDC_13.
RECODE Bak5_Kod (2352 thru 2359=4) INTO ORDC_13.
RECODE Bak5_Kod (2411 thru 2419=5) INTO ORDC_13.
RECODE Bak5_Kod (2511 thru 2519=6) INTO ORDC_13.
RECODE Bak5_Kod (2521 thru 2523=2) INTO ORDC_13.
RECODE Bak5_Kod (2531 thru 2532=4) INTO ORDC_13.
RECODE Bak5_Kod (2541=6) INTO ORDC_13.
RECODE Bak5_Kod (2542 thru 2544=1) INTO ORDC_13.
RECODE Bak5_Kod (2545=2) INTO ORDC_13.
RECODE Bak5_Kod (2551 thru 2552=1) INTO ORDC_13.
RECODE Bak5_Kod (2553=4) INTO ORDC_13.
RECODE Bak5_Kod (2554 thru 2555=1) INTO ORDC_13.
RECODE Bak5_Kod (2560=4) INTO ORDC_13.
RECODE Bak5_Kod (3111 thru 3113=5) INTO ORDC_13.
RECODE Bak5_Kod (3114=8) INTO ORDC_13.

RECODE Bak5_Kod (3115 thru 3120=5) INTO ORDC_13.
RECODE Bak5_Kod (3131=7) INTO ORDC_13.
RECODE Bak5_Kod (3132 thru 3139=5) INTO ORDC_13.
RECODE Bak5_Kod (3141=10) INTO ORDC_13.
RECODE Bak5_Kod (3143 thru 3144=2) INTO ORDC_13.
RECODE Bak5_Kod (3151 thru 3224=5) INTO ORDC_13.
RECODE Bak5_Kod (3225=8) INTO ORDC_13.
RECODE Bak5_Kod (3226 =5) INTO ORDC_13.
RECODE Bak5_Kod (3227 thru 3228=8) INTO ORDC_13.
RECODE Bak5_Kod (3229=5) INTO ORDC_13.
RECODE Bak5_Kod (3231 thru 3232=8) INTO ORDC_13.
RECODE Bak5_Kod (3310 thru 3349=7) INTO ORDC_13.
RECODE Bak5_Kod (3411 thru 3429=6) INTO ORDC_13.
RECODE Bak5_Kod (3431=5) INTO ORDC_13.
RECODE Bak5_Kod (3432=6) INTO ORDC_13.
RECODE Bak5_Kod (3433=10) INTO ORDC_13.
RECODE Bak5_Kod (3441 thru 3460=8) INTO ORDC_13.
RECODE Bak5_Kod (3471=7) INTO ORDC_13.
RECODE Bak5_Kod (3472=4) INTO ORDC_13.
RECODE Bak5_Kod (3473=7) INTO ORDC_13.
RECODE Bak5_Kod (3474=4) INTO ORDC_13.
RECODE Bak5_Kod (3475=5) INTO ORDC_13.
RECODE Bak5_Kod (3480=7) INTO ORDC_13.
RECODE Bak5_Kod (3491 thru 3493=4) INTO ORDC_13.
RECODE Bak5_Kod (4114 thru 4129=8) INTO ORDC_13.
RECODE Bak5_Kod (4131=11) INTO ORDC_13.
RECODE Bak5_Kod (4132 thru 4133=8) INTO ORDC_13.
RECODE Bak5_Kod (4141=7) INTO ORDC_13.
RECODE Bak5_Kod (4142=11) INTO ORDC_13.
RECODE Bak5_Kod (4211=11) INTO ORDC_13.
RECODE Bak5_Kod (4212=8) INTO ORDC_13.
RECODE Bak5_Kod (4213=11) INTO ORDC_13.
RECODE Bak5_Kod (4214 thru 5111=8) INTO ORDC_13.
RECODE Bak5_Kod (5112=11) INTO ORDC_13.
RECODE Bak5_Kod (5113 thru 5121=8) INTO ORDC_13.
RECODE Bak5_Kod (5122=10) INTO ORDC_13.
RECODE Bak5_Kod (5123=11) INTO ORDC_13.
RECODE Bak5_Kod (5131 thru 5135=10) INTO ORDC_13.
RECODE Bak5_Kod (5136=11) INTO ORDC_13.
RECODE Bak5_Kod (5137=8) INTO ORDC_13.
RECODE Bak5_Kod (5139 thru 5141=10) INTO ORDC_13.

```

RECODE Bak5_Kod (5142=8) INTO ORDC_13.
RECODE Bak5_Kod (5143=11) INTO ORDC_13.
RECODE Bak5_Kod (5149 thru 5162=8) INTO ORDC_13.
RECODE Bak5_Kod (5163 thru 5221=11) INTO ORDC_13.
RECODE Bak5_Kod (5222=10) INTO ORDC_13.
RECODE Bak5_Kod (5223 thru 5224=11) INTO ORDC_13.
RECODE Bak5_Kod (5225=8) INTO ORDC_13.
RECODE Bak5_Kod (6111 thru 6412=11) INTO ORDC_13.
RECODE Bak5_Kod (7110 thru 7322=10) INTO ORDC_13.
RECODE Bak5_Kod (7331 thru 7332=7) INTO ORDC_13.
RECODE Bak5_Kod (7341=10) INTO ORDC_13.
RECODE Bak5_Kod (7342 thru 7350=7) INTO ORDC_13.
RECODE Bak5_Kod (7411 thru 7443=10) INTO ORDC_13.
RECODE Bak5_Kod (7450=8) INTO ORDC_13.
RECODE Bak5_Kod (8111=10) INTO ORDC_13.
RECODE Bak5_Kod (8112 thru 8121=6) INTO ORDC_13.
RECODE Bak5_Kod (8122 thru 8131=10) INTO ORDC_13.
RECODE Bak5_Kod (8132 thru 8143=11) INTO ORDC_13.
RECODE Bak5_Kod (8151 thru 8211=6) INTO ORDC_13.
RECODE Bak5_Kod (8212 thru 8213=10) INTO ORDC_13.
RECODE Bak5_Kod (8214 thru 8229=11) INTO ORDC_13.
RECODE Bak5_Kod (8251 thru 8252=10) INTO ORDC_13.
RECODE Bak5_Kod (8253 thru 8269=11) INTO ORDC_13.
RECODE Bak5_Kod (8271=10) INTO ORDC_13.
RECODE Bak5_Kod (8272 thru 8282=11) INTO ORDC_13.
RECODE Bak5_Kod (8311=6) INTO ORDC_13.
RECODE Bak5_Kod (8312 thru 8323=11) INTO ORDC_13.
RECODE Bak5_Kod (8331 thru 8332=10) INTO ORDC_13.
RECODE Bak5_Kod (8333 thru 8341=11) INTO ORDC_13.
RECODE Bak5_Kod (8342=10) INTO ORDC_13.
RECODE Bak5_Kod (9120 thru 9330=11) INTO ORDC_13.
RECODE Bak5_Kod (3142=5) INTO ORDC_13.
RECODE Bak5_Kod (4113=8) INTO ORDC_13.
EXECUTE

```

*2: PLASSERING ALDERSPENSJONISTER, FØRTIDSPENSJONISTER OG UFØRETRYGDEDE (verdi 3 på variabel Bak5a) PÅ
 BAKGRUNN AV TIDLIGERE YRKE

```

DO IF (Bak5a = 3).
RECODE Bak9c_Ko (1110 thru 1143=2) INTO ORDC_13.

```

RECODE Bak9c_Ko (1210 thru 1226=6) INTO ORDC_13.
RECODE Bak9c_Ko (1227 thru 1229=5) INTO ORDC_13.
RECODE Bak9c_Ko (1231 thru 1236=6) INTO ORDC_13.
RECODE Bak9c_Ko (1237=1) INTO ORDC_13.
RECODE Bak9c_Ko (1239=6) INTO ORDC_13.
RECODE Bak9c_Ko (1310 thru 1319=6) INTO ORDC_13.
RECODE Bak9c_Ko (2111 thru 2130=5) INTO ORDC_13.
RECODE Bak9c_Ko (2141=1) INTO ORDC_13.
RECODE Bak9c_Ko (2142 thru 2147=2) INTO ORDC_13.
RECODE Bak9c_Ko (2148=5) INTO ORDC_13.
RECODE Bak9c_Ko (2149=2) INTO ORDC_13.
RECODE Bak9c_Ko (2211 thru 2212=5) INTO ORDC_13.
RECODE Bak9c_Ko (2221 thru 2224=2) INTO ORDC_13.
RECODE Bak9c_Ko (2225 thru 2230=5) INTO ORDC_13.
RECODE Bak9c_Ko (2310=1) INTO ORDC_13.
RECODE Bak9c_Ko (2320 thru 2340=4) INTO ORDC_13.
RECODE Bak9c_Ko (2351=1) INTO ORDC_13.
RECODE Bak9c_Ko (2352 thru 2359=4) INTO ORDC_13.
RECODE Bak9c_Ko (2411 thru 2419=5) INTO ORDC_13.
RECODE Bak9c_Ko (2511 thru 2519=6) INTO ORDC_13.
RECODE Bak9c_Ko (2521 thru 2523=2) INTO ORDC_13.
RECODE Bak9c_Ko (2531 thru 2532=4) INTO ORDC_13.
RECODE Bak9c_Ko (2541=6) INTO ORDC_13.
RECODE Bak9c_Ko (2542 thru 2544=1) INTO ORDC_13.
RECODE Bak9c_Ko (2545=2) INTO ORDC_13.
RECODE Bak9c_Ko (2551 thru 2552=1) INTO ORDC_13.
RECODE Bak9c_Ko (2553=4) INTO ORDC_13.
RECODE Bak9c_Ko (2554 thru 2555=1) INTO ORDC_13.
RECODE Bak9c_Ko (2560=4) INTO ORDC_13.
RECODE Bak9c_Ko (3111 thru 3113=5) INTO ORDC_13.
RECODE Bak9c_Ko (3114=8) INTO ORDC_13.
RECODE Bak9c_Ko (3115 thru 3120=5) INTO ORDC_13.
RECODE Bak9c_Ko (3131=7) INTO ORDC_13.
RECODE Bak9c_Ko (3132 thru 3139=5) INTO ORDC_13.
RECODE Bak9c_Ko (3141=10) INTO ORDC_13.
RECODE Bak9c_Ko (3143 thru 3144=2) INTO ORDC_13.
RECODE Bak9c_Ko (3151 thru 3224=5) INTO ORDC_13.
RECODE Bak9c_Ko (3225=8) INTO ORDC_13.
RECODE Bak9c_Ko (3226 =5) INTO ORDC_13.
RECODE Bak9c_Ko (3227 thru 3228=8) INTO ORDC_13.
RECODE Bak9c_Ko (3229=5) INTO ORDC_13.

RECODE Bak9c_Ko (3231 thru 3232=8) INTO ORDC_13.
RECODE Bak9c_Ko (3310 thru 3349=7) INTO ORDC_13.
RECODE Bak9c_Ko (3411 thru 3429=6) INTO ORDC_13.
RECODE Bak9c_Ko (3431=5) INTO ORDC_13.
RECODE Bak9c_Ko (3432=6) INTO ORDC_13.
RECODE Bak9c_Ko (3433=10) INTO ORDC_13.
RECODE Bak9c_Ko (3441 thru 3460=8) INTO ORDC_13.
RECODE Bak9c_Ko (3471=7) INTO ORDC_13.
RECODE Bak9c_Ko (3472=4) INTO ORDC_13.
RECODE Bak9c_Ko (3473=7) INTO ORDC_13.
RECODE Bak9c_Ko (3474=4) INTO ORDC_13.
RECODE Bak9c_Ko (3475=5) INTO ORDC_13.
RECODE Bak9c_Ko (3480=7) INTO ORDC_13.
RECODE Bak9c_Ko (3491 thru 3493=4) INTO ORDC_13.
RECODE Bak9c_Ko (4114 thru 4129=8) INTO ORDC_13.
RECODE Bak9c_Ko (4131=11) INTO ORDC_13.
RECODE Bak9c_Ko (4132 thru 4133=8) INTO ORDC_13.
RECODE Bak9c_Ko (4141=7) INTO ORDC_13.
RECODE Bak9c_Ko (4142=11) INTO ORDC_13.
RECODE Bak9c_Ko (4211=11) INTO ORDC_13.
RECODE Bak9c_Ko (4212=8) INTO ORDC_13.
RECODE Bak9c_Ko (4213=11) INTO ORDC_13.
RECODE Bak9c_Ko (4214 thru 5111=8) INTO ORDC_13.
RECODE Bak9c_Ko (5112=11) INTO ORDC_13.
RECODE Bak9c_Ko (5113 thru 5121=8) INTO ORDC_13.
RECODE Bak9c_Ko (5122=10) INTO ORDC_13.
RECODE Bak9c_Ko (5123=11) INTO ORDC_13.
RECODE Bak9c_Ko (5131 thru 5135=10) INTO ORDC_13.
RECODE Bak9c_Ko (5136=11) INTO ORDC_13.
RECODE Bak9c_Ko (5137=8) INTO ORDC_13.
RECODE Bak9c_Ko (5139 thru 5141=10) INTO ORDC_klasse.
RECODE Bak9c_Ko (5142=8) INTO ORDC_13.
RECODE Bak9c_Ko (5143=11) INTO ORDC_13.
RECODE Bak9c_Ko (5149 thru 5162=8) INTO ORDC_13.
RECODE Bak9c_Ko (5163 thru 5221=11) INTO ORDC_13.
RECODE Bak9c_Ko (5222=10) INTO ORDC_13.
RECODE Bak9c_Ko (5223 thru 5224=11) INTO ORDC_13.
RECODE Bak9c_Ko (5225=8) INTO ORDC_13.
RECODE Bak9c_Ko (6111 thru 6412=11) INTO ORDC_13.
RECODE Bak9c_Ko (7110 thru 7322=10) INTO ORDC_13.
RECODE Bak9c_Ko (7331 thru 7332=7) INTO ORDC_13.

```

RECODE Bak9c_Ko (7341=10) INTO ORDC_13.
RECODE Bak9c_Ko (7342 thru 7350=7) into ORDC_13.
RECODE Bak9c_Ko (7411 thru 7443=10) INTO ORDC_13.
RECODE Bak9c_Ko (7450=8) INTO ORDC_13.
RECODE Bak9c_Ko (8111=10) INTO ORDC_13.
RECODE Bak9c_Ko (8112 thru 8121=6) INTO ORDC_13.
RECODE Bak9c_Ko (8122 thru 8131=10) INTO ORDC_13.
RECODE Bak9c_Ko (8132 thru 8143=11) INTO ORDC_13.
RECODE Bak9c_Ko (8151 thru 8211=6) INTO ORDC_13.
RECODE Bak9c_Ko (8212 thru 8213=10) INTO ORDC_13.
RECODE Bak9c_Ko (8214 thru 8229=11) INTO ORDC_13.
RECODE Bak9c_Ko (8251 thru 8252=10) INTO ORDC_13.
RECODE Bak9c_Ko (8253 thru 8269=11) INTO ORDC_13.
RECODE Bak9c_Ko (8271=10) INTO ORDC_13.
RECODE Bak9c_Ko (8272 thru 8282=11) INTO ORDC_13.
RECODE Bak9c_Ko (8311=6) INTO ORDC_13.
RECODE Bak9c_Ko (8312 thru 8323=11) INTO ORDC_13.
RECODE Bak9c_Ko (8331 thru 8332=10) INTO ORDC_13.
RECODE Bak9c_Ko (8333 thru 8341=11) INTO ORDC_13.
RECODE Bak9c_Ko (8342=10) INTO ORDC_13.
RECODE Bak9c_Ko (9120 thru 9330=11) INTO ORDC_13.
END IF.
EXECUTE

```

*3: HJEMMEARBEIDENDE (IKKE YRKESAKTIVE) OG ARBEIDSLEDIGE (hvh kat 4 og 5 på variabel Bak5a) PLASSERES I KLASSE 13.

```

if (Bak5a=4) ORDC_13=13.
if (Bak5a=5) ORDC_13=13.

```

*1b: ordc klassifikasjon for to yrkeskoder som ikke har kommet med.

```

Recode bak5_kod (8333 = 11) into ORDC_13.
recode bak5_kod (8341 = 11) into ORDC_13.

```

*4: EKSKLUDERING AV DEM MED UKJENT YRKESKODE 00, 112, 1320, 9998 OG 9999.

```

recode ORDC_13 (00 = SYSMIS).
recode ORDC_13 (112 = SYSMIS).
recode ORDC_13 (1320 = SYSMIS).
recode ORDC_13 (9998 = SYSMIS).
recode ORDC_13 (9999 = SYSMIS).

```

*5: YRKER I PRIMÆRNÆRINGER SOM ER SELVSTENDIG NÆRINGSDRIVENDE MED EN ELLER FLERE ANSATTE ELLER ARBEIDENDE FAMILIEMEDLEM (kategori 2,3 og 4 på variabel Bak6) PLASSERES I KLASSE 12.

if (Bak6 GE 2 AND Bak5_Kod GE 6111 AND Bak5_Kod LT 6412) ORDC_13 =12.
EXECUTE

*6:OPPSPLITTING AV ØKONOMIFRAKSJON: KLASSE 9 SKILLES UT PÅ BAKGRUNN AV INNDELING I FILA ORDC_VU_6SPLITT.

if (Bak5_Kod GE 3411 AND Bak5_Kod LT 3430) ORDC_13 =9.
if (Bak5_Kod = 3432) ORDC_13 =9.
if (Bak5_Kod = 8113) ORDC_13 =9.
if (Bak5_Kod = 8121) ORDC_13 =9.
if (Bak5_Kod GE 8159 AND Bak5_Kod LT 8170) ORDC_13 =9.
if (Bak5_Kod = 8211) ORDC_13 =9.
if (Bak5_Kod = 3414) ORDC_13 =9.
EXECUTE

*6b: SELVSTENDIGE I ARBEIDERKLASSENE (kategori 2 og 3 på v. Bak6) FLYTTES TIL KLASSE 9.

if (ORDC_13 GE 10 AND ORDC_13 LT 12 AND Bak6 GE 2 AND Bak6 LT 4) ORDC_13 =9.
EXECUTE

*6c SELVSTENDIGE UTEN LEID HJELP I KLASSE 6 FLYTTES TIL KLASSE 9.

if (bak6 = 3 AND ORDC_13 = 6) ORDC_13 =9.

Tabell 1: ENVEIS ANOVA-TEST for ORDC_10 og inntektsdesil.

Bonferroni

(I) Aa9_ordc_10	(J) Aa9_ordc_10	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	95% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound
1,00 Kult. Øvre mid	2,00 Prof. Øvre mid	-.605	.321	1.000	-1.65	.44
	3,00 Øk. Øvre mid	-.617	.333	1.000	-1.70	.47
	4,00 Kult.Nedre Mid	-.222	.396	1.000	-1.52	1.07
	5,00 Prof.Nedre Mid	.256	.345	1.000	-.87	1.38
	6,00 Øk.Nedre Mid	-.101	.360	1.000	-1.28	1.08
	7,00 F.Arb	1.267*	.322	.004	.22	2.32
	8,00 Uf.Arb	2.053*	.337	.000	.95	3.15
	9,00 Prim	1.141	.613	1.000	-.86	3.14
	10,00 Velf.Overf	2.627*	.357	.000	1.46	3.79
2,00 Prof. Øvre mid	1,00 Kult. Øvre mid	.605	.321	1.000	-.44	1.65
	3,00 Øk. Øvre mid	-.011	.232	1.000	-.77	.75
	4,00 Kult.Nedre Mid	.383	.316	1.000	-.65	1.42
	5,00 Prof.Nedre Mid	.862*	.249	.025	.05	1.67
	6,00 Øk.Nedre Mid	.504	.270	1.000	-.38	1.39
	7,00 F.Arb	1.872*	.216	.000	1.17	2.58
	8,00 Uf.Arb	2.658*	.238	.000	1.88	3.43
	9,00 Prim	1.747	.564	.090	-.10	3.59
	10,00 Velf.Overf	3.233*	.265	.000	2.37	4.10
3,00 Øk. Øvre mid	1,00 Kult. Øvre mid	.617	.333	1.000	-.47	1.70
	2,00 Prof. Øvre mid	.011	.232	1.000	-.75	.77
	4,00 Kult.Nedre Mid	.394	.329	1.000	-.68	1.47
	5,00 Prof.Nedre Mid	.873*	.265	.045	.01	1.74
	6,00 Øk.Nedre Mid	.515	.285	1.000	-.41	1.44
	7,00 F.Arb	1.883*	.234	.000	1.12	2.65
	8,00 Uf.Arb	2.669*	.254	.000	1.84	3.50
	9,00 Prim	1.758	.571	.096	-.11	3.62

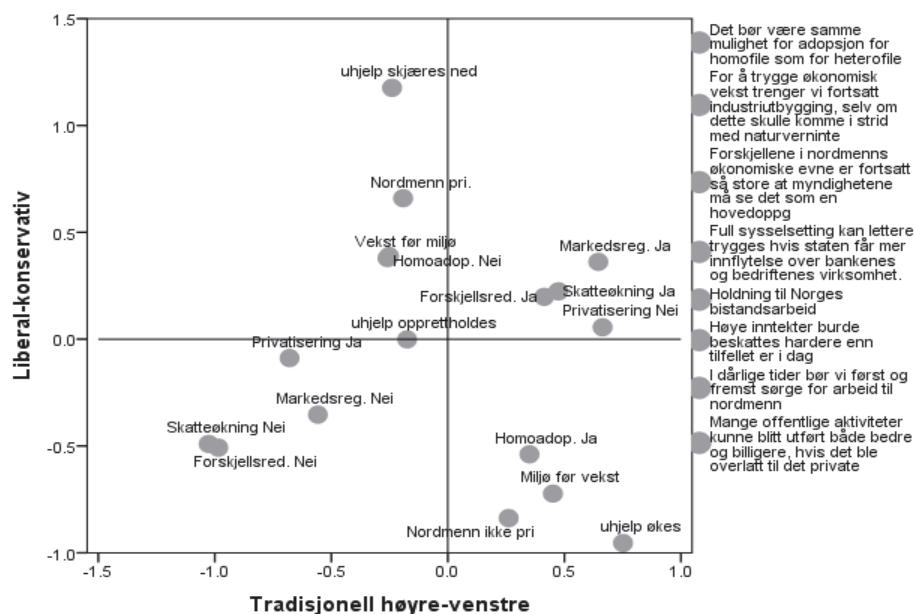
	10,00 Velf.Overf	3.244*	.280	.000	2.33	4.16
4,00 Kult.Nedre Mid	1,00 Kult. Øvre mid	.222	.396	1.000	-1.07	1.52
	2,00 Prof. Øvre mid	-.383	.316	1.000	-1.42	.65
	3,00 Øk. Øvre mid	-.394	.329	1.000	-1.47	.68
	5,00 Prof.Nedre Mid	.479	.341	1.000	-.64	1.59
	6,00 Øk.Nedre Mid	.121	.357	1.000	-1.04	1.29
	7,00 F.Arb	1.489*	.318	.000	.45	2.53
	8,00 Uf.Arb	2.275*	.333	.000	1.19	3.36
	9,00 Prim	1.364	.610	1.000	-.63	3.36
	10,00 Velf.Overf	2.850*	.353	.000	1.70	4.00
5,00 Prof.Nedre Mid	1,00 Kult. Øvre mid	-.256	.345	1.000	-1.38	.87
	2,00 Prof. Øvre mid	-.862*	.249	.025	-1.67	-.05
	3,00 Øk. Øvre mid	-.873*	.265	.045	-1.74	-.01
	4,00 Kult.Nedre Mid	-.479	.341	1.000	-1.59	.64
	6,00 Øk.Nedre Mid	-.358	.298	1.000	-1.33	.62
	7,00 F.Arb	1.010*	.250	.003	.19	1.83
	8,00 Uf.Arb	1.796*	.269	.000	.92	2.68
	9,00 Prim	.885	.578	1.000	-1.00	2.77
	10,00 Velf.Overf	2.371*	.294	.000	1.41	3.33
6,00 Øk.Nedre Mid	1,00 Kult. Øvre mid	.101	.360	1.000	-1.08	1.28
	2,00 Prof. Øvre mid	-.504	.270	1.000	-1.39	.38
	3,00 Øk. Øvre mid	-.515	.285	1.000	-1.44	.41
	4,00 Kult.Nedre Mid	-.121	.357	1.000	-1.29	1.04
	5,00 Prof.Nedre Mid	.358	.298	1.000	-.62	1.33
	7,00 F.Arb	1.368*	.271	.000	.48	2.25
	8,00 Uf.Arb	2.154*	.289	.000	1.21	3.10
	9,00 Prim	1.243	.588	1.000	-.68	3.16
	10,00 Velf.Overf	2.729*	.312	.000	1.71	3.75
7,00 F.Arb	1,00 Kult. Øvre mid	-1.267*	.322	.004	-2.32	-.22
	2,00 Prof. Øvre mid	-1.872*	.216	.000	-2.58	-1.17
	3,00 Øk. Øvre mid	-1.883*	.234	.000	-2.65	-1.12
	4,00 Kult.Nedre Mid	-1.489*	.318	.000	-2.53	-.45
	5,00 Prof.Nedre Mid	-1.010*	.250	.003	-1.83	-.19

	6,00 Øk.Nedre Mid	-1.368*	.271	.000	-2.25	-.48
	8,00 Uf.Arb	.786*	.239	.046	.01	1.57
	9,00 Prim	-.125	.565	1.000	-1.97	1.72
	10,00 Velf.Overf	1.361*	.266	.000	.49	2.23
8,00 Uf.Arb	1,00 Kult. Øvre mid	-2.053*	.337	.000	-3.15	-.95
	2,00 Prof. Øvre mid	-2.658*	.238	.000	-3.43	-1.88
	3,00 Øk. Øvre mid	-2.669*	.254	.000	-3.50	-1.84
	4,00 Kult.Nedre Mid	-2.275*	.333	.000	-3.36	-1.19
	5,00 Prof.Nedre Mid	-1.796*	.269	.000	-2.68	-.92
	6,00 Øk.Nedre Mid	-2.154*	.289	.000	-3.10	-1.21
	7,00 F.Arb	-.786*	.239	.046	-1.57	-.01
	9,00 Prim	-.911	.573	1.000	-2.78	.96
	10,00 Velf.Overf	.575	.284	1.000	-.35	1.50
9,00 Prim	1,00 Kult. Øvre mid	-1.141	.613	1.000	-3.14	.86
	2,00 Prof. Øvre mid	-1.747	.564	.090	-3.59	.10
	3,00 Øk. Øvre mid	-1.758	.571	.096	-3.62	.11
	4,00 Kult.Nedre Mid	-1.364	.610	1.000	-3.36	.63
	5,00 Prof.Nedre Mid	-.885	.578	1.000	-2.77	1.00
	6,00 Øk.Nedre Mid	-1.243	.588	1.000	-3.16	.68
	7,00 F.Arb	.125	.565	1.000	-1.72	1.97
	8,00 Uf.Arb	.911	.573	1.000	-.96	2.78
	10,00 Velf.Overf	1.486	.585	.504	-.43	3.40
10,00 Velf.Overf	1,00 Kult. Øvre mid	-2.627*	.357	.000	-3.79	-1.46
	2,00 Prof. Øvre mid	-3.233*	.265	.000	-4.10	-2.37
	3,00 Øk. Øvre mid	-3.244*	.280	.000	-4.16	-2.33
	4,00 Kult.Nedre Mid	-2.850*	.353	.000	-4.00	-1.70
	5,00 Prof.Nedre Mid	-2.371*	.294	.000	-3.33	-1.41
	6,00 Øk.Nedre Mid	-2.729*	.312	.000	-3.75	-1.71
	7,00 F.Arb	-1.361*	.266	.000	-2.23	-.49
	8,00 Uf.Arb	-.575	.284	1.000	-1.50	.35
	9,00 Prim	-1.486	.585	.504	-3.40	.43

*. The mean difference is significant at the 0.05 level.

Appendiks II

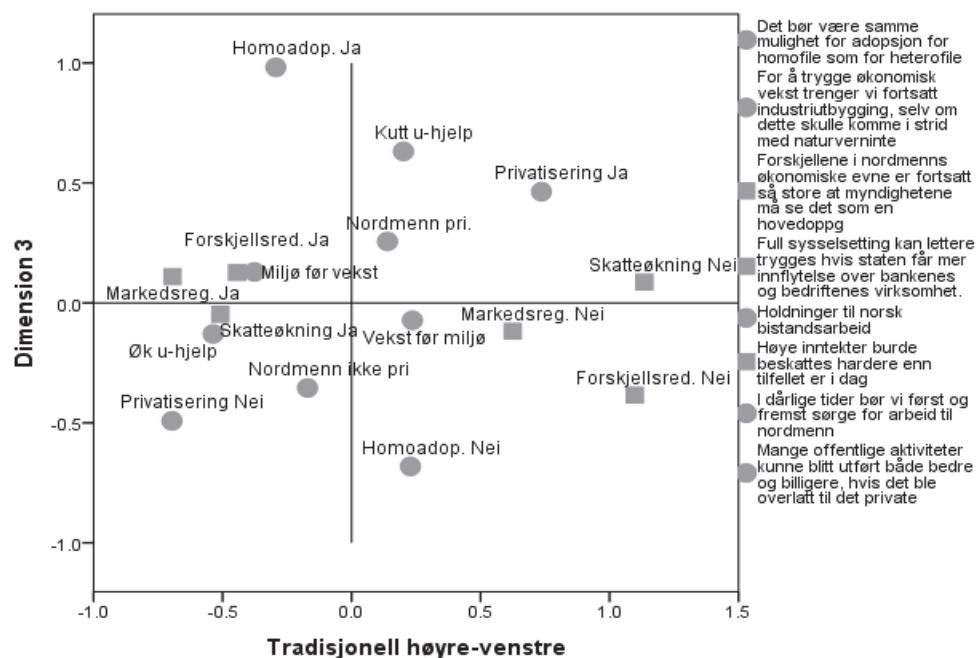
Figur 1: Kategoriplott, u-hjelpsvariabel i opprinnelige 3 kategorier.

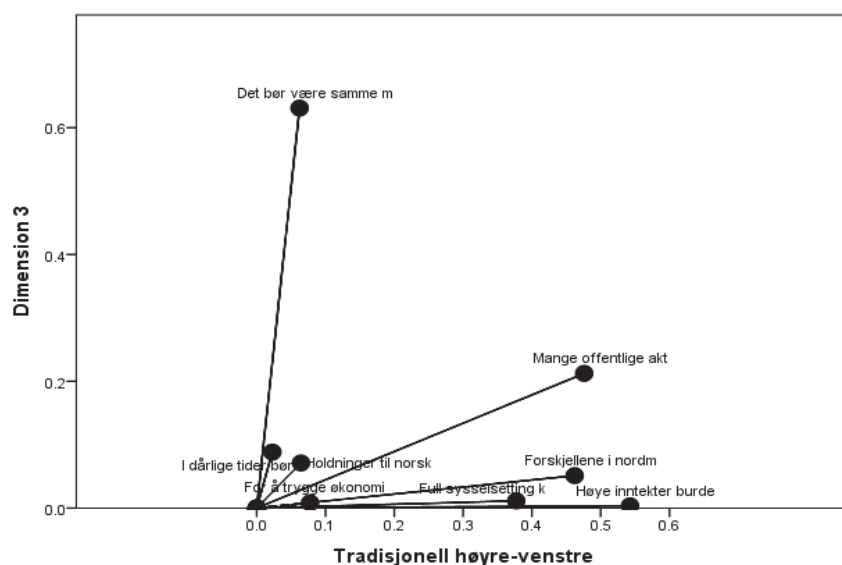
Tabell 1. Forklart varians med modell med u-hjelps variabel i oppr. 3 kategorier.

Dimension	Eigenvalue	Inertia
1	2.027	.253
2	1.674	.209
Total	3.701	.463

Figur 2: Kategoriplott holdningsrommet. Faktorplan 1-3.

Figur 2: Diskriminasjonsmål. Faktorplan 1-3.

Spørsmål som inngår i Valgundersøkelsen 2005 holdningsindekser

Offentlig-privat:

- 1: Vi bør tillate kommersielle privatskoler.
- 2: Full sysselsetting kan lettere trygges hvis staten får mer innflytelse over bankenes og bedriftenes virksomhet.
- 3: Høye inntekter burde beskattes hardere enn tilfellet er i dag.
- 4: Mange offentlige aktiviteter kunne blitt utført både bedre og billigere, hvis det ble overlatt til det private
- 5: Det er viktigere å bygge ut offentlige tjenester enn å sette ned skatten

Vekst-vern:

- 1: Det legges alt for liten vekt på miljøvern i dagens Norge (spm70c)
- 2: Vi bør bygge gasskraftverk selv om CO2-rensing ikke skulle være mulig med dagens teknologi (spm28f)
- 3: Vi bør tillate olje- og gassutvinning i Barentshavet (spm8d)
- 4: Verdi 0 uttrykker at miljøvern ikke bør føres så langt at det går utover vår levestandard, mens verdien 10 uttrykker ønske om at vi bør satse mye mer på miljøvern, selv om det medfører betydelige lavere levestandard for alle, inkludert deg selv. Hvor vil du plassere deg på denne skalaen? (spm10)
- 5: For å trygge økonomisk vekst trenger vi fortsatt industriutbygging, selv om dette skulle komme i strid med naturverninteressene (spm8g)

Innvandring-solidaritet:

- 1: Noen mener at Norges hjelp til fattige land, de såkalte utviklingslandene, bør skjæres ned, mens andre mener at den bør opprettholdes som nå eller eventuelt økes. Hva er din mening? (smp6)
- 2: Innvandring utgjør en alvorlig trussel mot vår nasjonale egenart (spm8f)
- 3: I dårlige tider bør vi først og fremst sørge for arbeid til nordmenn (smp28b)
- 4: Hvis innvandrere uten norsk statsborgerskap begår en kriminell handling, skal de utvises (spm28h)
- 5: Verdien 0 uttrykker at det bør bli lettere for innvandrere å komme inn til Norge, mens verdi 10 uttrykker meningen at antallet innvandrere bør begrenses, kanskje til og med til et lavere antall enn i dag. Hvordan vil du plassere deg på denne skalaen (smp11).

Religiøs-sekulær:

- 1: Vi bør satse på et samfunn der kristne verdier spiller en større rolle (spm70f).
- 2: Hvor vil du plassere deg selv på enskala fra 0 til 10 der 0 betyr at kristendomsundervisningen bør være obligatorisk i grunnskolen, mens 10 betyr at kristendomsundervisningen bør være frivillig i grunnskolen? (spm12)
- 3: Hvilken av disse uttalelsene om abort stemmer best med din egen mening? Abort bør aldri tillates, Abort bør tillates hvis kvinnens liv eller helse er i fare, Abort bør tillates hvis kvinnen ikke kan ta seg av et barn, Selvbestemt abort. Vil ikke svare, Vet ikke. (spm27)
- 4: Det bør være samme mulighet for adopsjon for homofile som for heterofile (spm15g).
- 5: Kirken bør skilles fra staten (spm15i).

Tabell 2: Partipreferanse og utdanningsnivå. N = 1605.

Parti	Ungdomssk.	Videregående	Univ./høyskolenivå	Total
RV	.0%	.0%	100.0%	100.0%
SV	8.3%	33.3%	58.3%	100.0%
AP	17.4%	45.7%	36.8%	100.0%
V	3.1%	20.3%	76.6%	100.0%
KrF	16.0%	47.0%	37.0%	100.0%
SP	15.7%	55.7%	28.7%	100.0%
H	5.0%	38.9%	56.1%	100.0%
FrP	21.6%	56.2%	22.2%	100.0%
Total	229	719	657	1605
	14.3%	44.8%	40.9%	100.0%

Tabell 3: Partipreferanse og bosted. N = 1596.

Parti	Urban	Rural	Total
RV	50.0%	50.0%	100.0%
SV	72.6%	27.4%	100.0%
AP	67.7%	32.3%	100.0%
V	70.3%	29.7%	100.0%
KrF	61.6%	38.4%	100.0%
SP	25.4%	74.6%	100.0%
H	82.8%	17.2%	100.0%
FrP	65.8%	34.2%	100.0%
Total	1070	526	1596
	67.0%	33.0%	100.0%

Appendiks III

Klasse og uomkodede holdningsvariable

Tabell 1: Klasse og holdninger til privatisering (Mange offentlige aktiviteter kunne blitt utført både bedre og billigere, hvis det ble overlatt til det private) N = 1726. Sig 0,001.

Klasse	Helt enig	Nokså enig	Både og	Nokså uenig	Helt uenig	Total
Kult. Øvre mid	9.3%	17.4%	3.5%	39.5%	30.2%	100.0%
Prof. Øvre mid	13.8%	27.5%	4.9%	30.5%	23.3%	100.0%
Øk. Øvre mid	31.2%	31.6%	4.8%	21.6%	10.8%	100.0%
Kult.Nedre Mid	11.0%	26.4%	4.4%	35.2%	23.1%	100.0%
Prof.Nedre mid	15.3%	27.7%	1.1%	29.9%	26.0%	100.0%
Øk.Nedre mid	23.2%	26.8%	8.5%	29.6%	12.0%	100.0%
Fagl.Arb	14.6%	28.3%	8.6%	22.5%	26.0%	100.0%
Ufagl.Arb	14.7%	32.6%	8.3%	19.7%	24.8%	100.0%
Primærn.	19.2%	23.1%	.0%	46.2%	11.5%	100.0%
Velferdsoverf.	18.7%	29.8%	5.8%	22.2%	23.4%	100.0%
Total	307	500	102	468	385	1762
	17.4%	28.4%	5.8%	26.6%	21.9%	100.0%

Tabell 2: Klasse og holdninger til markedsregulering (Full sysselsetting kan lettere trygges hvis staten får mer innflytelse over bankenes og bedriftenes virksomhet) N = 1688. Sig 0,001.

Klasse	Helt enig	Nokså enig	Både og	Nokså uenig	Helt uenig	Total
Kult. Øvre mid	15.9%	37.8%	7.3%	31.7%	7.3%	100.0%
Prof. Øvre mid	8.9%	30.6%	4.6%	40.5%	15.5%	100.0%
Øk. Øvre mid	4.9%	19.1%	4.9%	41.3%	29.8%	100.0%
Kult.Nedre Mid	8.1%	33.7%	9.3%	44.2%	4.7%	100.0%
Prof.Nedre mid	9.4%	34.5%	5.8%	42.7%	7.6%	100.0%
Øk.Nedre mid	4.4%	25.5%	3.6%	43.8%	22.6%	100.0%
Fagl.Arb	13.7%	35.2%	6.5%	32.1%	12.6%	100.0%
Ufagl.Arb	11.0%	33.5%	12.9%	31.1%	11.5%	100.0%
Primærn.	4.0%	36.0%	.0%	56.0%	4.0%	100.0%
Velferdsoverf.	10.9%	36.5%	10.3%	30.8%	11.5%	100.0%
Total	161	529	116	634	248	1688
	9.5%	31.3%	6.9%	37.6%	14.7%	100.0%

Tabell 3: Klasse og holdninger til skatt for høytlønnede (Høye inntekter burde beskattes hardere enn tilfellet er i dag) N = 1772. Sig 0,001.

Klasse	Helt enig	Nokså enig	Både og	Nokså uenig	Helt uenig	Total
Kult. Øvre mid	41.9%	33.7%	3.5%	16.3%	4.7%	100.0%
Prof. Øvre mid	24.1%	42.0%	3.6%	20.5%	9.8%	100.0%
Øk. Øvre mid	17.0%	32.3%	6.1%	24.0%	20.5%	100.0%
Kult.Nedre Mid	30.4%	38.0%	8.7%	17.4%	5.4%	100.0%
Prof.Nedre mid	33.1%	33.7%	3.9%	21.9%	7.3%	100.0%
Øk.Nedre mid	16.2%	33.8%	3.5%	29.6%	16.9%	100.0%
Fagl.Arb	41.4%	31.0%	4.7%	15.4%	7.5%	100.0%
Ufagl.Arb	39.5%	37.7%	5.4%	13.0%	4.5%	100.0%
Primærn.	36.0%	32.0%	8.0%	20.0%	4.0%	100.0%
Velferdsoverf.	45.6%	31.0%	1.2%	13.5%	8.8%	100.0%
	566	619	79	335	173	1772
Total	31.9%	34.9%	4.5%	18.9%	9.8%	100.0%

Tabell 4: Klasse og holdninger til forskjellsreduksjon (Forskjellene i nordmenns økonomiske evne er fortsatt så store at myndighetene må se det som en hovedoppgave å minske dem) N = 1779. Sig 0,001.

Klasse	Helt enig	Nokså enig	Både og	Nokså uenig	Helt uenig	Total
Kult. Øvre mid	36.0%	39.5%	3.5%	18.6%	2.3%	100.0%
Prof. Øvre mid	25.7%	38.4%	2.9%	23.1%	9.8%	100.0%
Øk. Øvre mid	22.5%	26.4%	5.2%	32.0%	13.9%	100.0%
Kult.Nedre Mid	30.8%	45.1%	4.4%	13.2%	6.6%	100.0%
Prof.Nedre mid	31.1%	42.2%	2.2%	19.4%	5.0%	100.0%
Øk.Nedre mid	23.1%	36.4%	2.1%	23.8%	14.7%	100.0%
Fagl.Arb	39.9%	38.6%	3.2%	13.0%	5.4%	100.0%
Ufagl.Arb	38.1%	38.6%	6.3%	11.2%	5.8%	100.0%
Primærn.	33.3%	40.7%	11.1%	14.8%	.0%	100.0%
Velferdsoverf.	44.0%	31.4%	2.9%	10.9%	10.9%	100.0%
Total	576	656	67	331	149	1779
	32.4%	36.9%	3.8%	18.6%	8.4%	100.0%

Tabell 5: Klasse og holdninger til homoadopsjon (Det bør være samme mulighet for adopsjon for homofile som for heterofile) N = 1758. Sig 0,001.

Klasse	Helt enig	Nokså enig	Både og	Nokså uenig	Helt uenig	Total
Kult. Øvre mid	21.2%	23.5%	5.9%	21.2%	28.2%	100.0%
Prof. Øvre mid	20.1%	19.7%	3.3%	26.0%	30.9%	100.0%
Øk. Øvre mid	19.8%	20.3%	5.3%	17.6%	37.0%	100.0%
Kult.Nedre Mid	21.7%	27.2%	5.4%	18.5%	27.2%	100.0%
Prof.Nedre mid	18.2%	17.6%	4.0%	23.9%	36.4%	100.0%
Øk.Nedre mid	21.3%	11.3%	5.0%	23.4%	39.0%	100.0%
Fagl.Arb	18.3%	18.6%	2.2%	17.4%	43.5%	100.0%
Ufagl.Arb	15.1%	15.1%	3.7%	17.4%	48.6%	100.0%
Primærn.	7.7%	11.5%	.0%	34.6%	46.2%	100.0%
Velferdsoverf.	18.6%	12.2%	2.9%	13.4%	52.9%	100.0%
Total	331	314	66	354	693	1758
	18.8%	17.9%	3.8%	20.1%	39.4%	100.0%

Tabell 6: Klasse og holdninger til miljøvern (For å trygge økonomisk vekst trenger vi fortsatt industriutbygging, selv om dette skulle komme i strid med naturverninteressen) N = 1777. Sig 0,001.

Klasse	Helt enig	Nokså enig	Både og	Nokså uenig	Helt uenig	Total
Kult. Øvre mid	11.6%	36.0%	10.5%	32.6%	9.3%	100.0%
Prof. Øvre mid	14.7%	42.3%	10.4%	24.1%	8.5%	100.0%
Øk. Øvre mid	23.4%	42.9%	7.4%	21.6%	4.8%	100.0%
Kult.Nedre Mid	14.1%	37.0%	6.5%	28.3%	14.1%	100.0%
Prof.Nedre mid	15.6%	45.6%	6.7%	23.9%	8.3%	100.0%
Øk.Nedre mid	21.8%	44.4%	6.3%	19.7%	7.7%	100.0%
Fagl.Arb	27.0%	45.0%	5.3%	15.7%	6.9%	100.0%
Ufagl.Arb	32.0%	36.0%	12.2%	14.0%	5.9%	100.0%
Primærn.	25.9%	33.3%	18.5%	22.2%	.0%	100.0%
Velferdsoverf.	26.2%	33.1%	7.0%	20.9%	12.8%	100.0%
Total	390	728	146	372	141	1777
	21.9%	41.0%	8.2%	20.9%	7.9%	100.0%

Tabell 7: Klasse og holdninger til innvandrere (I dårlige tider bør vi sørge for arbeid til normenn først) N = 1783. Sig 0,001.

Klasse	Helt enig	Nokså enig	Både og	Nokså uenig	Helt uenig	Total
Kult. Øvre mid	4.7%	30.2%	7.0%	26.7%	31.4%	100.0%
Prof. Øvre mid	17.6%	23.2%	1.0%	35.0%	23.2%	100.0%
Øk. Øvre mid	16.5%	25.7%	3.0%	38.7%	16.1%	100.0%
Kult.Nedre Mid	10.9%	31.5%	4.3%	35.9%	17.4%	100.0%
Prof.Nedre mid	23.9%	25.0%	6.7%	25.6%	18.9%	100.0%
Øk.Nedre mid	25.2%	25.9%	2.8%	23.1%	23.1%	100.0%
Fagl.Arb	41.3%	28.7%	1.9%	17.2%	10.9%	100.0%
Ufagl.Arb	43.0%	29.6%	4.5%	15.2%	7.6%	100.0%
Primærn.	25.9%	25.9%	11.1%	33.3%	3.7%	100.0%
Velferdsoverf.	52.8%	21.0%	2.3%	16.5%	7.4%	100.0%
Total	513	469	59	458	284	1783
	28.8%	26.3%	3.3%	25.7%	15.9%	100.0%

Tabell 8: Klasse og holdninger til nivået på u-hjelp. Sig. 0,001 N = 1714

Klasse	Skjæres ned	Opprettholdes	Økes	Total
Kult. Øvre mid	4.9%	49.4%	45.7%	100.0%
Prof. Øvre mid	10.5%	63.9%	25.7%	100.0%
Øk. Øvre mid	14.1%	67.7%	18.2%	100.0%
Kult.Nedre Mid	7.8%	63.3%	28.9%	100.0%
Prof.Nedre mid	14.5%	61.0%	24.4%	100.0%
Øk.Nedre mid	19.1%	61.7%	19.1%	100.0%
Fagl.Arb	27.0%	62.5%	10.4%	100.0%
Ufagl.Arb	28.9%	59.7%	11.4%	100.0%
Primærn.	11.5%	80.8%	7.7%	100.0%
Velferdsoverf.	27.6%	57.1%	15.3%	100.0%
Total	319	1063	332	1714
	18.6%	62.0%	19.4%	100.0%

Tabell 9: Klasse og ledelse. (Innebærer jobben din å lede andres arbeid?) N = 1718

Klasse	Ja	Nei	Total
Kult. Øvre mid	39.5%	60.5%	100.0%
Prof. Øvre mid	45.0%	55.0%	100.0%
Øk. Øvre mid	79.0%	21.0%	100.0%
Kult.Nedre Mid	38.0%	62.0%	100.0%
Prof.Nedre mid	34.4%	65.6%	100.0%
Øk.Nedre mid	27.3%	72.7%	100.0%
Fagl.Arb	30.2%	69.8%	100.0%
Ufagl.Arb	16.6%	83.4%	100.0%
Primærn.	33.3%	66.7%	100.0%
Velferdsoverf.	33.0%	67.0%	100.0%
Total	670	1048	1718
	39.0%	61.0%	100.0%